

ӨМІРЗАҚ СҰЛТАНҒАЗИН АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ МЕМЛЕКЕТТІК
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Ә.С. Сәпиев

АКАДЕМИЯЛЫҚ СУРЕТ

Қостанай
2019 ж.

ӘОЖ 75/76
ББЖ 85.15
С 28

Пікір жазғандар:

Берденова С.Ж. – А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті, Әлеуметтік-гуманитарлық факультетінің деканы, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Жақаева С.А. – Ә.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті, өнер кафедрасының қауымдастырылған профессоры, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Сәпиев Ә.С.

С 28 Академиялық сурет: оқу құралы / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: Ә.Сұлтанғазин атындағы ҚМПУ баспасы, 2019. – 91 бет.

ISBN 978–601–7934–97–2

Оқу құралы студенттерді қара-ақ графиканың түрлі техникаларында (қарындашпен сурет салу, көмірмен жұмыс істеу, тушь) жұмыстың жалпы қағидаларымен, сондай-ақ осы техникаларда жұмыстарды орындау мысалдарымен таныстырады. Ақпаратты бекіту және практикалық дағдыларды дамыту үшін студенттерге шығармашылық жұмыстарды қадамдық орындау ұсынылады. Оқу құралы «Визуалды өнер, көркем еңбек, графика және жобалау», «Бейнелеу өнері және сызу» білім беру бағдарламалары бойынша «Академиялық сурет», «Сурет» пәндерінен оқитын студенттерге арналған.

ӘОЖ 75/76
ББЖ 85.15

ISBN 978–601–7934–97–2

© ҚМПУ, 2019
© Ә.С. Сәпиев, 2019

КІРІСПЕ

Психолог ғалымдардың зерттеулері бойынша адам барлық информацияның 90–95 пайызын көзбен көру арқылы қабылдайтын көрінеді. Ал қалған 5–10 пайыз есту, иіс сезудің еншісінде екен.

Көру қабылеті арқылы адам қоршаған ортаның, табиғаттың мың құбылған өзгерістерін бақылай біледі. Ал енді оны суретпен бейнелеу арнайы оқу-жаттығусыз үлкен нәтиже бермейтіні анық.

Сондықтан, көркемөнер мамандарын дайындау процесінде «Академиялық сурет» пәнінің маңызы өте зор.

«Академиялық сурет», жалпы бейнелеу өнерінің, соның ішінде мүсін жасау, сәулет өнері, кескіндеме, графика түрлерінің, декоративтік–өшекейлік заттар жасаудың негізі болып табылады.

Заттардың ішкі құрылымын білмейінше, оларды дәл бейнелеу мүмкін емес. Бұл жерде қазіргі замаңда қарыштап дамыған физика-оптикалық, психофизиологиялық, геометриялық ғылымдардың зерттеулерін білу керек.

Академиялық сурет – айналадағы табиғаттың көріністері мен құбылыстарын көре білу, зерттеп-зерделей білу және оны қағаз бетінде дәл бейнелеуді үйретеді.

Сонымен, «Академиялық сурет» пәнінде студенттерге қойылатын басты мақсаттар мынадай:

1. Ғылыми жетістіктерді пайдалана білу.
2. Қоршаған орталың, табиғаттың, заттар табиғатының өзгешеліктерін бақылап, зерттеп-зерделей білу.
3. Заттарды дәл бейнелеу.
4. Студенттің бейнелеудегі өзіндік көзқарасын қалыптастыру және дамыту.
5. Теориялық білімдер мен практикалық дағдыларды дамыту.
6. Студенттің өз мамандығына, жалпы өмірге деген көзқарасын қалыптастыру.

«Академиялық сурет» көркем өнер бағытындағы мамандар даярлауда жүргізілетін пәндердің ішіндегі негізгі пән қатарына жатады. Академиялық суретті меңгермей живопистен, графикадан, қолөнерден және мүсіннен мықты маман дайындау мүмкін емес. Сондықтан сурет өнері жеке суретшінің шығармашылығында, оның әлемді, қоршаған ортаны білуінде арнайы пән болып қала бермек. Сонымен қатар бейнелеу өнерін оқып үйрену арқылы студенттерді өнер теориясы мен әдістемесін, графикалық сауаттылықты меңгеру мен машықты қалыптастыруға, берілген тапсырмаларды дұрыс орындауға тәрбиелейді.

Көркемсурет оқу орындарының студенттеріне негізгі пәндерді оқытудан бұрын қажетті теориялық біліммен қоса сурет салуға: көру, қабылдау, қиялдау, бейнені ойлауды және шығармашылық қабілетті

дамытуға, заттардың сипаттық ерекшеліктерін еркін қабылдауға үйрету қажет.

Студенттерді бейнелеу өнеріне үйретуде бірінші курстан бастап соңғы курсқа дейін реалистік өнерді терең меңгеруге, оның заңдылықтары мен есептерін түсіне білуге тәрбиелеудің маңызы зор.

Оқу құралы үш модульден тұрады. Бірінші модуль академиялық суреттің ерекшеліктерімен, оның студенттерді оқытудағы орны мен рөлімен таныстырады. Екінші модуль геометриялық фигуралар, натюр-морт суреттерінің сұрақтарын қамтиды. Үшінші модуль адам бейнесін салу ерекшеліктеріне арналған.

1 МОДУЛЬ

1. ТАҚЫРЫП: ВИЗУАЛДІК ӨНЕРІНІҢ РОЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Жоспар:

1. Графика түрлері
2. Графикалық техника
3. Сурет салу жабдықтары
4. Суреттегі қатынастар

Негізгі түсініктер: графика, станокты графика, кітап графикасы қолданбалы графика, компьютерлік графика, сурет, акварель.

1. Графика түрлері

Академиялық суреттің жұмыс барысы «жалпыдан жекеге», «жекеден жалпыға» деген принцип арқылы жүргізіледі. Сурет салушы әрдайым талдау жасап, заттың тұтас пішінін бөлшектерге мүшелей отырады. Керісінше, суреттің бірізділік бейнелеуін сақтай отырып, заттың бөлшектерін жалпы пішінге байланыстырып, бір-бірін ыңғайлы біріктіреді.

Сурет салу үшін сызу және сурет қағазы деп аталатын жартылай ватман қағазы қолданылады. Қағаздарға тек жұмсақ заттармен – сангинамен, көмірмен, жылтыр қағазға тек қана тушьпен, қаламұшпен сурет салған ыңғайлы.

Бейнелеу өнерінің ішінде ең негізгісі сурет болып табылады. Сурет заңдылықтарымен техникасын және салу әдіс-тәсілдерін жетік меңгеруіміз керек.

Графика – бейнелеу өнерінің өте мәнерлі түрі. Ол шынайылыққа, фотосуретке ұмтылмайды, бірақ суретшінің ішкі әлемімен өзгертілген мән-жайын, көңіл-күйін тудырады. Графикалық туындылар әртүрлі-каллиграфиялық суреттің қысқа сызықтарының жұптарынан бастап қайта өрлеу дәуірінің егжей-тегжейлі ойластырылған гравюраларына дейін, Қытай тушасының тұманды пейзаждарынан Кандинскийдің абстракциясына дейін. Мұндай жұмыстардың көптігі монохромды, бірақ кейде түстерді суретшінің визуалды және мағыналық екпін үшін қосымша келтіреді, алайда кескіндемеге қарағанда, суреттің реңін беру мақсаты жоқ. Ерекше түс палитрасы, қағаз фактурасы, сызықтың сипаты, сурет техникасы рөл атқарады.

Графика өнерінің маңызды қасиеттері көркем тілдің айқындығы, мәнерлілігі, сондай-ақ материалдардың қолжетімділігі мен қарапайымдылығы болып табылады. Сурет негізгі идеяны, бейнеленген пластиканы, сондай-ақ одан әрі көркем туындыға этюдті бейнелейтін аяқталған шығарма болуы мүмкін.

Графика – барлық бейнелеу өнерінің ең негізгі өнері. Алғашқы қауымдық адам мүсін мен кескіндемедегі тәжірибелерге жүгінгенге дейін ол графика өнеріне бастау алған алғашқы суреттерді жасады. Алғашқы

графикалық суреттер неолит дәуірінде және қола ғасырда пайда болды. Әдетте олар жартастарда, үңгір қабырғаларында сызылған. Сондай-ақ бейнелер тұрмыста, қаруда сақталған. Адамдар ақпаратты береді, сыртқы күштермен қарым-қатынас жасайды, заттар мен құбылыстарға өз көзқарасын білдіреді, қоршаған ортаның маңызды ерекшеліктерін тұжырымдайды.

Адамның дамуымен қолданбалы өнер де, оның ішінде графика да жетілдірілді, алайда ұзақ уақыт графикалық бейнелер дербес мәнге ие емес және сол немесе басқа заттардың әшекейі болып табылды. Графиканың жазуының пайда болуымен қолжазба кітаптарында, пергаменттерде, мәтінді безендіру үшін кең қолданыла бастады.

Сурет жасау тәсілі бойынша «графика» ұғымы екі үлкен көлемге бөлінеді: баспа немесе тираждық графика және бірегей графика – сурет, монотипия, аппликация және т. б.

Графика бірнеше топқа бөлінеді:

- станокты графика (станокты сурет, эстамп);
- кітап графикасы (иллюстрациялар, виньеткалар, заставкалар, әріптер, мұқаба, суперқоспа және т. б.);
- журнал және газет графикасы;
- қолданбалы графика (плакат, пошта маркалары, экслибристер, тауар белгілері және т. б.);
- компьютерлік графика

Дербес облыс ежелгі және Шығыс эстетикалық жүйелерінде (Араб тоқымасы, Қытай және Жапон иероглифтері, Үнді қаріптері және т.б.) үлкен көркемдік маңызы бар хат графикасын (эпиграфика, қаріп өнері, каллиграфия) құрайды.

Станоктық графика ("станок" ұғымынан – суретте бұл мольберт, баспа техника – эстамп, литография, шелкография) өзін-өзі жеткілікті, ол қоршаған орта мен жағдайдан бөлек қабылданады, функционалдық бағыты жоқ. Суретке аяқталған шығармалар да, нобайлар да, этюдтар да жатады.

2. Графикалық техника

Сурет – қарындашпен (графитті, күміс, қорғасын, итальян, түсті), қаламмен, тұздықпен, сангинамен, көмірмен, пастельмен және басқа материалдармен жасалған шығармалар.

Ең көп таралған графикалық техника – қалам, қарындаш, көмір және тушь келесі бөлімде қарастырылған, сондай-ақ қалған, қызықты техниканы атап өтеміз.

Еуропадағы бейнелеу өнерінің дербес түрі ретінде сурет бөлімшесі ерте заманда, пергаменттен арзан қағазға көшкенде болды (ал Қытайда ол 105 жылы қолданылған). Сурет Еуропада гуманизмнің, ғылым мен өнердің өркендеуіне пайда болғаны оған тез дамып, таралуына

көмектесті. Өз кезегінде қағазбен келген мөр ерте замандағы адам өмірінің әртүрлі салаларын дамытуға көмектесті.

Бізге Леонардо да Винчидің, Микеланджелоның және басқа да Ренессанс шеберлерінің көптеген суреттері мен нобайлары белгілі. Сонымен қатар, олардың кейбірін шеберлерге өмірде сатады, сондықтан олар әдеттегі көмекші суреттерге қарағанда алдын-ала сәтті жайғастырды.

Осылайша, сурет өнер туындысы ретінде бағалана бастады, тіпті аяқталмаған түрде де.

Суретте бұйымдардың пішіні, түсі және өзіндік сапасы әр түрлі берілуі мүмкін. Сондықтан да әр суреттерін олардың орындау тәсілдеріне қарай салыстыра отырып, айырмашылығын білуге болады.

Егер салынатын зат, уақытша болса да, қозғалмайтын болса, онда оны асықпай салуға болады. Мұндай сурет – ұзақ салынатын сурет деп аталады.

Суретті ең алдымен салынатын суреттің бәрін түгел көз алдыға келтіріп, пайымдап алуың керек.

Сурет белгілі көркемдік шығармашылық бейнелерінен басталып, түзу, дөңгелек, шеңбер сызықтарды жүргізу жасау барысында қағаз бетіне көкжиек сызығын белгілеп алып, өзің таңдап алған көру нүктесінен салынатын бұйымдарды немесе көріністі орналастыруға болады. Сонымен қатар жарық көзінің қай жақтан түсіп тұрғандығын да ұмытпаған жөн.

Суретте көптеген нысандары бар. Бұл өз сипаты бойынша біртекті, аяқталған жұмыс, мысалы, станокты сурет, дербес этюд болуы мүмкін. «Станок» атауы мольберттің атауынан – «станок», онда сурет жасалады. Суреттің басқа түрлері, мысалы, нобай, еркін сурет, дайындық этюд сияқты барлық нәрселерді көрсетуге тырыспайды, олар суретшінің әсерін береді, сурет салатын бөлшекті таңқалдырады және қалғанын түсіреді.

Акварель графика мен кескіндеме шекарасында тұр. Акварель техникасының бірнеше тәсілдері белгілі: акварельдің жеңіл, мөлдір қабатын қарындашпен немесе қаламмен қосу; құрғақ қағаз бойынша акварельмен жұмыс істеу, қылқаламмен контурлық сурет салу және оның көлеңкелерді жасау («итальяндық акварель»); акварельдің шикі қағаз бойынша кескіндемесі («ағылшын акварель»), ол тереңдігін жасайтын, су асты су асты қабатының тереңдігін («ағылшын акварель»).

Күн сәулесі мен ауа болашағы. Бірінші әдіс және екінші тәсілмен орындалған кейбір жұмыстар графикамен аталуы мүмкін.

Акварель мен графикалық композицияның мысалдарын қарастырайық.

Суреттерде берілген акварель өте көркем. Егер оны қара-ақ нұсқаға аударсаңыз, ол түсініксіз болады, тереңдігін жоғалтады. Бұл классикалық ағылшын акварель. Ол кескіндемеге жатады.

Кандинский акварелі өте графикалы – көркем мәнерліліктің негізгі құралдары, сызық, нүкте, дақтардың түстері жергілікті, элементтер оқшауланған және айқын. Қағаздың белсенді рөлі түсті дақтар үшін кеңістік ретінде. Егер суретті қара-ақ нұсқада елестетсе, оның негізгі мағынасы, қозғалысы, композиция құрылысы жоғалмайды, өйткені түсі осы графиктік шығармада басты рөл атқармайды.

Графикалық жұмыстың тағы бір мысалы-заманауи француз суретшісі Флориан Николь. Негізгі материал - акварель, бірақ мұнда түстек жағымды қосымша. Ең бастысы - сызықтардың, штрихтің сипаты мен динамикасы, графиканың бейнесі.

Бұл жұмыс – әсер немесе еске алу, ол тек жеңеді; көрермен бейнені ойлауды жақсы көреді, сонымен қатар, біздің жадымызда барлығын толық емес, тек характерлік бөлшектерді есте сақтауға тән.

Гуашь да графикалық композицияларға жатады. Орта ғасырларда ол кітап миниатюрасында, кейін нобайлар, картондар, суретті бояу үшін кеңінен қолданылды.

XX ғ. гуашь декорациялар мен безендіру жұмыстары үшін плакат графикте жиі қолданылады. Монотипия (грек. Monos-бір және teros – із), баспа графикасының түрі. Монотипия техникасы қолмен баспа формасының өте тегіс бетіне бояуды жағу, кейіннен станокта пеш салу болып табылады; қағазда алынған бедер әрдайым жалғыз, бірегей болады. Дайын таңбалар немесе одан неғұрлым танымал бейнені жасай отырып, өңдейді немесе алынған монотипия тұратын күрделі құрылымдарды жасап, осылай қалдырады.

3. Сурет салу жабдықтары

Сурет салу үшін суретшілерде әр түрлі жабдықтар мен материалдары бар.

Қандай да болмасын нақты суретпен жұмыс, заттың өзіне қарап салудан, оның пластикалық қасиетін оқып-білуден басталады.

Нақты бейненің ерекшелігіне байланысты сурет қарындашпен, перомен, көмірмен, қалқаламмен салынуы мүмкін.

Олардың ішінде ең көп қолданылатыны – кәдімгі графиттік қарындаш.

Сурет салатын қарындаштар қатты – жұмсақтығына қарай мынадай түрлерге бөлінеді: 6Т, 5Т, 4Т, 3Т, 2Т, Т, ТМ, М, 2М, 3М, 6М (латынша 6Н, Н, НВ, 2В, 3В, 4В т.б.).

«Т» орыс тілінен «твердый», қазақша «қатты» деген мағына береді, «М» әрпі «мягкий» жұмсақ, «ТМ» «твердый – мягкий», орташа «қатты – жұмсақ» деген сөзін білдіреді. Алдына жазылған 2, 3, 4 деген сандар қарындаштың қаншалықты қатты және жұмсақ екенін білдіреді. Кейбір қарындаштарда халықаралық белгілер қойылады: В – жұмсақ, НВ – орташа, Н – қатты. Қатты графиттік қарындаштар (Т, 2Т) қағаз бетін

тырнап, із қалдырады, ал өте жұмсақ (4М, 5М) қарындаштар өшіргішпен жақсы өшірілмей, қағаз бетін ластайды.

Қарындашты жазуы бар жағынан ұштамау керек. Жартысынан азы қалған қарындашпен сурет салу өте қолайсыз болады, сондықтан оны арнаулы түтікке орнатып, ұзартып пайдаланған жөн.

Сурет салу үшін сызу және сурет қағазы деп аталатын жартылай ватман қағазы қолданылады. Сурет салуға жылтыр, жұқа, жұмсақ немесе өте қалың, бедерлі қағаздар мүлдем жарамайды. Қағаздың бедерлігі немесе жылтырлығы суретті өндеуге қолайсыздықты тұғызады, ал жұмсақ қағаз тек сарғайып жылтыр қағазға тек қана тушпен және қаламұшпен сурет салған ыңғайлы.

Суретті керексіз сызықтарды өшіру үшін жұмсақ ақ өшіргіш қолданылады. Өшіргіште бір қажетті жағдайда болмаса, сирек пайдалануға дағдыланған жөн.

Сурет салынатын қағазды планшетке керіп бекіту үшін сызба (архитектура) жапсырып шегесін (кнопка) қағазжы шамалы сулап, планшетке қатты жапсыра нық ұстап тұрып, шетін жапсырма шегемен бекітіп не желіммен желімдеп, планшет қырының арт жағынан бекіту керек.

Сурет салынғанда графитті қарындашпен қатар, көмірді де пайдалануға болады. Фабрикалық арнайы дайындалған көмірлер де болады. Мәселен, қолдан дайындалған көмірге өсімдіктен жасалған желім қосылады. Мұндай көмірлер беті бұдыр қағаздарға жақсы жұғады. Графитті қарындашпен және көмірмен салынған суреттерді фиксатиф арқылы әбден қатырып тастайды. Әдетте мұндай әдістер салынған суреттерді ұзақ мерзімге сақтау үшін өте қажет.

Көбінесе суретшілер түрлі-түсті қарындаштарды пайдалан бермейді. Олар суреттерді көмірмен, тушпен, қара қарындашпен, пастель деп аталатын әр түрлі борлармен салады.

Сурет салуды жетік игеруге күн сайын жүйелі жұмыс істеу арқылы ғана жетуге болады. Сонда суретші тәжірибе жинақтап, техникалық білім мен тәсілдерді игереді. Өткен және қазіргі заманғы шеберлердің сурет салу техникасын зерттеп, үйренген жөн. Мұның өзі суретшінің өрісін кеңейтіп, сурет салудың сан алуан тәсілдермен танысуына көмектеседі, сандай-ақ игеруге, олардың мүмкіндіктері мен қасиеттерін іс барысында танып білуге үйретеді.

4. Суреттегі қатынастар

Суреттің реңдік (тональдық) шешімі жарық-көлеңке күшін табумен тығыз байланысты. Біртүсті заттарды (гипс) салғанның өзінде заттың үстіндегі көлеңке мен одан жерге түсетін көлеңкелері әртүрлі болады. Заттардың ақшылтымдығы табиғат байлығының бір белгісі. Қаншалықты жарық көп болса, соншалықты зат айқын көрінеді. Жарықтың заттарды көрсету оның күшіне ғана емес, қалай қойылуына да байланысты. Мысалы, заттардың алдына түсетін көлбеу жарық, немесе заттарға қарсы

қойылған жарық оларды мүлдем басқаша көрсетеді. Реңдік қателіктер «көзге жарымсыз» тұрады, бұны жай көрермен де байқап қалады. Реңдік қатынастарды бұзатын жағдай, затты тым ағартып, немесе тым қарайтып жіберу болады.

«Рең» деген сөздің мағынасы жарық күштілігі. Табиғаттағы жарықтың (күн) күшін ақ қағазда қарындашпен беру мүмкін емес, керісінше, қара бархыттың қаралыған да қарындашпен беру мүмкін емес, сондықтан «жарық пен көлеңкенің қарым-қатынасы» деген ғылымның пайда болуы бекер емес. Сол себепті заттарды суретте шынайы бейнелеу үшін қарындаштың күшін есептей отырып, ең ақ түс пен ең қара түстердің реңдік байлығын көрсете білу, суретші шеберлігінің алғашқы сатысы болып табылады. Осындай жолмен күнге шағылысып жарқыраған ақ қардың да, оған түскен терең көлеңкелердің де суреттерін салуға болады. Бұл жағдайда заттардың барлығы реңдік байланыста болуы суреттің басты негізі. Қатты жарықтың зияны да көп: қасындағы заттарды көрсетпей жібереді, сондықтан бұндай қойылымдыраулақ болған жөн.

Заттардың реңдік қатынастары алыстаған сайын өзгеруі мүмкін. Олардың ең жарық жерлері күнгірттеніп, көлеңкелері ағара береді, ғылыми тілмен айтқанда «контраст» азаяды. Бұл ауа қабатының қалыңдауымен тығыз байланысты.

Сурет салғанда бірқалыпты жарық болғаны дұрыс. «Рең», «жарық күші» деген түсініктер заттардың өз түстеріне, бояуларына да байланысты, сондықтан олардың көлеңкелерін табу, заттардың бояу өзгешеліктерін де таба білу керек.

Қарындашпен салынған суретте заттардың бояу байлығын емес, реңдік байлығын көрсету басты мақсат. Бұл жердегі қателіктерді, суреттің біртүсті фотоүлгісін түсіріп, салыстырғанда анық көруге болады. Суреттің реңдік байлығын графитті қарындаштан фәрі көмірмен салынған суреттерде көрсетуге болады.

Дәрісханада өткізілген практикалық сурет сабақтарынан алған білімдерді табиғат көріністері мен тақырыптық композициялар салғанда да кеңінен қолдана білу керек. Картинаны ұйымдастыра білу дегеніміз, – реңдік қатынастарды мүмкіндігінше дәл таба білу!

Реңдік қатынастар суретшінің қолындағы материалдардың (қарындаш, көмір) мүмкіндіктерімен шектеулі болса да, дәл табылған реңдік қатынастар арқылы табиғат байлығын шынайы бейнелеп, көрсетуге болады. Шебер деп осындай суретшілерді айтамыз.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Кеңістікте, жазықтықта бейнелеудің заңдылықтары қандай?
2. Сурет салудың қолданатын құрал – жабдықтар мен оны іске асыратын әдістемелері.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

2. ТАҚЫРЫП: СУРЕТ САЛУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

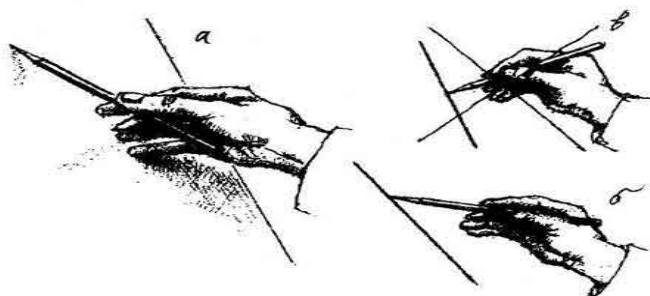
Жоспар:

1. Сурет салғанда қолды қалай ұстау керек?
2. Сызықтар мен штрихтер
3. Өртүрлі материалдармен жұмыс

Негізгі түсініктер: графика, графиттік қарындаш, сызық, штрих, көмірмен сурет салу, гуашь, темпера, пастель, акварель, майлы бояумен жұмыс.

1. Сурет салғанда қолды қалай ұстау керек?

Қарындашты үш саусақпен (бас бармақ, сұқ саусақ, ортаңғы саусақ) ғана ұстау керек. Қағазға көлеңке түспеу үшін қарындашты суретте көрсетілгендей етіп сәл алыстау ұстаған жөн (1 сурет).

Сурет 1. Сурет салу барысында қарындашты қалай ұстау керек
а,б – дұрыс; в – дұрыс емес

Сурет салған кезде қолды қағаз бетіне тигізбеу керек. Егер қажет болған жағдайда қолды сүйемелдеу үшін екі саусақтың ұшын (аты жоқ саусақ пен шынашақ) қағаз бетіне ептеп тигізуге болады. Сонда қолдың астындағы сурет былғанбайды, өшірілмейді.

Сурет салудың негізгі тәсілдерінің бірі – сызық жүргізу. Жіңішке сызықтар жүргізу арқылы болашақ пішіннің қысқа және ұзын сызықтар жасалады. Осы сызықтармен негізгі пропорциялар белгіленіп, суреттің жеке бөліктері салынады. Сызық жүргізу арқылы сурет кейпі белгіленеді.

2. Сызықтар мен штрихтар

Графикалық мәнерлі құралдар – сызық, дақ, нүкте, штрих, фон және бейненің контрасты. Көркем мәнерлілік пен материалдардың әртүрлі құралдарының көмегімен суретші бір бейнеге әртүрлі сипат немесе көңіл-күй бере алады. Мысалы, суреттегі ағаш бұтағының бейнесін нүктемен біз қандай да бір аяқталмаған, күтпеген, жұмсақтық, жарықтандыру ретінде қабылдаймыз; штрихтің көмегімен кескін айқындылығы, динамикасы көрінеді; сызықтар ағымдылық пен сурет белсенділігінің сезімін тудырады.

Нүкте – барлық бейнелеу құралдарының ең ұсақ. Суретті нүктемен немесе пунктирмен орындау-көп еңбекті қажет ететін процесс, бірақ көлемді беру кезінде көбірек мүмкіндіктер береді. Нүкте парақтың жазықтығын толтыратын басқа нүктелердің үлкен тобында. Әр түрлі өлшемді нүктелерді пайдалана отырып, цилиндрлік және сферикалық беттердің иллюзиясын, жеңіл түінді және мата қатпарларын жасауға болады.

Штрих – эмоциялық сызық. Штрих беттің тонын, фактурасын, кеңістікті білдіруге көп мүмкіндік береді. Винсент Ван Гогтың екі суретінің мысалында оларға қолданылатын штрихтердің үлкен әртүрлілігін көруге болады. Мысалы, суреттегі Пейзаж фактураны, материалды және қоршаған кеңістікті көрсетуге мүмкіндік беретін әртүрлі бағыттағы қысқа түзу штрихтар басымдықпен орындалуы мүмкін.

Сызықтық сурет сызықты негізгі немесе жалғыз сурет ретінде пайдалануды көздейді. Сызықтық сурет шартты түрде қысқа. Мысал үшін Лев Баксттің мифологиялық сюжетіне арналған кітап заставасын қарастырайық. Ол қалыңдығы бірдей жұқа жеңіл сызықтармен орындалған. Ұсақ бөлшектердің көп мөлшерде «ауа», көлденең элементтердің ажурлы колонналармен үйлесуі музыкалық әуен, жеңілдік және беймәлім әсер етеді. Бірнеше графикалық құралдар, мысалы, сызық, дақ және нүкте.

Сурет салудың негізгі тәсілдерінің бірі – сызық жүргізу. Жіңішке сызықтар арқылы болашақ пішіннің нобайы жасалады. Осы сызықтармен негізгі пропорциялар белгіленіп, суреттің жеке бөліктері салынады. Сызық жүргізу арқылы сурет кейпі белгіленеді.

Пішіннің түрі түсетін жарыққа қарай өзгергендіктен, сызықтың түрі де өзгереді. Мұндай сызық штрих сызық немесе кеңістік сызық деп аталады.

Штрихтардың басқа сызықтардан (сызба сызықтарынан) айырмашылығы – мұның кеңістік сипаттары көбірек. Мәселең сызықтар деп өзіндік дербес мәні бар ұзын сызықтарды айтсақ, ал штрих – қысқа сызық, әрі ол басқа штрихтармен бірлектікте ғана белгілі бір мәнге шеқараларын белгілеп, олардың сұлбасын (контур) жасаса, ал штрихтар тобы пішінге рең беріледі. Сөйтіп, жеңіл көрінетін сызықтардың көмегімен болашақ жалпы пішін, қимыл-қозғалыс, кеңістік беріледі.

Штрихтарды оңға, солға немесе төмен (өзіңе қарай) сызуға болады, ал қарындаштың ұшын жағары қарай (өзінен әрі қарай) жүргізуге болмайды.

Егер штрих сызығы дұрыс жүргізілмеген болса, оны өшірмей-ақ дәл сол жанынан екінші сызық жүргізген дұрыс. Сонда жіңішке жүргізілген алғашқы дәл емес трих сызықтары суретке қарағанда көзге түспейді де, сурет салынып біткенде ол сызықтар көрінбей қалады.

Сызықтар мен штрихтарды жүргізу

Штрихтар мен нәрсенің түрін, жарық пен көлеңкені, нәрселердің рең-бояуындағы үйлесімін, қандай материалдардан жасалғанын, суреттегі түрліше көнеңкелерді, түсер қатынасын қарындашпен бірқатар штрихтар жасау арқылы көрсетуге болады.

Сонымен, штрих дегеніміз – суретке салынатын заттың объектісін, яғни, оның сурет салушыдан қанша қашықтықта тұрғандығын, қандай материалдан жасаалғандығын және сыртқы түсін белгілейтін сызық.

Штрихтың қоюлылығы мен жиілігі, бағыты нәрсенің нендей материалдан істелгендігі мен оның бетінің өзіне тен ерекшелігін көрсететіндей болуы керек.

3. Өртүрлі материалдармен жұмыс

Перомен салу. Перомен салынған суреттерді кітаптардан, газет, журналдардың беттерінен көруге болады. Бұл – графиканың ең көп тараған түрі. Мұндай әдісті атақты жанды бейне шеберлері, соның ішінде Рембрандт тамаша кеңгерген. Перомен сурет салу техникасы әр түрлі: түзу немесе үзік қара сызықтар, әр түрлі бағыттағы штрихтар, кейде тушпен болу.

Мұндай техникада кеңістік сызықтық перспектива арқылы ғана емес, сонымен қатар әр түрлі реңде және бағытта салынған штрихпен де беріледі. Алыстағы көрініс өте жеңіл кейде үзік сызықтармен, ал жақын көріністер қою штрихтармен көрсетіледі.

Перомен сурет салу ерекше назарды, ұқыптылықты қажет етеді. Сурет салушыны нақты бейнеден ең маңыздысын таңдап алуға мәжбүрлеп, көз мөлшеоін дамытады. Сонымен қатар мұндай суреттердің қатандыққа, дәлдік пен сенімділікке тәрбиелеуде маңызы зор. Тушь штрихтары өшіргішпен өшірілмейді, сондықтан да бұл әдісте қате жіберуге болмайды.

Нобайлар мен суреттерді бірден перомен салса, шынайы көрінеді. Егер де ұзақ мерзімді сурет болса, так қана қатты қарындашпен белгі салынады. Қарындашпен сурет салғандағы сияқты, перомен жұмыс негізгі пропорцияларды нүктелермен немесе қысқа штрихтармен белгілеуден бастайды.

Содан соң жартылай көлеңкені көрсетіп, әрмен қарай жетілдіреді. Штрих бағыттары заттың пішініне сәйкес келгені жөн. Перомен сурет салу тығыз және теріс қағазға орындалады. Өйткені перо қазақ бетінде

еркін қозғалып, тушь жайылып кетпеу керек. Сондықтан да көдір-бұдарлы, әр түрлі дақтары бар қағаз жарамсыз.

Қылқаламмен бір түсті сурет салу (гризайль).

Жалпақ акварель қылқаламымен (16–20) қоңыр немесе қара түс арқылы нобай суреттерді салады. Жалпақ акварель қылқаламымен салу себебі, жіңішке қылқаламмен салған суреттің сызықпен салынған суреттен айырмашылығы болмай қалады. Сондықтан да жалпақ қылқаламның мүмкіндігі мол, көлемді бөлшектерді бояп, жіңішке сызықтарды да түсіре алады.

Қылқаламмен жұмыс істеу сурет салушыдан жинақтылықты, шығармашылық икемділікті талап етеді. Бұл техникамен сурет салуды қылқаламды жеңіл тигізу арқылы бейненің көлемін, пішіннің негізгі бөлшектерін белгілеулен бастайды.

Содан соң күңгірт рең арқылы көлеңке жерлерін көрсетеді, қылқаламның ұшы арқылы айқын көрінетін шеткі сызықтарын шығарады.

Өте тез салынатын нобайлар үшін планшетке әр қағазды жеке-жеке бекітпей, бірнеше данасын шеге арқылы ұстатқан тиімді. Өйткені дайын нобайды тез алып тастап, жаңасын бастау оңай.

Гризайль техникасымен тек қана нобайларды емес, сонымен қатар этюдтар мен ұзақ мерзімді суреттерді де орындайды. Бұл әсіресе қандай да болмасын болу түрімен сурет салып үйренердің алдында тиімді. Оқушылар бояудың қасиетін, ерекшелігін, мүмкіндігін түсініп біледі.

Көмірмен сурет салу. Көмірмен сурет салу графиканың бір түрі болып табылады. көмір арқылы жіңішке, анық штрихтарды түсіріп, саусақпен де жағуға болады. Көмірмен тек ақ қағазға емес, сонымен қатар түс-қағазға, кенепке, картонға алуға болады. көмір шүберекпен оңай сүртіледі, ал өшіргішпен кетіруге болмайды, қағаз бетін ластап тастайды. Көмірмен салынған суреттер ұзақ мерзімге шыдамайды, оны бекіткіштер арқылы бетін жабу керек.

Гуашь. Гуашь – желім араласқан бояу. Оның құрамындағы желім байланыстырғыш қызмет атқарады. Сондықтан да акварель сияқты гуашьпен жұмысты негізінен қағазда немесе картонда орындайды. ал, айырмашылығы гуашь түстері бірін-бірі жабады, мөлдір емес. Гуашь бояулары кепкет кезде ағарады. Бұл әсіресе затқа қарап салынған кезде кейбір қиындықтарды туғызады. Сол себептен гуашьпен жұмыс істердің алдында жаттығу жұмыстарын жасап, түстердің қаншалықты ағаратынын анықтау қажет.

Гуашь сәндік – көркемдеу жұмыстарында кеңінен қолданылады. Бірақ та шрифт жазу немесе өрнек салу үшін үлкен жазықтықтарды бояп, жаба білу керек. Ол үшін гуашьты бөлек ыдысқа салып, керекті қоюлықта сумен араластырады. Егер де бояуды бірден ыдысынан алып жақса бір жері қою, екінші дері сұйық болуы мүмкін.

Бояуды жалпақ қылқаламмен, бір жаққан жерге екінші рет қайталамай тез жағады. Өйткені байланыстырғыш қоспа (желім) қайта жағу

кезінде еріп, із қалдырады. Кей кезде гуашьты акварельмен біріктіреді. Бұл өте ашық түстерді шығару кезінде тиімді. Гуашьты театр безендіру кезіндегі нобай жасауда, кітап суреттерінде, иллюстрацияда кеңінен қолданады.

Темпера. Темпера деп құрамында байланыстырғыш ретінде әр түрлі эмульсия араластырған бояуларды атайды. Құрамы бойынша майлы бояу мен желім араласқа. Бояулар аралығында болып келеді.

Темпераны сумен араластырып, қағазға, картонға және кенепке салуға болады. Темпераны майлы бояу пайда болғанға дейін кеңінен қолданады. Бірақ та майлы бояудың кейбір кемістіктері болғаннан кейін XIX ғасырдың соңында темпераны қайта қолдана бастады. Темперамен жұмыс ерекше жүйені қажет етпейді, яғни түстердің сурет салушы еркіндікте жұмыс жасайды.

Темпера түстері майлы бояуға қарағанда біршама қосымша түстерді шығара алады.

Бөлме ішінде қабырға сурет (роспись) салуда темпера қабырға жазықтығымен өте сәйкес келеді. Сондықтан да темперамен орындалған шығарма майлы бояуға қарағанда тамаша көрінеді.

Жанды бейнеде темперамен жұмыс істеуге қағаз, картон, тығыз тоқылған мата жарайды.

Темперамен сурет салу кезінде басқа боялаумен жұмыс істеген сияқты алдымен ақшыл түстермен шығарады. Егер де бірден қою түстермен бояп, кейбір жерінде қате кететін болса оны түзету қиын. Өйткені темпера бояулары тез кебеді және қайтадан суға ерімейді.

Жұмыстың түріне қарай темперамен салынған картинаны лапен жабындауға болады. Бұл әдіс бояулардың ұзақ сақталуына көмектеседі.

Майлы бояумен жұмыс істеуге арналған жалпақ және дөңгелек, жұмсақ және қатты қылқаламдар темпераға да жарамды. Бірақ та оның талшықтарын ұзартқан тиімді.

Майлы бояумен, акварельмен жұмыс істеген және жанды бейненің негізгі принциптерін меңгерген адамға темпера техникасы оңайға тиеді.

Пастель. Пастель – қағазға оралған түрлі түсті қарындаштар. Оларды дайындалуға акварельдің де, гуашьтың да құрамына кіретін құрғақ ұнақтар – пигменттер пайдаланады. Ереже бойынша түстер эыд-та араластырылмайда, соңынан жазылған түс, астыңғы тусті жайып кетеді. Бірақ та кейбір аздаған жерлерін саусақпен уқалап араластыруға болады.

Пастельмен сурет салуға негізінен сұр, бұдырлы қағаз қолданады. Мұндай қағаз болмаған жағдайдаоны қолдан дайындалуға болады. Ол үшін ватман немесе қарапайым қағазды, картонды алып бетін жайып, оған ұннан жасалған клейстерді немесе казеинді, сұр бояуды араластырып жалпақ қылқаламмен жағады.

Пастель бояуы ластанатын болғандықтан этюдтарды әйнектің астында сақтау керек немесе бояу қабатын бекіту қажет.

Акварель бояуымен жұмыс. «Акварель» деген атау латынның «aqua» су деген сөзінен шыққан. Бұл сөз суға енгізілген бояуларды да, сол бояулармен салынатын шығармаларды да білдіреді.

Акварель бояулары қағаз бетіне мөлдір болып түседі, сол мөлдірлік акварель туындыларының ең басты қасиеті болып табылады. Мөлдір жағылғындықтан бояу астынан қағаздың өз түсі көрініп тұрады.

Ал бояу қалыңырақ жағылатын жерлерге әлденеше бояу қабаты түсіріледі. Аланда соның өзінде де суретшілер акварель бояуның артықшылығын – оның мөлдірлігін жоғалтпауға тырысады.

Акварель бояуының тағы бір өзіндік ерекшелігі сол, онда бір түс пен екінші түстің арасында айқын айырмашылық болмайды: олар жұмсақ реңкпен жалғасып жатады.

Майлы бояумен жұмыс. Майлы бояуды пигментті зығыр майымен араластыру арқылы алады. Майлы бояудың әдістері әр түрлі: майлы бояумен жұқалатып немесе керісінше, кедір-бұдыр етіп (мазок) жазуға болады. Майлы бояудың бір қасиеті акварельдей емес, ұнамаған бояу түсін қалақша (мастихин) арқылы алып тастап немесе үстенін өңдеп, қайта жазуға болады.

Ақ түс – цинковтік ақ, свинцовтік ақ, екі ақ түстің қосындасы кремицк түс.

Сары – ашық охра, алтын түс охра, сары охра, кадмий сары, неополитандық сары, үндістен сары, кадмий лимон, марс сары, алтын – сары лак.

Қызыл – киноварь, кадмий қызыл, краплак жарық, краплак қараңғы, ағылшын қызыл, капут–мортуум, киноарь алқызыл.

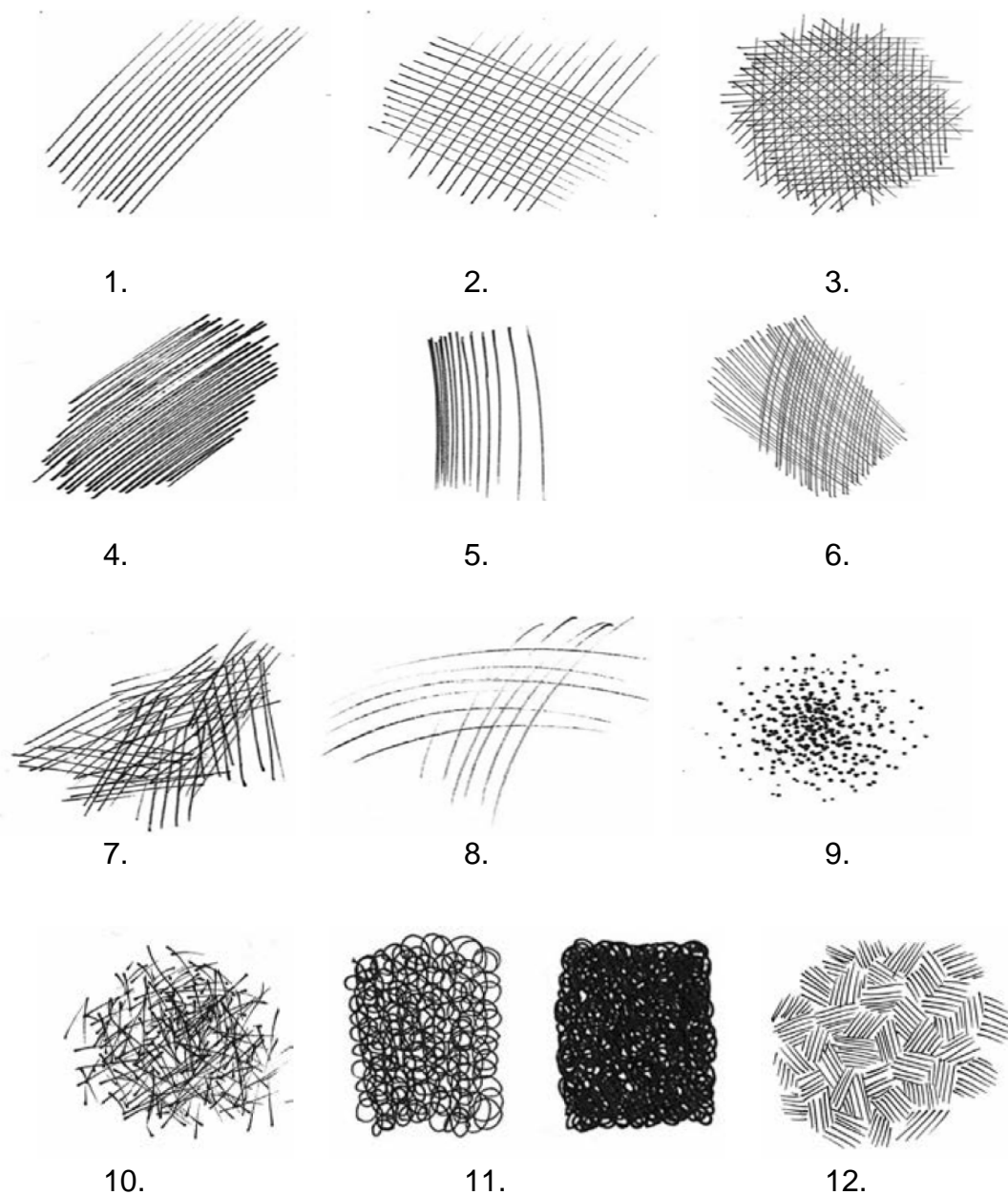
Көк – ультрамарин, кобальт көк, церулеум, азуритовтік лазурь, кобальт жарық, кобальт көк қараңғы, индиго.

Жасыл – изумруд жасыл, Польш Веронез, кобальт жасыл, жасыл жер веронсттік, волконсконт, окись хрома, богемстік жасыл жер.

Қоңыр – марс жарық қоңыр, копуг-моргуун, қоңыр жер, хобковтік қоңыр жер, табиғи умбра, ван-Дик, табиғи сиена, кассиельстік қоңыр жер, асфальт.

Қара – виноградтың қара, піл сүйегін күйдірілген.

Тапсырма. Төменде көрсетілген барлық штрихтау түрлерін орындаңыз (1 – параллель сызықтар, 2 – айқас тор, 3 – қиылысты қиындатылған, 4 – тонировка, 5 – айналмалы, 6 – қиылысты, 7 – реттелмеген, 8 – доға тәрізді көлемді, 9 – нүктелі, 10 – еркін, 11 – айналмалы, 12 – өрме) (Сурет 2).

Сурет 2. Штрихтау түрлері

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Суретті орындау үшін қажетті әр түрлі құралдардың ерекшелігі неде?
2. Штрихтарды орындаудың қандай түрлері бар және олар қандай жағдайларда пайдаланылады?
3. Әр түрлі материалдармен жұмыс істеу ерекшелігі неде?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010. – 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

3. ТАҚЫРЫП: «КОМПОЗИЦИЯ» ҰҒЫМЫНЫҢ РОЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Жоспар:

1. «Композиция» ұғымы. Құрылымдық және геометриялық орталық
2. Біртұтастығы
3. Композиция түрлері
4. Эскиз, этюд, нобай

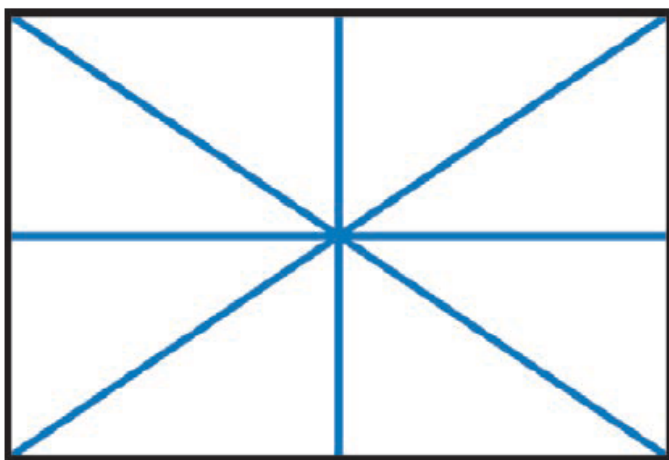
Негізгі түсініктер: композиция, құрылымдық және геометриялық орталық, біртұтастығы, композиция түрлері, эскиз, этюд, нобай.

1. «Композиция» ұғымы. Композиция (лат. – compositio) құрастыруды білдіреді, кез-келген идеяға сәйкес әртүрлі бөліктердің біртұтас жиынтығы.

Шығармашылық жұмысты қабылдауы көбінесе оның құрамына байланысты. Ол бөліктер арасындағы қарым-қатынасты анықтайды, оларды біріктіреді және оларды қорытындылайды. Ұлы суретшілердің суреттерінде кенептің өлшемі, қараңғы және жарық дақтардың қатынасы, сандардың саны, көкжиек сызығының биіктігі және т.б. сияқты нәрселерді өзгертуге тырыссатын болсақ, композицияның тұтастығы дереу жойылады, бөлшектердің балансы жоғалады. Аяқталған кескінге өзгерістер енгізу мүмкін еместігі заңдардың және композицияның ережелерінің жарамдылығын растайды. Құрылымның элементтері тым үлкен емес немесе өте кішкентай емес, парақтың шетінен шықпауы маңызды, «жағымсыз әсер» болмағаны дұрыс. Кейде натюрмортты құрған кезде, нысандар тым бөлінбейді, содан кейін киім-кешектер, рефлексстер (қоршаған ортаға қатысты ойлар) және көлеңкелер сақталады.

Құрылымдық және геометриялық орталық

Геометриялық орталық – парақтың жазықтықта орналасқан нүктесі болып табылады. Ол парағының қарама-қарсы жақтары ортасынан өтетін диагональдардың немесе сегменттердің қиылысуымен есептеледі (Сурет 3).

Сурет 3. Геометриялық орталық

Нағыз өмірдегі композициялық орталық түсті дақтардың «ауырлық орталығы» болып табылады. Ол геометриялық орталықтан сәл жоғары орналасуы керек, мұнда ортасы табылған сияқты. Осылайша адамның көзқарасының қасиеттері жоғары бөлігін жоғарылатады.

Композициясы бар сюжеттік суреттерде жағдай өзгеше. Құраманың негізгі элементі әдетте айқын көрінеді. Бұл композицияның семантикалық орталығы. Композицияның орталығы тек суреттің геометриялық орталығымен ғана байланысты емес. Орталық, композицияның фокусы, оның негізгі элементі жақын және алыс ұшақтарда болуы мүмкін, ол шеткі немесе суреттің ортасында ғана болуы мүмкін.

Композицияның үш негізгі формальдық ерекшелігі:

- тұтастығы;
- басты бағыныстығы, яғни үстем жағдайдың болуы;
- ұстаным.

Тұтастығы – бұл композицияның ішкі бірлігі.

2. Біртұтастығы (статикалық және динамикалық)

Тіпті өнер туындыларындағы ең асимметриялық композиция әрқашан мұқият теңдестірілген. Суреттің бір бөлігін жабылатын олсақ, қалған суреттің құрамы аяқталмаған сияқты көрінеді.

Тепе-теңдік шығармадағы үйлесімнің негізі.

Композицияда барлығы маңызды – заттардың «көру салмағы», оларды жазықтыққа орналастыру, силуэттердің мәнерлілігі, сызықтар мен дақтардың ырғақты кезектесуі, кеңістікті беру тәсілдері және бейнелеуге көзқарас, жарық ағынын бөлу, кейіпкерлердің қалпы мен қаңылтыры, шығарманың форматы мен өлшемі және тағы басқалар.

Композиция болуы мүмкін:

- жабық және ашық;
- теңдестірілген және теңдестірілген;
- статикалық және динамикалық;
- геометриялық фигураға жазылған;
- көлденең және тік пішім;
- симметриялы және асимметриялы

3. Композиция түрлері

Жабық және ашық композиция

Қозғалмайтын, тұрақты нәрсе бейнесін беру үшін тұйық, жабық, статикалық композиция қолайлы. Төменде келтірілген иллюстрацияда – Ван Гогтың суреті. Бүркітте жайлы көше бейнеленген, тұйық композиция бірігуге ықпал етеді, көзқарастар сызықтарының негізгі бағыттары ортаға қарай барады. Композицияны шеңбер, шаршы, тіктөртбұрыш түрінде құру қажетті шешім береді. Егер панорамалық пейзажды салу, үлкен кеңістікті көрсету қажет болса, оны бүйірінен қоршап, қандай да бір ағаштармен немесе ғимараттармен шектемеу керек, ал Рамадан тыс жер-

лерге кететін дұрыс. Бұл ашық композицияның түрі. Орталықтан желілердің негізгі бағыттары.

Теңдестірілген және теңдестірілген композиция

Симметриялық композицияда оның барлық бөліктері теңдестірілген, асимметриялық композиция теңдестірілген және теңсіз болуы мүмкін. Үлкен жарық дақты кішкентай қара дақпен теңестіруге болады. Көптеген кішкентай дақтарды бір үлкен теңдестіруге болады. Бөлшектер массасы және тоны бойынша теңестіріледі. Кейде беттің тым «жеңіл» бөлігіне қою жеткілікті, және композиция теңдестіріледі.

Композициядағы заттардың тепе-теңдігін түсіну үшін оларды әткеншектерде көрсетуге болады. Мысалы, бір жасөспірімді екінші ұшына екі сәби отырғызса, теңестіруге болады. Ал бала әткеншектің шетіне емес, орталыққа жақын жатқан ересектермен де сырғанауға болады.

Айналы бейнені қабылдау әсерін ескеру маңызды. Суреттен алған әсердің қалай өзгергенін қараңыз, біз оны безендірілген көргенде— қызғалдақ бар ваздың оң жағындағы иллюстрацияда құлайды.

Кейде теңдесі жоқ композиция қажет, ол кейіпкердің жалаң күйін, дауылды, баспалдақтан құлауды және сол сияқты тақырыптарды жеткізуге көмектеседі, мұнда қараушы көзді «шайқау» және жағдайдың тұрақсыздығын беру маңызды (себебі бір шарадағы ауыр нәрсемен таразы өлшей алмайды-олармен бірдеңе құлайды, бөлшектеледі). Тұрақсыздығы – одан әрі айрықтың белгісі.

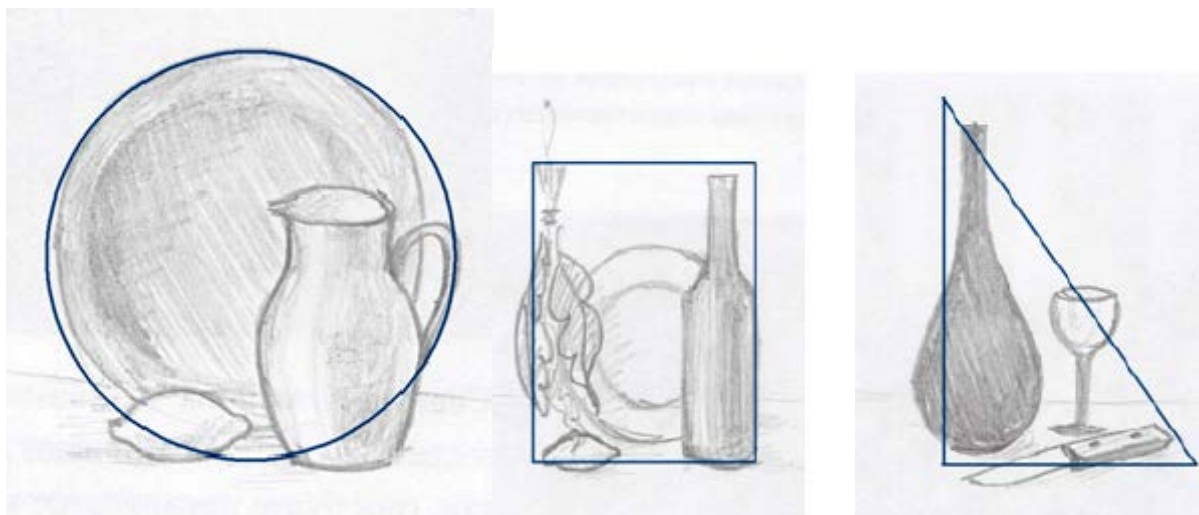
Статикалық және динамикалық композиция

Статикалық композиция симметриялы немесе мұқият теңдестірілген. Оның көмегімен тыныштық, сенімділік, кейде әрекетсіздік көрсетуге болады. Динамикалық композиция – бұл орталықтан доминанттардың жылжуы, қозғалыстың бағытын көрсететін диагональды сызықтар, асимметрия, композицияның тепе-теңсіздігі.

Қозғалысты, ұмтылысты бір бағытта жеткізу үшін осы қозғалыс үшін кеңістік қалдыру керек. Мысалы, суретте құс кенептің шетіне «ұшпауы» тиіс, портретте адамның көз алдында көзқарасты сырғыту үшін бос орын қалдыру маңызды.

Геометриялық фигураға жазу арқылы нысандарды жинақтау

Суретшілер ғасырлар бойы ең мәнерлі композициялық схемаларды іздеді, нәтижесінде біз сюжет бойынша ең маңызды бейнелердің элементтері ретсіз емес, қарапайым геометриялық фигураларды (Үшбұрыш, пирамида, шеңбер, сопақ, шаршы, прямоугольник және т.б.) құрайтынын айта аламыз (сурет 4).

Сурет 4. Геометриялық фигураға жазу арқылы нысандарды жинақтау

4. Эскиз, этюд, нобай

Ұзақ жұмысты бастамас бұрын алдын-ала эскиз жасау керек. Ол сәтті композицияны есептеуге, негізгі жарық пен көлеңке салуға көмектеседі. Бұл уақыттың бос шығыны деп ойламаңыз – барлық графикалық материалдар түзетуге болмайды, сондықтан сіз біле тұра дұрыс емес композиция жасауға барлық күш жұмсауға болады, мысалы, мұны түсінген кезде көп уақыт өтеді, күш жұмсайды, ал көңіл – күй бұзылады.

Егер айналадағы кеңістіктен берілген Парақ форматының сәтті композициясын ойша алып тастау қиын болса, қол астындағы қағаздан кішірейтілген пішімді қиып, парақтағы тесік арқылы әлемді көруге болады. Натюрмортты айналып өтіп, одан алыс шығыңыз, егер оны тұрып немесе отырып жазса, ол қалай көрінетінін салыстырыңыз, ең жақсы орынды тауып, кірісіңіз.

Эскиздің міндеті – композицияны ойластыру, заттардың пропорцияларын, олардың тоналды массаларын жеткізу. Егер композиция сәтті болатынын түсінсеңіз (мысалы, тондық дақтардың жақсы орналасуы үшін сарайды жылжыту қиын, бірақ бұл этюдте проблема емес), суреттегі элементтерді сәл жылжытуға болады.

Сурет бөлшектерінің соңғы әрленуінсіз тез жасалған сурет. Ол жай ғана көңіл-күйді, қызықты форманы немесе бейнеленген қозғалысты аулаған мәнерлі сызықтардан тұруы мүмкін. Сондай – ақ, бұл болашақ суреттің бір бөлігін, мысалы, адамның басы, қол, аяқ, құлақ, немесе жануарлар – мысықтар, иттер, жылқылар және т.б., немесе екінші бөлігі – кафтан, етік, онда үлкен жұмыс жазу үшін суретшінің қызықтырған бөлшектері ғана жақсы жазылған.

Нобайлар өте пайдалы және қызықты. Егер ұялмасаң – көшеде адамдарды сурет салыңыз, тым ұзақ уақыт бойы құлатпаңыз, дәрігердің қабылдауына кезек салыңыз, әсіресе, дәрістерде оқытушыларды,

оқушыларды сурет салыңыз. Бұдан әрі бұл сізге оңай және жылдам бейнелеуге көмектеседі.

Этюд – бұл әдетте толық аяқталған жұмыс, мысалы, пленерде жазылған пейзаж, содан кейін шеберханада үлкен жұмыс жазу үшін қолданылады (немесе бар болса). Кейде этюдтар неғұрлым күшті, жағымды және тондық қарым-қатынастар бойынша дәлірек болып, ұзақ жұмыс істеу керек, бұл адамның басты зиянына тап болғандығын көрсетеді. Этюд құлайтын көлеңкелердің ерекшеліктерін, объектілердің орналасуын, дақтардың қызықты ырғақтық үйлесімін береді – бұл кейінірек осы арнаға сүйеніп, егжей-тегжейлі жұмыс жасау үшін жеткілікті.

Эскиздер деп аталады, онда суретші қызықты мотивтерді «лақтыруға» тырыспай, болашақ суреттің орналасу міндетін шешеді: фигуралардың орналасуы, тонның бөлінуі және т.б. Эскиздер негізінен жедел қолға жасалғандықтан, олар жиі аяқталмаған немесе мүлдем схемалық, бірақ толық аяқталған эскиздер де кездеседі, ол тек кейбір жеке фигуралар немесе бөлшектер ғана емес, сонымен қатар дайын болашақ картинаның кішірейтілген нұсқалары да бар.

1 тапсырма. Этюд, эскиз және нобайды орындаңыз.

2 тапсырма. Әр түрлі геометриялық фигураларға жазу арқылы натюр-морт нысандарын құрастырыңыз

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Композиция дегеніміз не?
2. Композицияның қандай түрлері бар?
3. Құрылымдық және геометриялық орталық ұғымдары нені білдіреді?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010. – 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

4. ТАҚЫРЫП: ПЕРСПЕКТИВА

Жоспар:

1. Перспектива ұғымы
2. Бір нүктемен перспектива
3. Екі нүктемен перспектива
4. Көлемді заттардың бейнесі

Негізгі түсініктер: перспектива, бір нүктемен перспектива, екі нүктемен перспектива, көлемді заттардың бейнесі

1. Перспектива

Екі өлшемді сурет арқылы көлемді беру өте маңызды. Осы тарауда біз алдымен перспективаның негіздерін қайталаймыз, содан кейін кестеде жарық-ауа перспективасы туралы да атап өтеміз.

Перспектива – бұл жазықтықтағы заттардың көлемді бейнесінің тәсілі. Сондай-ақ, бұл табиғатта байқалатын, олардың орналасуына байланысты заттардың кескіні, пропорциясы мен өлшемдерінің өзгеруін зерттейтін ғылым.

Болашақта заттардың негізгі өзгерістері-олар одан әрі көрінеді, соғұрлым аз. Егер ашық жерде көкжиек анық көрінсе, онда бөлмеде оны көз деңгейінде елестету керек. Яғни көкжиек сызығы-бақылаушының көз деңгейі. Сурет сызығы орналасқан горизонтта түсу нүктесі (немесе нүктелер); және олар нүкте болады. Бақылаушының көз деңгейіне байланысты Бір орын өзгеше: Перспектива заттарды қатты бұрмалайды (итті мұрыннан 10 см қашықтықта суретке түсіруге тырысыңыз) және сурет салғанға дейін үнемі есте сақтау керек. Мысалы, қағаз толық көру алаңында болуы тиіс, ол оның екі есе биіктігінен кем болмауы тиіс. Яғни, егер қағаз пішімі АЗ болса, онда оған қол созылғанда орташа сурет салу ұсынылады, егер пішім одан да көп болса, онда – суретті толық көру үшін мольберттен жиі кетуге болады. Табиғи сондай-ақ көру өрісінің шегінде болуы керек, сондықтан сіз екі есе ұлғайтылған биіктіктен кем емес қашықтықта тұруыңыз немесе отыруыңыз керек.

Егер сіз, әрине, абстрактілі суреттің немесе көлденең проекцияның (жалғыз пән үшін) пайдасына перспективадан бас тартуды шешпесеңіз, онда суретте түсу нүктелері бірден үшке дейін тұрады.

2. Бір нүктемен перспектива

Перспектива сөзін латын тілінен аударғанда «анық көремін» деген мағынаны білдіреді. Перспектива сурет салушыға кез келген бейнені өмірде қалай көрсек, дәл солай бейнелеуге мүмкіндік туғызады.

Перспективаны түсіну үшін ең алдымен көкжиек сызығы жөнінде білу керек, өйткені, барлық перспективалық құрылыс осыған байланысты. Көбінесе көкжиек жөнінде айтқанда, аспан мен жердің шектескен сызығы жөнінде ой туындайды.

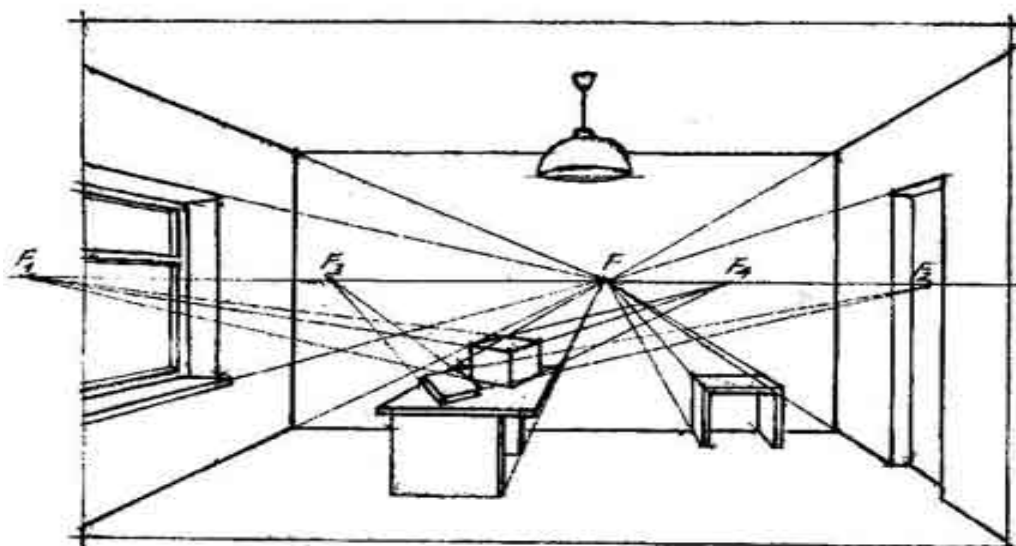
Перспективалық көкжиек барлығын жоғары жағынан және төменгі жағынан көрінетін заттарға бөледі.

Перспективалық көкжиек сызығы әр уақытта көз деңгейінде орналасқан.

Перспективалық көкжиектен төменде жатқан барлық көлденең сызықтар бақылаушыдан алыстаған сайын жоғарылайды, ал жоғарыда жатқан сызықтар төмендейді.

Барлық параллель көлденең сызықтар бақылаушыдан алыстаған сайын көкжиек сызығына жақындап, сонда түйіседі.

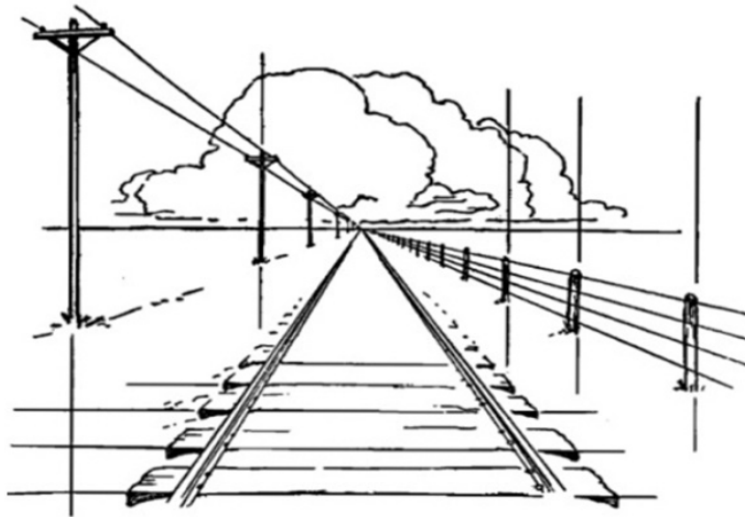
Жасанды жарықтан түскен заттардың көлеңкелері жан-жаққа түседі. Неғұрлым бейне жарыққа жақын болса, соғұрлым көлеңке үлкейеді. Заттар бақылаушыдан алыстаған сайын өзінің айқындылығын жоғалтып бұлдырай түседі. Қою түсті заттар алыстағанда салқын реңге ал ашық түстер жылы реңге айналады (сурет 5).

Сурет 5. Перспективалық бейнеленген бөлме ішіндегі заттардың орналасуы

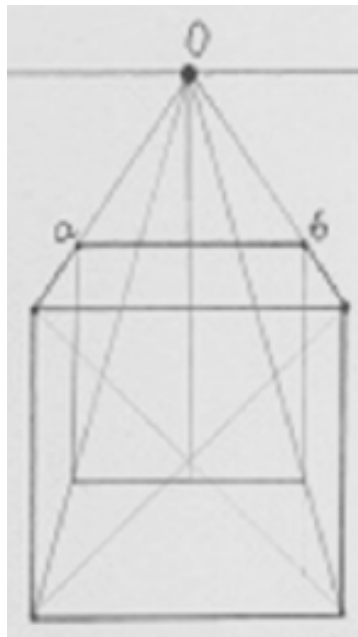
Егер желілер шын мәнінде көлденең, параллель және көрерменден бағытталса, онда суретте олар көкжиек сызығындағы түсу нүктесінде бір-бірімен біріктіріледі. Көкжиектің перпендикулярлы сызықтары параллель сызықтармен (перспективада бір және екі түсу нүктелері үшін қолданылады) салынады.

Горизонтта көз деңгейінде түсу нүктесі; сымдар, рельстер, қоршаудың көлденең желілері осы нүктеде бірдей болады, өйткені бұл көрерменден бағытталған горизонталь. Барлық тігінен параллель; парақтың жазықтығына параллель, сондай-ақ іздестірілмеген болып қалатын көлденең (сурет 6).

Сурет 6. Бір нүктемен перспектива

Төменде суреттерде бейнеленген текше қараңызшы. Ол бір нүктемен перспективаны пайдалана отырып салынған, өйткені оның алдыңғы жағы көрерменге бұрылған. Егер текшені сәл бұрсаңыз, екінші нүктені енгізу керек (сурет 7).

Сурет 7. Бір нүктемен перспективаны пайдалана отырып салынған текше

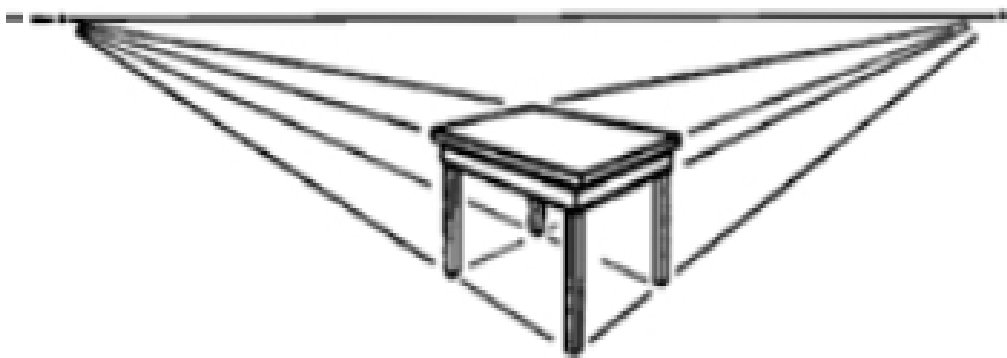
Көлденең жазықтықта шеңбер салған кезде, сондай-ақ перспективаны ұмытпау керек. Бірінші кезекте шеңбер жатқан көкжиек сызығы мен жазықтықтың қалай сәйкес келетінін анықтаңыз. Шеңбер көкжиек сызығына жақын болған сайын, соғұрлым ол желіге айналады. Көрерменге жақын шеңбердің жартысы алыстан артық, олардың шекарасын анықтауға осы перспективада салынған шаршыға алынған сопақ кіргізуге

болады. Диагональдарды салу ортасы мен квадрат пен шеңберді анықтау.

3. Екі нүктемен перспектива

Екінші түсу нүктесі де горизонтта орналасқан, Горизонт сызығымен заттардың горизонтальды жалғауларының қиылысуымен есептеледі. Яғни, ғимаратты салу арқылы төбенің көлденең сызығының орналасуын жауып, оны көкжиекпен қиылысқанға дейін жалғастыру керек. Келесі сызықтар сызық жүргізу қажет нүктені және горизонтта алынған нүктені қиып өту жолымен алынады.

Қарастырайық, текшені болашақта екі нүктемен салу. Көз өлшегіштің көмегімен текшенің көрінетін бөлігі мен Горизонт сызығы тұрғызудың жіңішке сызықтарымен белгіленеді, содан кейін олардың негізінде көзге көрінбейтін бөлік алынады, параллель көз өлшегіштің дәлсіздігі анықталады. Одан әрі күшейтілген сызықпен көрінетін қырлардың нақтыланған сызықтары қоршалады (сурет 8).

Сурет 8. Екі нүктемен перспективаны пайдалана отырып салынған орындық

Қызыл түс біздің көз өлшегіштің қырлары немесе бұрыштары бар. Қалғанын салып, құрылыс арқылы өзіңізді тексереміз.

Көз алдында қажетті затсыз перспективаны салған жағдайда, «бастан», сызықтардың орналасуын бұруға мүмкіндік бар. Бұрмаланған перспективаға жол бермеңіз:

Өзіңізді тексеру өте оңай: перспективалы суреттегі тікбұрышты заттың ең жақын бұрышы тұйық болуы керек. Егер бұл бұрыш 90 градусқа тең немесе одан аз болса, онда түсу нүктелері тым жақындады. Көріп отырғаныңыздай, бұрышы 90 градустан аз жоғары дұрыс емес иллюстрацияда.

Үш нүкте объект көлемін беру үшін қажет. Мысалы, біз тікелей аспан астында тұрған кезде тік сызықтар аспанда бір жерде бірдей болады. Егер үйге қарайтын болсақ, парашютпен түсіп, олар негізге қарай тарылады. Сіз натюрморт салған кезде, сізге үшінші түсу нүктесі қажет емес, өйткені заттар аз, олардың қашықтығы әлдеқайда көп. Қала-

лық этюдтармен бірге, сондай-ақ сирек үшінші түсу нүктесін қамтиды – бұл мансард терезесінен аулаға көріну - құдық немесе Нью–Йорк аспанына шолу жасау, олардың астында тұрып болуы мүмкін.

Бейнелеу жұмыстарында перспектива заттардың мөлшері мен пішінінде ғана емес, сонымен қатар дақтың қарама – қайшылығында, бөлшектерде – зат одан әрі болған сайын, оның контурынан анық емес, бөлшектер аз, тондар неғұрлым ашық. Бұл жарық-ауа болашағы деп аталады. Ауа болашағы объектілерді жоспар бойынша бөлуге, оларды бір-бірінен бөлуге көмектеседі, бұл әсіресе монохромды кестеде маңызды.

4. Көлемді заттардың бейнесі

Жарық

«Әдепкі бойынша» нысанның жергілікті тоны.

Жарықтың, көлеңкенің, рефлексстердің әсерінен алынған тонтон. Шартты тонның маңыздылығы перспективаны беру кезінде өседі, өйткені ауа және жарық ортасының түстерге әсері көп болған сайын, көрермендерден алыс объект болады, және жергілікті тонның көріністері неғұрлым көп болған сайын, көрерменге соғұрлым жақынырақ көрінеді. Жергілікті және шартты тондардың маңыздылығы қажет болған жағдайда материалдың текстурасын беру арқылы көрінеді, себебі күңгірт немесе жылтыр, тегіс немесе жүнді беттер жарықты әр түрлі жұтып, шағылыстырады.

Жарық келесі градациялардан немесе фазалардан тұрады: жарықтан, жарықтан, жартылай жарықтан, заттың өз көлеңкесінен, рефлексстен және құлайтын көлеңкеден.

Блик – заттың ең жарық жері, ол көздің жарығы бетінен көрінетін жерде орналасқан.

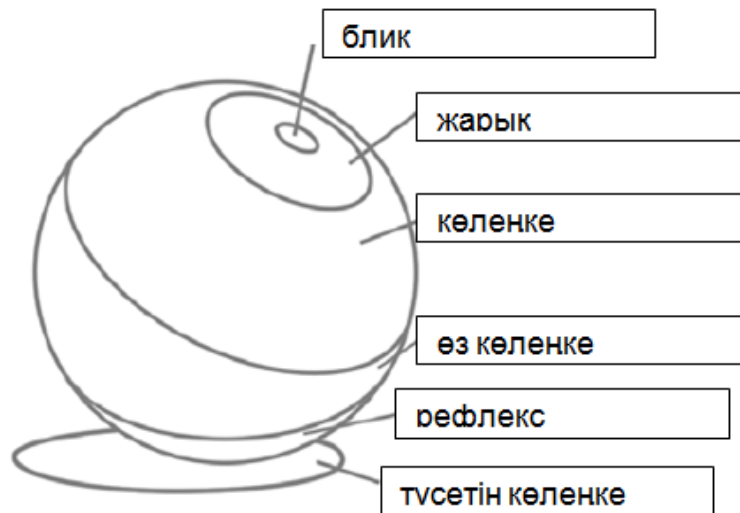
Жарық – 90 градус бұрышында жарық түсетін зат бетінің жарықтандырылған бөлігі. Кейде бұл жарық корпустық немесе тік деп аталады.

Бір жарым немесе бір жарым – жарық пен көлеңке арасындағы немесе рефлекс пен көлеңке арасындағы ауысу.

Көлеңке немесе заттың өз көлеңкесі – бұл тікелей немесе шағылысқан жарық жоқ заттың қараңғы жері. Бұл жерде зат тек шашыраңқы жарықпен жарықтандырылған.

Рефлекс – бұл зат орналасқан жерден және көрші заттардан (әдетте, заттың шетіндегі жұқа жолақ) шағылысқан жарық түсетін заттың өз көлеңкесіндегі орын. Рефлекс көрерменге бұл заттың бөлек емес, басқа да түрлі заттардың ортасында, тіпті суретте бейнеленген болмаса да бар екенін түсінеді. Рефлексстер жоқ сурет тегіс болады және бейнеленген зат басқа суретте желімделген сияқты болады.

Түсетін көлеңке – көлеңкелердің ең қараңғы фазасы (көлеңке түсетін заттың түсі және көлеңке түсетін заттың түсі бірдей болған жағдайда). Көлеңке түсетін зат одан әрі, осы көлеңкенің реңі ашық және айқын емес (сурет 9).

Сурет 9. Жарық пен көлеңкедің градациясы

1 тапсырма. Бір нүктемен перспективаны пайдалана отырып қарапайым натюрморт орындаңыз.

2 тапсырма. Екі нүктемен перспективаны пайдалана отырып қарапайым натюрморт орындаңыз.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Перспектива дегеніміз не?
2. перспективаның қандай түрлері бар?
3. Көлемді заттардың бейнесі
4. Өлшемді объектілерді бейнелеу кезінде жарық пен көлеңке ерекшеліктерін сипаттаңыз?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010. – 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – 21 б.

2 МОДУЛЬ

1. ТАҚЫРЫП: АҚ БАЛШЫҚТАН ЖАСАЛҒАН ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ДЕНЕЛЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫСЫН БЕЙНЕЛЕУ

Жоспар:

1. Сурет салу жабдықтары
2. Текше суреті
3. Цилиндр суреті
4. Шар суреті
5. Тұрмыстық заттардан құрастырылған қарапайым қойылым
6. Перспективалық көріністегі. тұрмыстық заттардың суреттері.

Негізгі түсініктер: геометриялық денелер, куб, цилиндр

1. Сурет салу жабдықтары

Көз деңгейінен жоғары, төмен орналасқан, перспективалық және әр қырынан көрсетілген геометриялық денелердің жылдам суреттерін салудан бірнеше жаттығулар жасау. Негізгі сурет үшін қойылған заттар – геометриялық денелер – тегіс қабырғада, жанынан немесе жоғарыдан жарықтандырылуы керек. Бұл жерде электр шамын пайдалану тиімді.

Суретте әр заттың көлеңкелері әртүрлі болады. Мысалы: цилиндр, конус және шардың көлеңкелері аталған заттардың домалақ аумағына байланысты біртіндеп қоюлана береді, ал, қырлы заттар: тіктөртбұрыштар, призма және пирамиданың көлеңкелері олардың қырларының айқындығымен өзгешеленеді.

Табиғаттағы барлық заттарының негізінде жоғарыда аталған геометриялық формалардың түрлері бар. Соларды жарық көлеңке беру арқылы дәл бейнелеу, перспективалық өзгерістерді табу, суреттің басты мақсаты болып табылады.

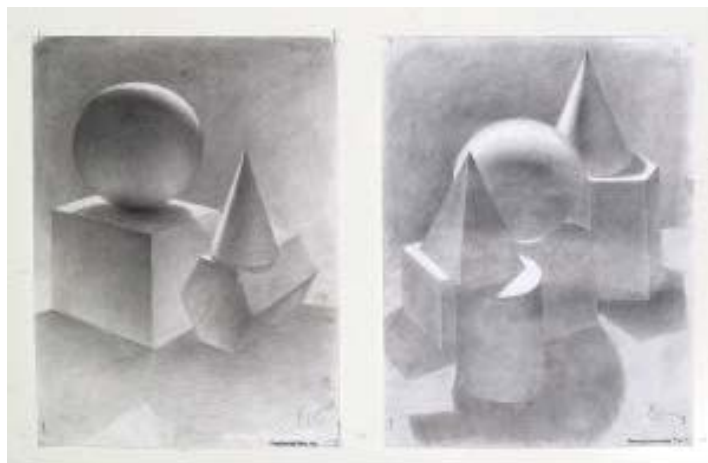
Ұзақ уақыттық суретте әр заттың формасын құрылысын, толық көрсету, олардың қарым-қатынасын, кеңістікте алатын орнын, денелердің реңдік қатынастарын анық, айқын бейнелей білу мақсаттары қойылады.

Әртүрлі формадағы тұрмыстық заттарды салғанда, олардың негізіндегі геометриялық денелерге ұқсастығын табу керек. Мысалы, сүт құятын ыдыс (бидон) цилиндрден тұрады, қақпағы – цилиндр мен шардан, тағы сол сияқты өзгеде формалардан тұруы мүмкін (сурет 9).

2. Текше суреті

Текше моделі жасанды жарықпен жарықтандырылуы тиіс, оның көзі жоғарыдан солға қарай орналасуы керек. бұл жағдайда сіз таңдаған көзқараспен және дененің барлық көлемі, және жарықтық градациялар жақсы көрінеді. Текше суреттің бұрышына қойылады, жоғарғы жағы көрі-

нетін көз деңгейінен сәл төмен. Фон ашық болуы тиіс, ал модель сұр бүрмеленген, қатпарларсыз натураға арналған тұғырықта орналасуы тиіс.

Сурет 9. Геометриялық денелер

Жұмысты бастау үшін геометриялық денелер қаңқасының натурадан сурет салу бойынша алдыңғы жаттығуларды есте сақтау керек. Рас, қазір куб сіздің алдыңызда ол шын мәнінде көлемді түрде қабылданады. қаңқасы текшені көруге мүмкіндік берді, барлық қырлары мен қабырғалары бар. Енді олардың бір бөлігі көзге көрінбейді, бірақ оларды «көре» білу керек. Тек сонда ғана геометриялық дененің конструкциялық құрылымы туралы айтады.

Көру салыстыру арқылы шамаларды нақтылауды бастаңыз. Алдыңғы тік қабырғаның биіктігін таңдап, қалғандарын бағындырыңыз, бірақ натураның перспективалық өзгерістерін ескере отырып. Алдын-ала белгіленген бейнедегі осы ең жақын қабырға орнын анықтаңыз. Содан кейін осы қабырғаның биіктігін белгілеп, тік кесінді жүргізіп, төменгі нүктесінде оны салу кезінде көмекші болатын қатаң көлденең сызықты жүргізіп өтіңіз. Қағазда жүргізілген бұрыштармен бірге оң жақтағы көлденең қабырғамен түзілген бұрышты көрсету үшін қабырға негізіне перпендикуляр көлденең сызықты елестету керек. Салыстыру үшін бұрышты табиғи көру үшін текше гипс моделінің негізіне қарындаш немесе сызғышты қойыңыз.

Кубтың гипсті моделін сурет салу бойынша одан әрі жұмыс заттың конструктивтік негізін біртіндеп анықтау ретінде жүргізіледі. Ол текшенің қаңқасын салу кезінде жасалғандай көрінбейтін қабырғаларды көрсетіңіз. Сонымен қатар, барлық қалған тік қабырғаларды үнемі сізге қатысты барлық қабырғаларға жақын орналасқан қабырғалармен салыстырыңыз.

3. Цилиндр суреті

Цилиндрдің пішіні ерекше. Текшеден айырмашылығы цилиндрлік бет бойынша жарық көп жағдайда күрделі бөлінеді. Цилиндрдің негізі

дөңгелек жазықтықтар болып табылады және егер олар қандай да бір бұрышта болса (ракурста), онда эллипс болып көрінеді.

Тік орналасқан цилиндрді тұрғызу дененің жалпы пішінін жинақтаудан бастаңыз. Цилиндрдің жалпы пішінін (ақ пішінді) қағаз парағының тік пішімінде орналастыруда қателеспей үшін, ортасында жеңіл вертикаль жүргізіп, бейнеленген дененің биіктігін, содан кейін оның енін көзбен анықтаңыз.

Одан әрі цилиндр формасын құру сурет салуда білім мен практикалық дағдыларды дамытудың пәрменді құралы болып табылады, өйткені заттардың болашағы мен конструктивтік құрылысының ережелерін жақсы меңгеруге көмектеседі. Осы жұмысты орындай отырып, сіз сенімді әрекет етуіңіз керек, қарындашты еркін ұстауыңыз керек.

Болашақта екі негіз де дұрыс бейнеленген цилиндр қаңқасын салғаннан кейін (төменгі – сәл кеңірек, бұл табиғи көрінгеніндей), суретті натурамен салыстырыңыз және үлгіге өту нүктесімен. Егер текшенің тондық суретінде жарық-көлеңке қатынастарының тепе-тең натураларының берілуінен туындаған белгілі бір қиындық болса, онда цилиндрдің тоналды сипаттамасында Жарық градацияларының таралу дәрежесін және оның ерекше беті бойынша көлеңкелерді түсіну үшін қосымша күш қажет.

Градацияларды алып тастаңыз, өйткені көлемді пішін берудің орнына салынған сурет үтіктелген немесе жапсырылған сияқты көрінуі мүмкін. Бұл болмаса, қағазға салынған цилиндрдің бетін модельдеуде мұқият болыңыз.

Тондық суреттегі Фон кеңістіктік бейненің ажырамас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, ол бейтарап, затты қабылдауға белсенді әсер ететін жарықтандырудың жалпы жағдайына әсер етеді.

4. Шар суреті

Осындай геометриялық денені шар сияқты құру, егер қисық сызықтың дәлдігі бойынша мінсіз сызықты алып тастаса, аса күрделі емес. дегенмен, ол тек құрылыс кезінде қажет, ал аяқталған тондық суретте мүлдем жоқ. Енді сызықтар форманың шекарасы болып табылмайтыны туралы айтылды.

Шеңбер белгіленгеннен кейін, оның шекарасын нақтылаңыз, қосалқы құрылымдарды алып тастаңыз және шарның сфералық нысанын анықтауға кірісіңіз.

Мұнда «Мүсіндеу» термині өте қолайлы. Шынында да, суреттегі шар тәрізді форманың (сфералық көлем) әсерінің берілуіне тек тоналды қарым-қатынастарды дұрыс анықтағанда ғана қол жеткізуге болады – пішін сияқты.

Шардың жарығының біртіндеп өзгеруі цилиндрде де сол градациялармен көрсетілген, тек қана сипатпен, үстімен ерекшеленеді. Цилиндрде барлық көрінбейтін, жарқырайтын және көлеңкеге жақындағанда

бірте-бірте өшіретін өтпелер тік тігінен бөлінген. Шар өзінің сфералық, бетінің сипаты және жарық шеңбер сияқты жүреді.

Сфералық бетке перпендикуляр түсетін жарық сәулелері айналасына көрінбейтін қараңғылану басталатын, ақырында, дененің дөңгелектенетін шетіне жетпейтін көрінбейтін сызбалар бойынша ай тәрізді көлеңке айналғанға дейін біртіндеп ұлғайып келе жатқан доға бойынша күштірек тарайтын, өйткені ол құлайтын көлеңкеге жақындағанда біртіндеп жарқырайтын рефлекс кедергі жасайды.

Ескеріңіз ережелерін сақтау моделировка нысанын реңіне кезінде әр түрлі ақылға қонымды шекте техника штрих түсіруді береді онсыз да оң нәтижелерге қол жеткізілді.

Суреттегі дұрыс алынған жарық нүктелері гипстің материалдылығының елесін береді.

5. Тұрмыстық заттардан құрастырылған қарапайым қойылым

Бұл қойылымға ешқандай әшекейсіз, анық геометриялық формадағы тұрмыстық заттар таңдап алынады. Оларды бейнелеуде бірнеше маңызды оқу-жаттығу мақсаттары қойылады.

Атап айтқанда, біріншіден: заттарды қағаз бетінде толық орналастыру, екіншіден: әр заттың құрылысын табу, үшіншіден: жарық-көлеңке арқылы олардың жеке аумағын айқындау.

Заттардың көлемдік қатынастары (үлкен, кіші), құрылымдық үлгісінің заңдылықтары басты назарда болуы керек.

Денелерді дәл бейнелеу үшін орта сызықтарын (симметрия) пайдалану керек. Кеңестікте әртүрлі жағдайда орналасқан қырлы және домалақ заттардың құрылысын дәл бейнелеу үшін сурет салушының көз деңгейін анықтап алу және заттарды орналастыра білу аса маңызды.

Ауа кеңістігінің тереңдігін таба білу, затты қойылымдардың суреттің салудағы басты мақсат. Бұл жерде сызықтық перспектива заңдылықтарын пайдалана білу керек. Атап айтқанда: заттарды орналастыра білу жеңістің басы, осыдан нәтижелі сурет бастау алады.

Сол заттарды тік және көлденең ұзартылған форматтарда орналастыру әртүрлі әсер береді. Заттарды орналастыруда әдейі әсірелеу, шексіз үлкейту және тағы басқа ұсқынсыздықтар жақсы нәтиже бермейді. Әр зат өз көлемі мен орнын табуы керек. Бұл суретші мәдениетінің, шығармашылық ойының басты көрсеткіші, мақсаты. Мысал үшін ұлы суретшілердің картиналарын қарап көрелік. Ешқандай артық зат болмайды, барлық заттар өз орындарында, тақырыптық үйлесіммен қойылған.

Ұлы суретшілердің картиналарын талдай отырып, өзіндік жолдарды іздеу керек. Оларды ойсыз қайталау – шығармашылық жол емес. Нағыз суретші, барлық білімдерді сараптай отырып, өзіндік бейнелеу жолдарын, тәсілдерін, амалдарын іздеуі керек.

Композициялық тұрғыдан қарағанда, суретте картинаның жақтауын қайталайтын көлденең сызықтар көп болса, кеңістік аумағын көрсету

қиындай түседі. Ал картина тереңдігін көрсететін қиғаш сызықтар оның шексіздігін тежемейді, аумағын кеңейтеді, тереңдігін айқындайды.

Композиция шешімінде ашық және күңгірт түстердің көлемдерін үйлестіру керек. Ұсақ бөлшектер картина тұтастығын жоймауы керек.

Жоғарыда айтылған түсініктер - бұлжымай орындайтын заң емес. Бұл тек жас суретшіге берілетін бағыт-бағдыр ғана. Табиғат көріністері әрқашан бай, формалары әртүрлі, сондықтан болашақ суретші әр құбылысты өзінше бейнелей білуі керек.

Үлкен суретті бастар алдында, қойылған заттарды әр қырынан байқап көру керек, бірнеше композициялық жобалар жасап, қарау нүктесін белгілеу қажет.

Бейнелеу жұмысының негізі: жалпыдан – жекеге, үлкеннен – кішіге деген бағытты сатымен жүргізілуі керек.

Бейнелеу жолында ең бастапқы жұмыс болып кіші форматта салынған жылдам суреттер, заттардың көлемі, орналасуын т.б. өзгешеліктерін табуға зор пайдасын тигізеді. Үлкен формаларды салып алмай, ұсақ-түйек бөлшектерден суретті бастау, заттардың көлемдік өзгешеліктерін анықтауға кері әсерін тигізеді. Заттардың көлемдік құрылымын бейнелеуде үлкен–кіші көлемдік қатынасын дұрыс табуға аса назар аудару қажет. Заттардың бөлшектерін салғанда, оның сипатын ашатын өзгешеліктерді ғана бейнелеу керек. Жарық-көлеңкені суреттің басынан бастап жүргізіп отыру аса маңызды. Назарда заттарды түгел толық бақылау аса пайдалы тәсіл болып табылады.

Әр сурет қойылымының мақсаты алдын-ала белгіленуі қажет. Суретке салынатын заттардың формасы мен материалдары әртүрлі, аумағы әр қилы болуы мүмкін. Заттар бір-бірімен тығыз байланысып, бірін бірі басып тұруы да ықтимал.

Сурет қойылымының артқы жағына ілінетін мата (фон) біртүсті, тегіс болуы керек. Бірінші қойылымда мата тегіс болуы, ал келесі қойылымдарда мата үлкен қыртыстармен ілінуі мүмкін.

Перспективалық заңдылықтарды түсіну үшін натюрморт заттарын үлкен кеңістікте (бөлменің бұрышында (интерьер)) қою керек. Бұл жерде заттардың алыстаған сайын кішірейе беретінін ұғу керек. Перспективалық сызықтар бір нүктеде түйісуі керек, кей жағдайда түйісу нүктесі картинанан сыртына шығып кетуі мүмкін. Ондай жағдайда картинаның сыртына қағаз қосу арқылы түйісу нүктесін дәл табуға болады. Әр заттың кеңістікте орналасуын дұрыс бейнелеу үшін геометриялық заңдалақтарды кеңінен қолдана білу керек. Бастапқы кезеңде суретші нағыз құрылысшы ролінде болады. Заттардың формаларын сызықтар арқылы неғұрлым мұқият зерттесе, соғұрлым сурет шынайы болады. Бірінші кезекте: заттар орналасқан кеңістікті (стол үсті) дәл табу, содан соң, жеке заттардың аумағының (пішін) құрылысын зерттеу жүргізіледі.

Нақ нұсқадан сурет салудың күрделілігі, екі өлшемді жазықтықта үш өлшемді көлемді көрсетуін талап етеді, қағаз бетіне бір заттың өзіне

ұқсас көлемдік пішінін бейнелеу керек. Қағаз беті екі өлшемнен – ұзындық және биіктіктен тұрса, бейнесін түсіретін зат өлшемнен – ұзындық, ендік, биіктіктен тұрады. Сурет салу күрделі кезең болып табылады, орындағанда кезеңдерінде айқын мақсаттар шешіледі:

1) Сурет салушы бейнелейтін заттың пішінінің құрылыстық құрамын түсініп игеру керек, затты ойша геометриялық элементтерге бөлшектеп тастау;

2) Заттың перспективалық бейнесінің негізгі ережелерін сақтау;

3) Бейнелейтін заттардың жарық – көлеңкесін дұрыс анықтау.

Затты көру және талдау, нақнұсқаны толық қабылдау, сонымен бірге заттың бөлек бөлшектерінің қарым–қатынастарын, айырмашылықтарын бір-бірімен және айнала фонмен салыстырудан түзеледі. Суретті түпнұсқадан сауатты салуды үйрену үшін көрген – байқаған нәрселерді қағаз бетіне суреттеме ретінде күнделікті бейнелеп отыру қажет.

Түрлі пішіндердің құрылыстық өзгешеліктерін оқып білу және олардың көлемдерін айқындау үшін жай геометриялық денелерді қолдану дұрыс болады.

Мұндай заттар куб, призма, пирамида, цилиндр, шар, конустар жатады. Ол заттарды бір-бірімен салыстыру заңдылықтарын, перспективалық өзгерістерді, денелердің пропорциялық қатынастарын, құрылымдық ерекшеліктерін тез игере бастайды.

Суретке кірісу алдында композициялық мәселелерді шешу қажет. Сурет бейнені қағаз бетіне орналастырудан басталады. Заттардың негізгі қасиеттерін, олардың қалай анықталатынын білу керек. Аталған қасиеттер мыналар: пішін, мөлшер, жарық– көлеңке, түс.

Суретті бастағанда біріншіден нақнұсқаның айырмашылықтары қарастырылады.

Бір өлшемді басқа өлшеммен салыстыру қатынастарын пропорция дейді. Пропорция «proportio» деген латын сөзінен шыққан, «теңдік», «теңестіру» деген мағына береді.

Заттардың пропорцияларын дұрыс анықтау үшін *сыналау әдісін* қолданады.

Кубты, призманы бейнелеу оның құрылысын анықтаудан және кеңістікте қалай орналасқанын байқап барлаудан басталады.

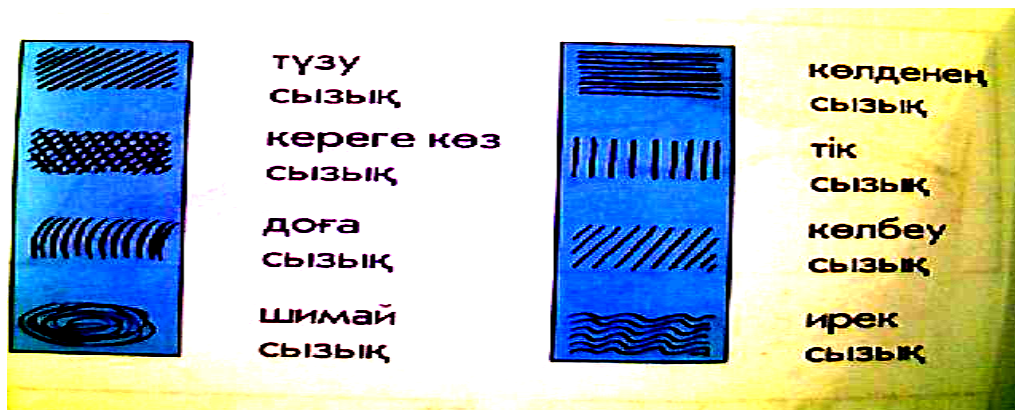
Сыналау әдісі

Сызықты перспективамен жасау барысында қағаз бетіне көкжиек сызығын белгілеп алып, өзің таңдап алған көру нүктесінен салынатын заттардың көрінісін орналастыруға болады. Сонымен қатар жарық пен көлеңкені табуды ұмытпаған жөн.

Штрихтардың басқа сызықтардан (сызба сызықтарынан) айырмашылығы – мұның кеңістік сипаттары көбірек. Сызықтар деп өзіндік дербес мәні бар ұзын сызықтарды айтсақ, ал штрих – қысқа сызық, әрі ол басқа штрихтармен бірлестікте ғана белгілі бір мәнге ие бола алады. Басқаша айтқанда, сызықтар пішіннің шекараларын белгілеп, олардың

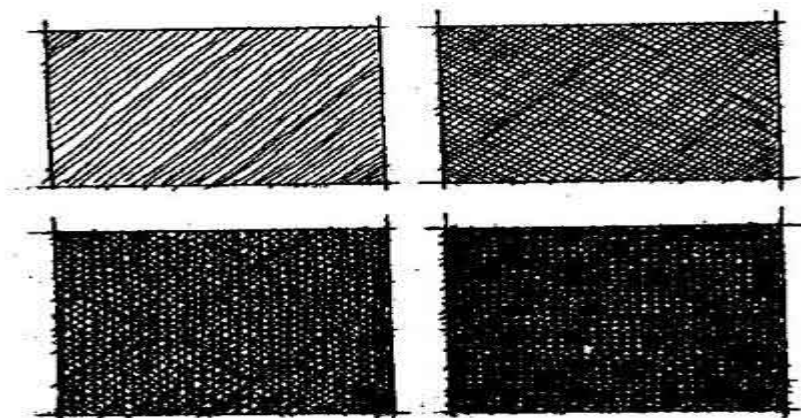
сұлбасын (контур) жасаса, ал штрихтар тобы пішінге өң-рең береді. Сөйтіп, жеңіл, болар-болмас көрінетін сызықтардың көмегімен болашақ жалпы пішін, қимыл-қозғалыс, кеңістік беріледі.

Егер штрих сызығы дұрыс жүргізілмеген болса, оны өшірмей-ақ дәл сол жанынан екінші сызық жүргізген дұрыс. Сонда жіңішке жүргізілген алғашқы дәл емес штрих сызықтары суретке қарағанда көзге түспейді де, сурет салынып біткенде ол сызықтар көрінбей қалады (сурет 10).

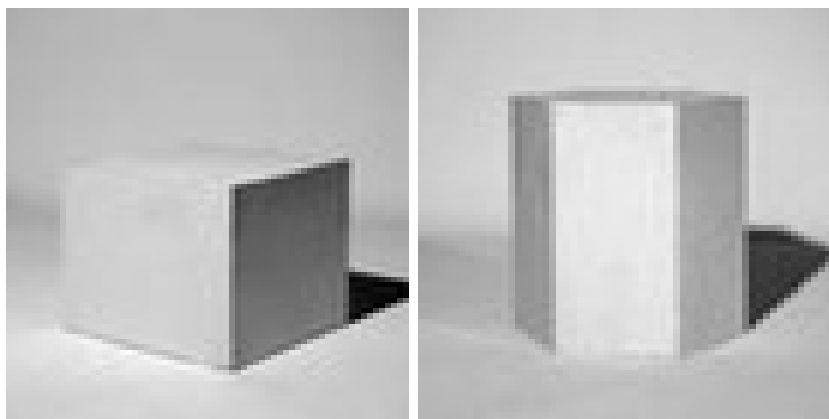
Сурет 10. Сызық түрлері

Штрихтар мен нәрсенің түрін, жарық пен көлеңкені, нәрселердің реңі – бояуындағы үйлесімін, қандай материалдардан жасалғанын, суреттегі түрліше көлеңкелерді, түсер қатынасын қарындашпен бірқатар штрихтар жасау арқылы көрсетуге болады (сурет 11).

Сурет 11. Жаттығу параллелдік тең түсу штрих сызықтары

Сонымен, *штрих* дегеніміз – суретке салынатын заттың объектісін, яғни, оның сурет салушыдан қанша қашықтықта тұрғандығын, қандай материалдан жасалғандығын және сыртқы түсін белгілейтін сызық (сурет 12).

Сурет 12. Куб (гипс). Призма (гипс)

6. Перспективалық көріністегі тұрмыстық заттардың суреттері

Қойылатын заттар: үстел, орындық, шкаф т.б. ірі заттар.

Басты мақсат: үлкен заттардың бөлме кеңістігінде орналасуын перспективалық заңдылықтар арқылы бейнелеу.

Жеке үй тапсырмасы: Жоғарыда аталған суреттердің әшекейлік түрлерін жасау. Бұл жерде заттардың сұлбасын, жалпы суреттің тұтастығын сақтау аса қажет (сурет 13).

Сурет 13. Тұрмыстық заттар

1 тапсырма. Қылқаламмен осы заттардың жылдам суреттерін салу. Әр заттың көркемдік сипатын таба білу. Жылдам суреттер – бейнелеу мамандығының айқын жолы деп айтуға болады.

2 тапсырма. Алдыңғы тапсырманы тек қана сызықтармен салу. Сызықтар мен дақтар. Гуашь техникасын толық меңгеру үшін мынадай жатты-

ғулар беріледі. Қағаз бетіне әртүрлі тіктөртбұрыштылар мен шаршылар салынады. Оларды әртүрлі гуашь бояуларымен бояу керек. Бір түсті ағарту және қарайту арқылы бояудың өндік өзгеруін бақылау. Дәрісханада салынған заттардың нақты бейнесі мен салыстыра отырып, оның әшекейлік бейнесін табу. Әшекейлік бейнеде бояулар қанық, өзгеше болуы мүмкін. Бірақ бұл жерде бояулардың түр-түс үйлесімдігін жоғалтпау керек.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Жарық түсінігін анықтаңыз.
2. Жарықтың түрі бойынша таралу заңдылықтарын түсіндіріңіз.
3. Тон дегеніміз не?
4. Тоналды қарым–қатынастарды қалай түсіндіруге болады?
5. Тоналды қатынастардың негізгі заңдылықтары неде?
6. Қарындаштың түрлі техникасын игеруге бағытталған бірнеше жаттығуларды орындаңыз.
7. Тонды біртіндеп күшейту үшін жаттығу жасаңыз.
8. Түстегі кез келген шар тәрізді затты натурадан салыңыз.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

2. ТАҚЫРЫП: ТҰРМЫСТЫҚ ЗАТТАРДАН ҚҰРАСТЫРЫЛҒАН ҚАРАПАЙЫМ ҚОЙЫЛЫМ. НАТЮРМОРТ

Жоспар:

1. Гипсті геометриялық денелерден құралған натюрморт
2. Үй заттарынан құралған натюрморт

Негізгі түсініктер: графиттік қарындаш, сызық, штрих

1. Гипсті геометриялық денелерден құралған натюрморт

Бейнелу өнері дүниені байқау, бақылау, көру нәтижесінде оның көркем бейнесін жасайды. Бұл өнер танымдық, құндылық және қарым-қатынастық қызметімен де ерекшеленеді. Суретті өз көзімен көріп, түйсінген шындығын сол сәттегі қалпымен көрсетуге ұмтылады. Өмір құбылыстары түптік жағынан таңдап алынып, заманның тірлік-тынысы жан-жақты көркемдік қуатпен беріледі. Бейнелеу өнерінің көркемдеу құралдарына сурет, түрлі түс, жарық пен көлеңке композициясы, ырғақ жатады.

Натюрморт француз тілінен («nature morte») аударғанда «өлі табиғат» деген мағына береді. Натюрморт дегеніміз – заттар мен бұйымдарды үйлесімді етіп бейнелеген көркем шығарма. Натюрморт француз тілінде «өлі табиғат» деген сөз.

Натюрморт – бейнелеу өнерінің бір жанры болып табылады. Бұл жанр алғаш рет XVII ғасырда Голландияда және Испанияда пайда болған. Адамды қоршаған заттарды бейнелейтін суретті натюрморт дейді. Ондай заттар қожасының өмірі мен талғамы, үйреншікті әдеттері жайлы көп сыр айтады. Түрлі түсті маталар, ыдыс аяқтар, гүлдер, жеміс жидектер, теңіз байлығы мен тұз құстары сияқты әр қилы көрініс үйлесімі қоршаған ортаның байлығы мен сұлулығын дәріптеп қана қоймай, біздің көңілімізді не мұңға, не шаттыққа бөлейді. Қай заманның суретшілері де графика, мүсін, бейнелеу өнерінд талай талай натюрморттар қалдырған. Солардың ішінде XVII ғасырдағы фламанд, голланд суретшілері Ф. Снейдерс, В. Хедтлердің натюрморттары айрықша орын алады. Кеңес суретшілері И.Э. Грабарь, М.С. Сарьян, П.П. Кондальский, И.И. Машков т.б. натюрморттың тамаша шеберлері болды.

XVII ғасырда голланд тілінде бұл жанр «Stillever» (қозғалмайтын табиғат) деп аталды. Ал қазіргі өнердегі «Натюрморт» термині XVIII ғасырда француз сөзінен алынған. Натюрморт жеке жанр ретінде танылғанға дейін, ол белгілі бір туындыларда қосымша бөлшек ретінде бейнеленіп келеді. Мысалға, XV–XVI ғғ. Венециялық суретшілер шығармаларын алуға болады.

Натюрморт – кескіндеменің ерекше өзіндік бір жанры. Ол заттар мен бұйымдарды үйлесімді етіп бейнелейтін көркем шығарма. Ол өзінің бейнелеушілік мүмкіндігімен айрықшаланады. Анық белгілі бір заттардың материалдылығын пайдалана отырып суретші өмірдің айқын жақтарын, талғамын, адамның әлеуметтік жағдайын, мағызды тарихи оқиғаларды бейнелей алады. Осылар арқылы суретші өз ойын, сезімін жеткізе алады.

Натюрморт біріңғай біріккен бірнеше заттардан құрастырылады. Сурет салушылар композиция, композициялық орталық, тепе-теңдік, пропорциялық қатынастар, көлем, кеңістік, перспектива заңдылықтармен танысады.

Натюрмортты жай геометриялық денелерден бастаған дұрыс. Геометриялық денелер гипстен жасалғаны дұрыс. Себебі, қара фонға орналасқан ақ гипстің бетінде жарық-көлеңке өңдіктері өте жақсы байқалады.

Натюрмортты құрастырған кезде мөлшерлері ірі заттарды ортаға орналастырады. Натюрморттың композициялық орталығын құрайды, ал қалған заттар айналасында орналасады. Заттарды бір сызыққа орналастыруға болмайды, себебі олар бірқалыпты ырғақтық әсер береді. Сурет мынадай бірізділікпен орындалады:

- Қағаз бетіне натюрморттың жалпы композициялық орналастыруын қарастыру;

- Бейнеленетін геометриялық денелердің жалпы пішіндерін және олардың пропорциялық қатынастарын анықтау;
- Заттарды перспектива заңдылықтарын қолдана отырып талдау; жарық – көлеңке өңдік қатынастарын шешу.

Заттардың пішіндерін тұрғызғаннан кейін негізгі жарық – көлеңкелі қатынастарын жеңіл штрихтармен көрсетеді.

Нақнұсқадан салатын суреттің негізгі мақсаты – көлемнің айқындалуы, жарық – көлеңкелі қатынастары арқылы берілетін фактура және кеңістіктік көріністері. Гипстегі жарық – көлеңкені көрсеткен кезде қағаз бетіндегі суреттің ең жарық жерлерін түртпей қалдыруға болмайды, өйткені, жарық түсіп тұрған гипстің ақ өңінде бәрі бір өңдік ауысулар байқалады.

Натюрморттың бейнесі өзінің белгілі бір заңдылықтары мен әдістемелік дәйектілігіне ие. Мысалы, суретті бастағанда ғана, егер негізгі форма анықталмаса, қойылымның тоналды идеясы шешілмеген болмашы ұсақ–түйектерді егжей–тегжейлі пысықтаумен айналысыңыз. Бұл бірден суреттің бөлшектілігіне әкеледі, содан кейін тәжірибесіз суретшінің түзетуі өте қиын және кейде мүмкін емес. Сонымен қатар, мұндай асығыс пропорционалды қатынастардағы қателіктерге, ал осыдан – сәтсіздікке, өз күштеріне сенбеуге және өкінуге әкеледі.

Есіңізде болсын, бейнелеу тәжірибесінде суреттермен жүйелі жұмыс жасаудың тексерілген әдісі бар, олар: ортақ бөліктен жеке бөлікке және жеке бөліктен байытылған бөлшектерге негізделген.

Енді сіздің алдыңызда натюрморттың сурет салудың бірнеше кезеңдерін өту міндеті тұр. Мұндай кезеңдер, яғни жекелеген сәттер – бірдеңені дамытудағы сатылар немесе сатылар, әдетте сурет үстіндегі жұмыста төртеуден артық емес.

Сурет салуды бірнеше кезеңге бөліп қарауға болады.

1. кезең. Әрине, кез келген суреттің бастапқы кезеңі – бұл қағаз бетінде композициялық орналастыру. Мұнда басты орын Кескіндеме өрісін шектеу үшін заттардың барлық ені мен барлық биіктігін анықтауға бөлінеді, бір-біріне және олар қойылған жазықтыққа қатысты әрбір дененің позициясының жеңіл сызықтарымен белгіленеді. Ең алдымен бейнелейтін геометриялық денелердің жалпы нұсқасын тұтастай қабылдап, оны қағаз бетіне орналастыруға баса назар аудару. Сонан кейін әрбір геометриялық денелердің биіктігі мен енін шама жағынан салыстыра отырып бейнелеу.

2. кезең. Натюрморт суретінің келесі кезеңінде сіз бейнедегі әрбір екі заттың орнын анықтап, олардың тепе–тең қатынасын анықтауыңыз керек. Осы кезеңде форманың конструктивтік негізін анықтаңыз. Мұнда суреттің осы кезеңінің барлық тапсырмаларын шешу қойылымның мұқият талдауына негізделіңіз. Пішін «қаңқалы» суретін көріп, бір сызықпен салыңыз, бірақ белгілі өлшемді сақтаңыз. Суретті салынатын геометриялық денелердің құрылымдық құрылымына назар аудару керек. Бейне-

лейтін заттардың өлшем бірліктері қатынасының дұрыс болуына айрықша көңіл бөлуі керек. Сурет салу барысында әрбір затты салыстыра қарау үшін көмекші жіңішке сызықтар пайдаланған жөн. Заттардың негізгі құрылымдық құрылымы табылған соң жарық пен көлеңкенің шекараларын көмекші сызықпен белгілеп қою керек. суретті штрихтау ісі көлеңкеден басталады.

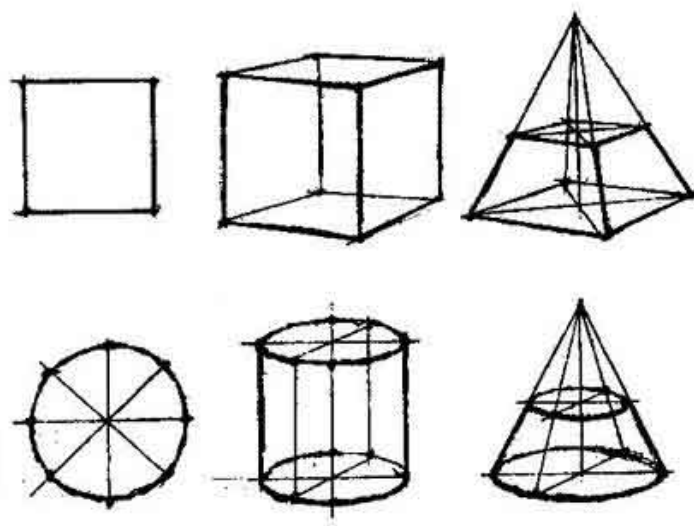
3. *кезең.* Жұмыстың үшінші кезеңі көлемі мен рельефті денелердің түрлерін одан әрі нақтылау ретінде жүргізіңіз. Заттардың бұл белгілері жарық болған жағдайда ғана қабылданады. Сондықтан Сізге үлкен жарық пен үлкен көлеңкені белгілеу ғана емес, сондай-ақ жеңіл штрихтармен барлық негізгі градацияларды (біртіндеп орналасуы) анықтау қажет. Жарықтың, жартылай тондардың, өзіндік және құлайтын көлеңкелердің таралуының осы заңдылықтары туралы оқулықта бір рет айтылған және олар туралы сіздер білесіздер. Тек қана табиғатқа мұқият қарау керек және қағазда бір заттың қараңғы немесе басқасының ашық болуын салыстыру керек. Сонымен қатар, сурет салудың осы кезеңінде заттардың фактураларының айырмашылықтарын анықтау үшін қарындашпен жұмыстың техникалық тәсілдерінің суреттеріндегі айырмашылықты ұмытпаңыз. Барлық бірге алынған және перспективалық құрылым, форманың көлемі мен рельефтілігі, тондық шешім, материалдылық тұрғысынан қаралған натюрморт суретінің үстінен жұмыстың соңғы кезеңіне әкеледі.

Заттардың жарық көлеңкесін штрихтау арқылы олардың пішінін, көлемін шығарамыз. Заттың өңі жарық пен көлеңке арқылы айқындалады. әрбір заттың өңінің көмексі не қараңғы болуы жасанды және табиғи жарықтың түсуіне байланысты. Суреттің өңін айқындағанда заттың ең жарық, ең қараңғы жағын анықтап алу керек. Яғни реңдік қатынасты дұрыс айқындауға үйрену керек. Затты штрихтауды меншікті көлеңкеден бастаған жөн. Меншікті көлеңке дегеніміз – заттың сәуле түспеген бетінде пайда болған көлеңке. Жарық деп – табиғи сәуле мен жасанды жарық түскен бетті айтамыз. Жылт дегеніміз – жарықтың аса мол мөлшерде түскен жері. Мұны шыны немесе жылтыр ыдыстарда айқын байқауға болады. Түспе көлеңке дегеніміз– нақты бейнеленген заттан жазықтықтың бетіне түскен көлеңке. Жартылай көлеңке дегеніміз – меншікті көлеңке мен жарықтың арасында пайда болған көлеңке. Рефлекс дегеніміз – заттың меншікті көлеңкесінің шет жағында, артқы жазықтық арасында пайда болған көмескі жарық тәріздес құбылыс. Сонымен затты штрихтау арқылы өңін, пішінін, көлемін анықтауда жоғарыда аталған сурет салу заңдылықтарына сүйену керек.

4 *кезең.* Қорытынды кезең жұмыстың аяқталу процесін қарастырады – бейненің барлық сызықтық және тоналды құрылымын жалпылау. Егер алдыңғы және алыс жоспарлар егжей-тегжейлі жазылған болса, қойылымның екі денесі де суреттің тұтас қабылдануын бұзады, форманы тонмен үлгілеудегі өтпелердің жұмсақтығы жоқ, онда мұндай сурет жалпылау болып табылатын пысықтауды қажет етеді. Мұндай жағдайда

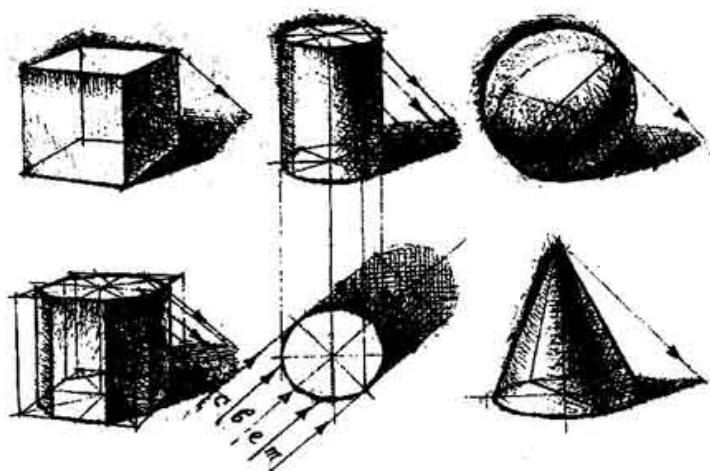
алыс жоспарды жұмсарту, онда нақты шекараларды бұзу (тереңдік әсерін жасау), алдыңғы жоспарға бір затты «Жақындату» және басқа затты «беру» қажет, бір жерде қажетті жерде жарық түсіру, басқаша, керісінше, тонды нығыздау және осылайша суреттің тұтастығына қол жеткізу қажет.

Бұл бейнеленген заттарды толықтай анықтау кезеңі деп аталады. Мұнда сурет салу ережелеріне сүйене отырып, кейбір елеулі артық кеткен жарық пен қараңғы дақтарды бәсеңдетеміз. Біртұтас реңдік қатынасқа бағындырамыз. Орындалған суреттің жарасымды болып шығуына баса назар аударамыз (сурет 14).

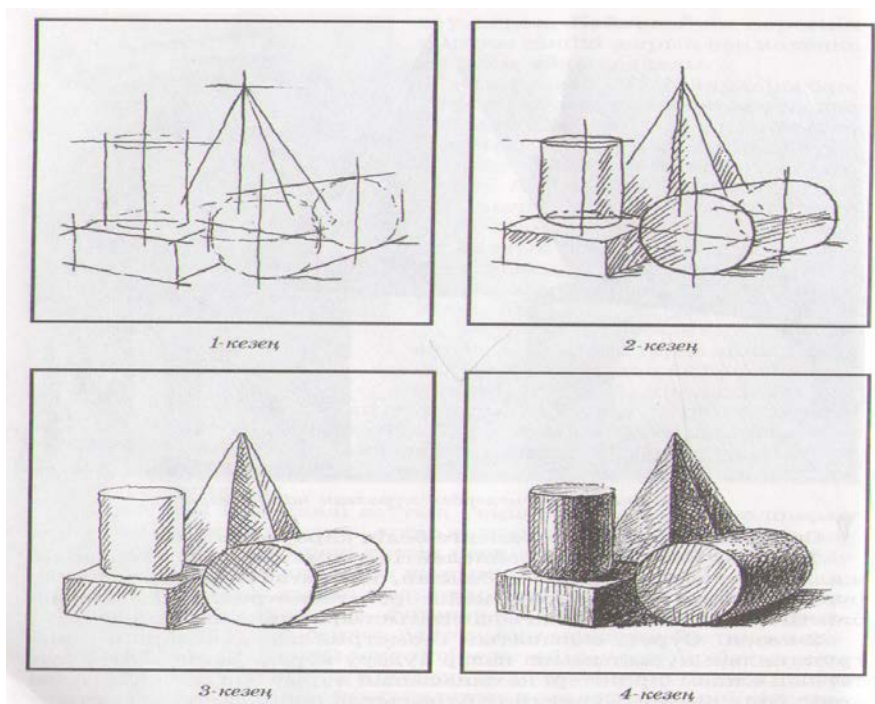

Сурет 14. Заттардың геометриялық бейнелеу

Натюрморт суретінің барлық кезеңдері бейненің бір-бірінен ажыратылған кезеңдері болып табылмайды. Бұл жерде бірізділікпен және бөлінбестікпен қисынды негізделген процесс өтеді, оның нәтижесінде натюрморттың дұрыс құрастырылмаған, нақты салынған, тон жасалған, мәнерлі оқу суреті болуы тиіс (сурет 15, 16).

Сурет 15. Жарық, түспе көлеңке, рефлекс

Сурет 16. Геометриялық пішіндер салу кезеңдері

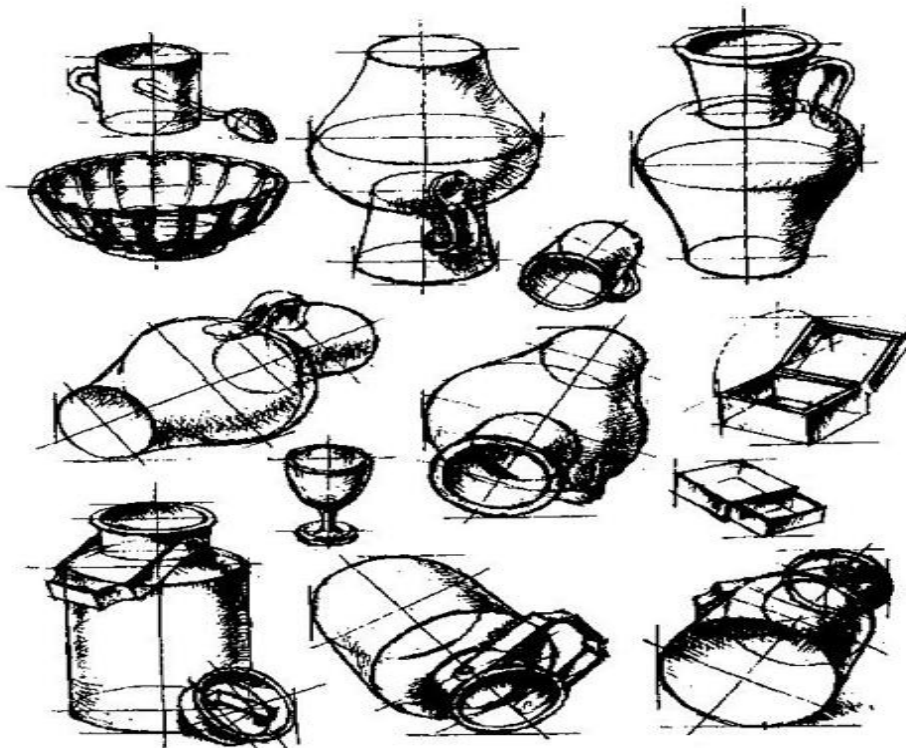
Алдымызда қойылған натюрморт толық жан жақты көріну үшін одан қашығырақ отырған жөн. Ара қашықтық бір жарым, екі метрден кем болмау керек. Отырғанда кез келген жерге отыра салмай натюрморттың композициясы қызықты көрінетіндей жерді таңдау керек. Орынды белгілеп алған соң натюрморттың жан жағына қарап, ондағы заттардың жалпы пішішін, тұтас көлемін зерттеп көру қажет. Қандай суретті салмайық, оның барлығына ортақ белгілі бір жолы, кезеңі болады. Сондықтан сурет төмендегі кезеңдермен біртіндеп салынып, өрбіп отырады.

1. Зат бейнесінің орналасуын анықтау (компоновка).
2. Құрылымын табу.
3. Пішінін айқындау.
4. Суреттің аяқталуы.

Бұл тапсырманы орындағанда жоғарыда айтылған мол кеңестерді есте сақтау керек. Заттардың тақырыптық үйлесімдігіне, материалдық түрлерінің байлығына т.б. назар аудару керек.

Олардың формалық ерекшеліктерін табу керек. Бұл жерде белгілі натюрморт шеберлері: XVII ғасырдағы голланд суретшілері, француз шебері Шарденнің картиналарын еске түсіру жөн.

Ол суретшілерде қойлымға әр түрлі, әр фактуралары заттар таңдап алынған, мысалы: қыш құмыралар, форфор ыдыстар, темір, ағаш заттар мен мата бұйымдар т.б. Композицияның діндегі болып үлкен зат ортаға қойылады. Оған қоса кіші заттар орналастырылады (сурет 17).

Сурет 17. Суреттер тұрғызылған тұрмыстық көлемді түрі

Қойылымға қалай жарық түсіру де аса маңызды. Қойылымның ішкі мағынасын таба білу қажет. Оқу тапсырмасының шеңберінде көркемдік жолдар іздестіру қайшылық туғызбайды, керісінше мамандық шеберлігін ұштай түседі. Заттарды орналастыру жолдарын мұқият іздестіру қажет. Бірнеше кішкентай суреттер салып, соның ішінен ең қызықтысын таңдау керек. Суреттің кеңістігін көрсету үшін алдыңғы жағына ұсақ заттар қою пайдалы. Негізгі заттар тобының алдына ұзынша зат қойып, соның сызығы картинаға көрерменді біртіндеп «кіргізу» эффектін жасауға болады (мысалы: пышақ) (сурет 18).

Сурет 18. Үй заттарынан құралған натюрморт

Суретте жарық–көлеңке арқылы заттардың реңдік қатынастарын, материалдық өзгешеліктерін тауып, суреттің тұтастығын жоғалтпау керек (сурет 19).

Сурет 19. Үй заттарынан құралған натюрморт

Тапсырма: Қылқаламмен заттардың жылдам суреттерін салу. Әр заттың көркемдік сипатын таба білу. Жылдам суреттер – бейнелеу мамандығының айқын жолы!

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Қағаз бетіне композициялық шешімін табу.
2. Құрылымдық құрылымын табу.
3. Қағаз бетіне орналастыру.
4. Сызықты перспектива арқылы дененің құрылымдық құрылымын табу.
5. Жарық көлеңке арқылы модельдеу.
6. Бейнені толық аяқтау.

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

3. ТАҚЫРЫП: КҮРДЕЛІ ЕМЕС ДЕНЕЛЕРДЕН ҚҰРАЛҒАН НАТЮРМОРТ. ТАҚЫРЫПТЫҚ НАТЮРМОРТ

Жоспар:

1. Күрделі емес денелерден құралған натюрморт
2. Дөңгелектің перспективадағы көрініс. Заттарды қағаз бетіне орналастыру
3. Тақырыптық натюрморт

Негізгі түсініктер: үйлестіру, рең, пропорция, тақырыптық натюрморт

1. Күрделі емес денелерден құралған натюрморт

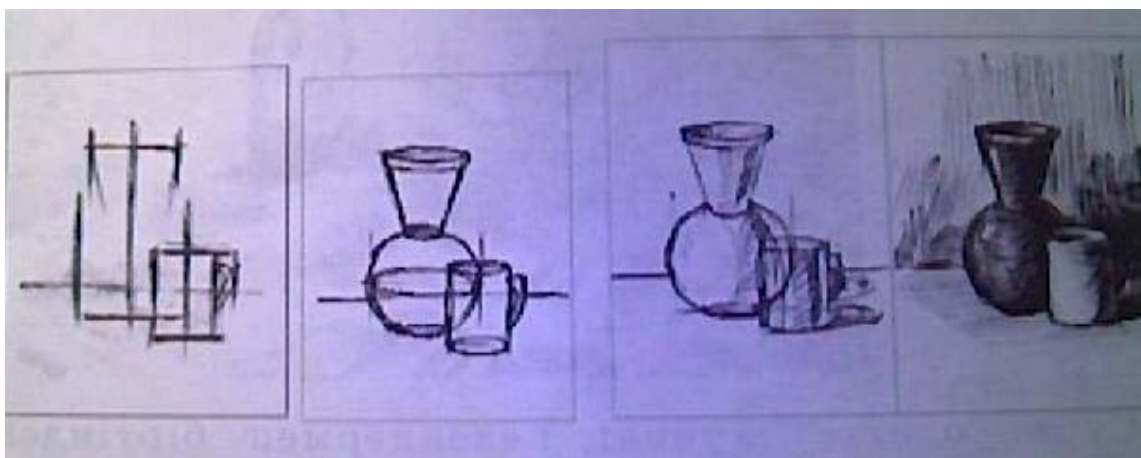
Сурет салудың алдында, суретші, бейне қандай болатынын, қағазда қалай орналасатынын, қағаздың өзін қалай – тік әлде көлденең орналастыруын, үйлестіру әдістерін анықтап алу керек.

Үйлестіру дегеніміз – бір затты, болмаса, заттарды жазықтыққа дұрыс орналастыру.

Суретке салынатын заттарды дұрыс үйлестіргенде, олардың бейнесі қағаз пішінімен сәйкес болуы тиіс. Заттардың мөлшері қағаз бетіне сәйкес, барлық бөліктері бір-бірімен өзара байланысты және үйлесімді болып орналасуы тиіс.

Суретке кірісу кезінде, алға қойылған негізгі талапты анықтап алу қажет, ол – бейнені қағаз жазықтығына дұрыс орналастыру. Суретті қағаз бетіне орналастырғанда, жоғарғы жағынан астыңғы жағына қарағанда артығырақ орын қалдырады. Бір нәрсенің жалпы сипаттамасын, бір құбылыстың қарапайым түрдегі көрінісін көрсетуді «схема» деп атаймыз (сурет 20).

Затқа қарап сурет салғанда қағаз бетіне нәрсенің жоғарғы және төменгі шекараларын белгілеп алу керек. Суреттің шекараларын белгілегенде нәрсенің негізгі пропорциялары белгіленеді.

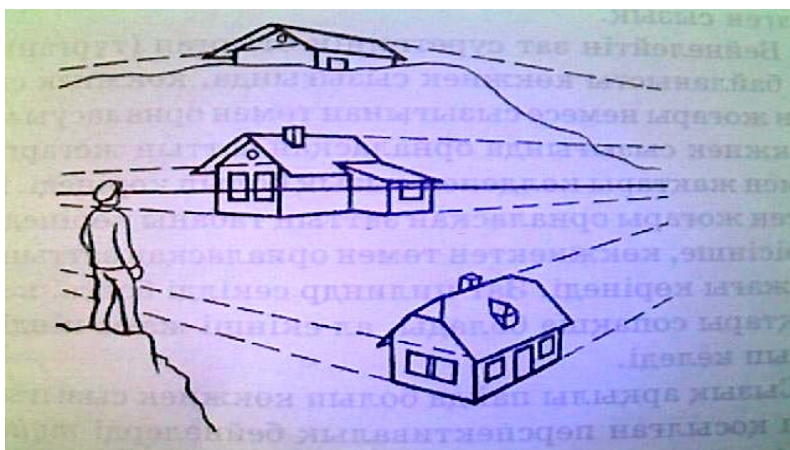

Сурет 20. Натюрморт бейнелеудің кезеңдері

2. Дөңгелектің перспективадағы көрініс. Заттарды қағаз бетіне орналастыру

Перспектива кеңістіктегі заттың бейнесін жазықтықта көлемді етіп көрсетеді. Біз заттарды және бізді қоршаған кеңістікті көздің көру сезімі арқылы қабылдаймыз. Жақын заттар үлкен болып, алыста орналасқан заттар кішкентай болып көрінеді.

Сызықтық перспективамен бірге ауа перспективасы да сурет салуда үлкен орын алады. Заттар бақылаушыдан алыстаған сайын өзінің айқындылығын жоғалтып бұлдырай түседі. Қою түсті заттар алыстағанда салқын реңге, ал ашық түстер жылы реңге айналады (сурет 21).

Сурет 21. Көкжиек сызығы

Түстер мен көлеңкелер, заттардың материалы алыстаған сайын дұрыс көрінбей, тұтасып кетеді.

Заттарды әсемдеуде түстердің рөлі ерекше. Заттың түсін қабылдай отырып, адам соған сәйкес көңіл күй алады. Олар: қуаныш, жабырқау, қорқыныш т.б.

Түс зат туралы маңызды ақпарат беріп қана қоймай, белгілі бір ой мен сезімдер түдырады.

3. Тақырыптық натюрморт

Бейнелеу өнерінде натюрморт – тақырыптық натюрморт, сәндік натюрморт және оқу натюрморты болып үш топқа бөлінеді. Сызба сызық арқылы сурет салғанда біз схемалық әдісті пайдаланбай жақсы нәтижеге жетуіміз мүмкін емес.

Тақырыптық натюрморттың мазмұны қоршаған ортаның өмір шындығы, белгілі бір берілген тақырып бойынша студенттердің өз қиялдарынан құрастырып бейнелеген суреттерге негізделеді.

Қоршаған орта өмір шындығынан алған сезімді толғанысын, ой пікірін немесе өзінше қиялды елестетуші, жазықтық бетінде көркемдеп бейнелеу дағдыларын қалыптастырады.

Көп жағдайда тақырыптық композицияларында қоршаған ортаны қабылдауын тікелей, ешбір бейнелеу өнері заңдылықтарына мән берместен суреттейді.

Сурет құрастырудағы кейбір композициялық заңдылықтарды көрсету барысында олардың қиялы, ой пікірлерімен бірге ілесе отырып, аса бұрмаламай осы кейбір композициялық заңдылықтарды пайдаланса, сурет одан әрі жандана, шарықтай түсетіндігіне көздерін жеткізген жөн.

Тақырыптың бейнелеу мазмұны бағдарламаның заттан қарап бейнелеу тарауында меңгерген біліммен немесе сол тақырыпқа байланысты алдын ала өткен топ серуенмен (қала алаңдары, еңбек орындары, табиғат аясы т.б) байланысты болса нәтижелі болады. Сонымен қатар жұмыс алдында эскиздер, жекеленген көрініс немесе заттар мен құбылыстардың долбарларын орындауға дағдыландырған жөн.

Тақырыптың натюрмортты жоспарлап, жұмысты мейлінше үлкендеу қағазға орындаған жөн, өйткені өз ойын еркін де айқын көрсетіп бейнелеуге мүмкіндік алады.

Тақырыптық бейнелеуде негізінен жұмысындағы бейнеленген заттардың, көріністердің бір. бірімен тақырыптық байланысы болуы, кеңістікте орналасуы (көрушіге жақын орналасқан заттың табаны, алыс орналасқан затқа қарағанда төмен, ал алыс тұрған зат жоғары бейнеленеді. Өлшемдері шамалас заттар көрушіден алыстаған сайын кіші болып бейнеленеді) және бейнедегі заттар мен құбылыстардың бірбіріне пропорциялық қатынасы, түсі көрсетілуі талап етіледі.

Негізінен, заттан қарап бейнелеу заттар мен құбылыстардың құрылысын ескере отырып бейнелеу, перспектива заңдылықтары, жарық, көлеңке, түстік шешім табу ережелерін тақырыптық бейнелеу кезінде еркін көрсете білу міндеті көзделеді.

Эстетикалық талғамын, шығармашылық қиялын дамытып, ұлттық өнерге қызығушылық пен сүйіспеншілік көзқарасын қалыптастырады (сурет 22).

Сурет 22. Үй заттарынан құралған натюрморт

Оқу және шығармашылық сурет салу тәжірибесінде бір-бірімен жиі түйісетін қағазда қарындашпен тонды салудың екі техникалық тәсілі – штриховка және тушевка кездеседі.

Штриховка тушевкаға қарағанда өзінің айқын ерекшеліктері бар. Тәжірибелі сурет салушы табиғаттың барлық тоналды және материалдық қасиеттерінің берілуіне ғана қол жеткізе алады. Бұл ретте ол қағаздағы қарындаштың ізі бойынша әртүрлі штрих – тіке және иілген, қысқа және ұзын, бір-біріне бірнеше қабатқа салынады. Демек, штрихтау деп тонды штрихтармен жағу тәсілдерін түсіну керек. Суретте штрихтау бағыты өте маңызды. Нысан формасы бойынша бағытталған штрихтармен көлемге қол жеткізуге болады және керісінше, жүйесіз салынған форма бұзылады, сурет тесіксіз дақтармен жабылады.

Сурет шеберлері жиі тушевка – қарындаш қабатын сұрту әдісін, грифельмен салынған плашмяды, қағаз бетіне жұмсақ тұтас тонды немесе қағаздан жасалған тампондар мен мақтадан алу үшін пайдаланды. Мұндай әдіс өте жиі және әсерлі болды И. Е. Репин.

Жарық-көлеңке қатынастарын беруге байланысты жұмыс процесінде табиғи қойылымдағы ең жарық және ең қараңғы орындарды анықтайды және оларды тоналды бағдарлар ретінде ұстана отырып, қажетті жарықты бірте-бірте тереді. Барлық уақытты салыстырып, суретті табиғатпен тағы да салыстыру керек. Ол үшін бірнеше алыс көзқараспен жұмысыңызды көру үшін суреттен шағын қашықтыққа қашуға болады. Салыстыру үшін тағы бір тәсіл бар – суреттің жылжуына байланысты айнадағы суретті көру. Айнада табиғи нысан да көрсетілуі керек. Мұндай салыстыру Тонда жіберілген қателерді көруге және оларды жоюға көмектесе алады. Айнамен қабылдау тиімді, себебі ол күтпеген жағынан өз жұмысын көруге мүмкіндік береді. Әрбір рисующий ғана емес, привыкает өз бейнелеуге, бірақ жиі, күші неопытности және тағы неумелости тоқтатады байқауға елеулі кемшіліктер - суретте айтпағанда, тоне. Мұндай күтпеген көзқарас өз суретіне сыни тұрғыдан қарау үшін назар аудару қиын болған қандай да бір кемшіліктерді бірден көруге көмектеседі.

Натюрморт суретінің соңғы кезеңі сурет салушының суретті аяқтай білуімен байланысты, яғни бейнені табиғи қойылымды тұтас қабылдау кезінде жалпы көру әсерімен сәйкес келтіру

Сурет әдеттегідей қағазға композициялық шешімде орналастырудан басталады. Жалпы пішіннің қалыбы мен масса және қимылды ұстау керек, қалай нәзік ишара пайда бола бастағаннан кейін-ақ лезде анатомиялық заңдылықтарды сақтай отырып адам тұлғасын сала бастайды. Бұл жерде сіздің алдыңызда екі тапсырма тұрады:

1) адам тұлғасын дұрыс тұрғызу, ол қисайып немесе шалқайып па, еңкейіп пе қалмауы керек;

2) адам дене мүшелерінің бір-біріне пропорционалды үйлестіре білу.

Суретшінің орналасуына байланысты отырған тұлғаның біраз дене бөліктерінің пропорциялары қысқарып көрінеді. Отырған тұлғаны қырынан екі қолын алдына алып отырған жағдайда салатын болсақ, бір қолын кәрі жілік бөлігі қысқарып, қарама – қарсы қолының кәрі жілік бөлігі өзгермей түседі. Қысқарылып көрінетін бейнені ракурс деп атайды.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Сурет салудың алдында нені анықтау керек?
2. Үйлестіру дегеніміз не?
3. Ауа перспективасы дегеніміз не?
4. Тақырыптық натюрморттың мазмұны қандай?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

4. ТАҚЫРЫП: ӘРТҮРЛІ ЗАТТАРДЫ БЕЙНЕЛЕУ

Жоспар:

1. Ұста құралдарын салу.
2. Аңдар мен құстардың тұлыптарын салу.
3. Розетканың суреті
4. Жансыз заттарды бейнелеу кезеңдері

Негізгі түсініктер: ұста құралдар, розетка,

1. Ұста құралдарын салу

Қойылатын заттар: сүргі, балға, балта, қысқаш, төс және т.б.

Басты мақсат: аталған заттардың аумақтық өзгешеліктерін (формасын) геометриялық денелер арқылы зерттеп, құрылымын бейнелеу.

Бұл тапсырмада қысқа мерзімді (15–20 мин.) жылдам суреттер мен ұзақ уақытты (1–2 сағ.) толық бейнелі суреттер салынады. Студент бұл

тапсырмаға мұқият қарауы керек, өйткені ол өзінің көру жылдамдығы мен шеберлігін осындай жұмыстарымен шыңдай алады.

Студенттің жылдам суреттермен үзбей айналысуы, оының шығармашылық қабілетін, іскерлігін дамытады. Күнделікті көрген заттарды альбомға салып отыру, жақсы әдетке айналуы қажет.

Ұзақ уақытты суреттерден кейін, сол заттарды ойша тағы да қайталап салу, еске түсіру өте пайдалы. Бұл студенттің еске түсіру қабілетін дамытады.

Жазушы өз өнерінде қойын дәптерін қалай пайдаланса, суретші альбомдық суреттерін солай пайдалануы керек.

Үлкен тақыраптық картиналар кішкене альбомдық суреттерден бастау алады. Бұған мұражайда сақталған ұлы суретшілердің альбомдары дәлел. Жылдам суреттерді салуда қарындаштан басқа сангина, тушты қолдануға болады.

Студент күнделікті жанды, табиғи көріністерді салуды әдетке айналдыруы керек. Көрген заттарды ойша салу, киялмен бейнелеу зор табыс әкеледі.

Шынайы бейнелеу өнерінде перспективалық заңдылықтарды бұлжытпай орындау аса маңызды.

Әртүрлі табиғи заттарды дәл бейнелеу көп ойдың, еңбектің нәтижесі. Табиғаттың әдемілігін көре білу–ұзақ еңбекпен келеді. Студенттің альбомы әртүрлі табиғат заттарының көріністеріне толы болса, оның өз мамандығына деген дайындығы, шығармашылық шеберлігі арта түседі (сурет 23).

Сурет 23. Тұрмыстық зат

2. Аңдар мен құстардың тұлыптарын салу

Аңдар мен құстардың суреттерін салу (анималистік суреттер) өте қызық бейнелеу жанры. Бұндай суреттер балалар кітаптарында көптеп пайдаланылады.

Бұл суреттер әртүрлі сурет материалдарымен (мысалы: түрлі-түсті қарындаштар, фломастер, көмір, сангина, соус, акварель, гуашь бояулары) салынады.

Үлкен форматқа кіріспей тұрып, бірнеше жылдам суреттер салу пайдалы. Бұл жерде әр тұлыпты жан жағынан қарап салған суреттер, затты толық түсінуге мүмкіндік береді, денелердің анатомиялық құрылысын сауатты бейнелеудің жолдарын көрсетеді.

Аңдар үнемі қозғалыста болатындықтан, қағаз бетіне бірнеше сипаттық қималдарды белгілеп қойып, аңдардың қимыл қайталауын ұтымды пайдалана отырып, суреттерді пысықтай беру керек. Бұны сериялық сурет деп атауға болады. Суретке қоныр, сарғыш түстерге алдын-ала боялған қағаздарды пайдалануға болады. Қылқаламмен, қалам ұшпен салынған суреттер бұл тапсырмада кеңінен қолданылады. Бұл жерде студентке таңдау еркіндігі беріледі. Ұнаған материалдармен – ұнаған жануарлардың суреттерін салу!

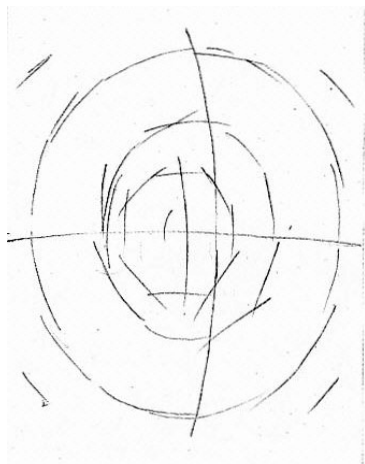
3. Розетканың суреті

Гипсті ою-өрнек салу жаттығуында сіз көлемді формадағы бейненің негіздерін іс жүзінде зерделеуді жалғастырдыңыз және пішін жарық арқылы материалдық қасиеттеріңізді анықтайтындығына тағы бір рет көз жеткіздіңіз.

Розетканы салу жұмыстарын бастағанда, гипс моделінің конструктивтік негізін құру нұсқасын іздеген эскиз жасаңыз. Эскизді пайдалана отырып, суретті бастаңыз.

Розетканың жалпы пішіні ыдысқа ұқсайды. Қиылысатын қосалқы түзу – тік және горизонтқа көлбеу сызып, акантты жапырақтардың шеттерін шартты түрде шектейтін перспективалық заңдылықтарға басылатын шеңберді оңай сызыңыз. Содан кейін жапырақтар арасында төрт диагональды орналасқан өсімдік пішіндерін қараңыз – олар шаршы бұрышында қалай тұрғанын көресіз.

Енді сіздің көзқарасыңыз розетканың ортасында шар тәрізді ұрыққа ұмтылады. Оның көлемі бойынша диаметрі «алтын қима» пропорциясындағы розетканың сыртқы диаметріне жатады, олар розетканың пішінінде бірнеше рет кездеседі. Мүсінші осы пропорцияларды білсе, бұл үлгінің мысалында еңбек болмайды, бірақ егер мұндай ойды, өзге де өлшемдерді, өзге де арақатынастарды лақтырып тастаса да, өзге де арақатынастар мүлдем болмайды деп болжауға болады (сурет 24).

Сурет 24. Розетканың суреті

Форманы «кесу» кезеңінде суреттің көлемділігін алып, бұл әсерді розетканың суретінің соңына дейін сақтауға тырысыңыз. Сіз қарындаштың «іздеу» іздерінің көптеген суретін ластамай, сызықтарды оңай және еркін салу қажет. Сурет қазір оған ұзақ уақыт жұмыс істей алатындай болуы керек.

Розетка формасының конструктивтік негізін салғаннан кейін, сіз табиғаттың тондық күйіне назар аударасыз.

Сурет салудың соңғы кезеңінде розетканы біреуден ұзақ кідіртуге жол бермей, барлық пішіндегі бөлшектерді өңдеңіз. Мұндай біртіндеп тонмен модельдеу барлық уақытта бүкіл суретті көруге көмектеседі, яғни суретті штриховка тығыздығымен дәйекті толтыру қажетті шекараларда суреттің жалпы тоналығын сақтайды.

4. Жансыз заттарды бейнелеу кезеңдері

Жансыз заттарды кескіндеме тәсілдерімен бейнелеу оларды қағаз бетінде орналастырудан басталады. Ол үшін (5 : 7 см) кішкентай аумақтағы жобалар жасалынып, заттардың аумағы анықталып, орналасу ырғағы (ритм) көрсетіледі.

Ең сәтті орнастыру жобасын үлкен қағазға көшіруге болады. Заттар орналасқан үстелдің үстін және тік қабырғаны дәл табу керек. Содан соң үстелдегі заттардың, қабырғаға ілінген маталардың көлемдерін белгілеп, тек содан соң бөлшектер орналастырылады.

Бояумен салмай тұрып, заттардың орналасу ырғағын тағы бір тексеру қажет. Бояуды үлкен көлемді заттардан, өте сұйық, жеңіл қабаттан бастау керек. Жылы-суық түстердің орны мен өзара қатынасын алдын-ала болжап салу.

Қағаз беті толық боялғаннан соң, заттарды әрі қарай тереңдеп бейнелеу басталады. Бұл жұмыс ең қою түстерден басталып, ашық түстерге жылжу жолымен жүргізіледі. Тек, бұл бейнелеу кезінде, заттар өз түсін жоғатпауы керек. Заттар орналасқан ортаны табу аса маңызды және күрделі бейнелеу жұмысы. Егер заттар орналасқан орта табылмаса,

олар аспанға ілінген қалыпта немесе жеке ойылып алынған заттар сияқты көрінуі мүмкін. Ұсақ заттар мен суреттің бөлшектері ең соңғы кезеңде салынады.

Алдыңғы жақта тұратын заттардың бояуы қоюырақ болуы мүмкін. Ал алыста орналасқан заттардың түсі, ауа қабатының қалыңдауына байланысты, көгілдір бола бастайды, заттардың шекарасы жоғала береді.

Жұмыстың соңында суреттегі бояуларды бір-бірімен үйлестіріп, сурет тұтастығын тағы бір салыстырып шығу керек.

1 тапсырма: осы тапсырманың әшекейлік түрлерін табу. Шығармашылық көзқарасты дамыту. Көркемдік бірлігін сақтау.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Ою-өрнек дегеніміз не?
2. Гипс розеткасын салу ерекшеліктері неде?
3. "Компоновка" дегеніміз не?
4. Неге заттар қойылымды тұтас қабылдау керек?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

3 МОДУЛЬ

1. ТАҚЫРЫП: ЧЕРЕПТИҢ АНАТОМИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПЛАСТИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

Жоспар:

1. Адам бас сүйегін талдау

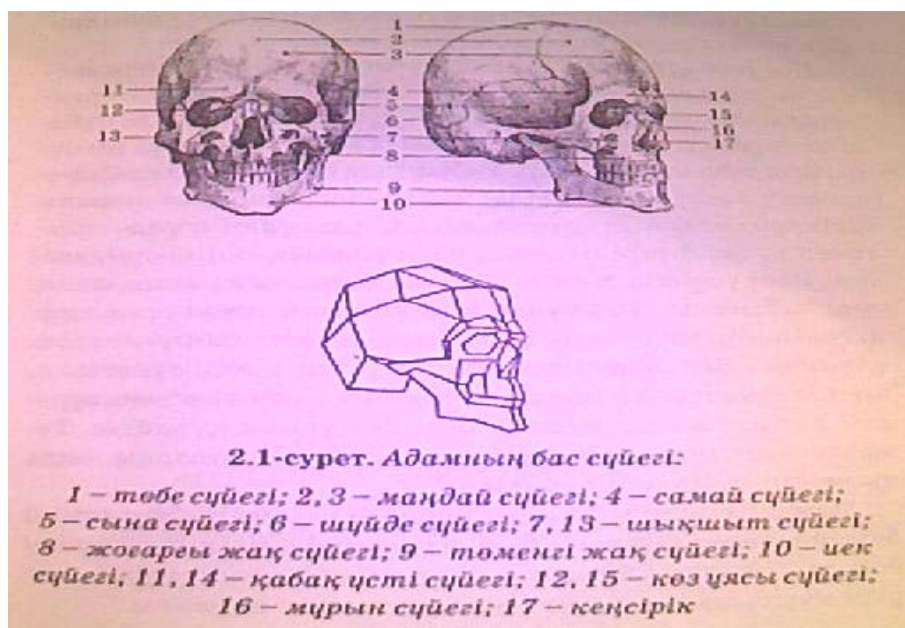
2. Бұлшық еттің құрылымы

Негізгі түсініктер: адам бас сүйегі, бұлшық еттің құрылымы

1. Адам бас сүйегін талдау

Пластикалық анатомия адам басының пішінін терең талдап шығуға мүмкіндік береді. Адамның бас сүйегінің жасына, жынысына және ұлтына қарай өзгешеліктері болады.

Бастың құрылысы бас сүйегі қаңқасынан және бас еттерінен тұрады. Бастың суретін дұрыс бейнелеу үшін бастың пластикалық анатомиясын терең оқып, талдау жасамайынша дұрыс бейнелей алмаймыз (сурет 25).

Сурет 25. Адам басының сүйегі

Бас сүйегі екіге бөлінеді: ми сауыты, бет бөлігі. Олар бір-бірімен ерекше жымдасады. Ми сауыты миды сыртқы әсерден, соқыдан қорғайды. Жалпы ми сауыты бірнеше сүйектердің жиынтығынан тұрады, олар: маңдай, самай, қос төбе, шүйде және құстұмсық, тор сүйектері. Маңдай сүйектің үсті беттің пластикасында өте үлкен роль атқарады.

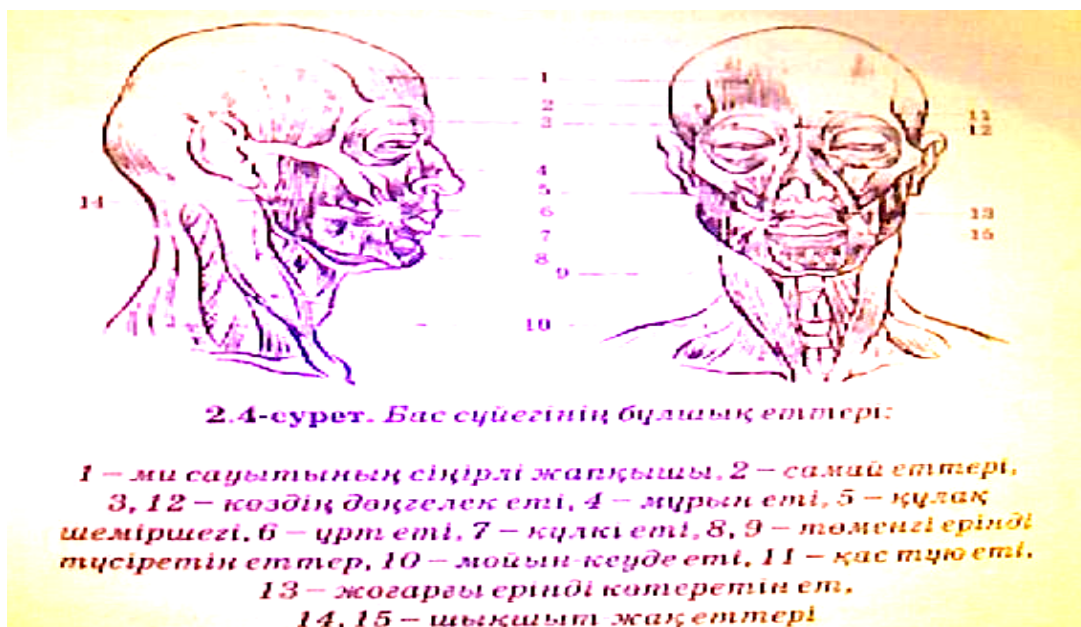
Маңдай сүйегінің маңдай бұдырлары болады, олардың астында қас үсті доғалары орналасады. Астында көз үсті жиектері тұрады. Маңдай сүйегінің бүйірлік беттері самай сүйектері деп аталады.

Қос төбе сүйектері маңдай сүйегі мен бас сүйектің артқы қабырғасы болатын шүйде сүйегінің арасында орналасады. Маңдай сүйегі, екі төбе сүйегі және шүйде сүйегі бас сүйектің төбесін құрайды. Самай сүйектері ми сүйегінің төменгі бүйірлік қабырғаларын құрайды. Сына сүйегі шүйде сүйегімен тұтас біріге отырып бас сүйектің ішіне орналасқан. Бет сүйегі үстіңгі қос үстіңгі жақ сүйегінен, қос бет сүйегінен және жеке төменгі жақ сүйегінен тұрады. Үстіңгі жақ сүйегінің бет көз ұясын құрайды. Төменгі бөлігінің ұясы шұқырша өскен деп аталады, онда тістердің түбірлері тұрады.

Бет сүйегі беттің көлденең көлемін айқындайды. Сондықтан пластикалық маңызы үлкен. Үстіңгі жақ сүйегі, маңдай, сына және самай сүйектерімен біріге отырып, көз ұясын құрайды.

Бас сүйегі басқа сүйектер сияқты бұлшық еттермен жабылған. Бас еттері жақ бұлшық еттері және ымдау бұлшық еттері болып екіге бөлінеді. Жақ бұлшық еттерінің атқаратын қызметі, олар төменгі жақ сүйегін көтереді. Шайнау еттерінің ерекшелігі – олар бас сүйегінің жоғарғы жағынан басталып, бастың қозғалмалы сүйегіне төменгі жаққа келіп тіркеледі. Бұл еттер жиырылған кезде төменгі жақ сүйегін қимылға келтіріп, шайнау әрекетін жүргізеді.

Ымдау еттерінің ерекшелігі – олардың ет жапқыш шандырлары болмайды. Ымдау бұлшық еттері – қысқа, жалпақ, жұқа бұлшық еттер, олар беттің терісінің астында орналасады. Соның нәтижесінде ет жиырылған кезде теріге қыртыстар, әжімдер түсіп, адамның бет пішінін өзгертіп, қандай көңіл – күйде екенін білдіреді (сурет 26).

Сурет 25. Басының сүйегінің бұлшық еттері

Әр түрлі форма адамның барлық бұлшық етіне тиесілі. Ол ұршық тәрізді, қауырсын және екі жақты, кең, ұзын, параллель талшықтармен, қысқа, Веер тәрізді, екі бұрышты және екі қырлы. Бұлшық ет формасы функциямен байланысты.

Адам басының бұлшық ет қабаты екі позицияда қарастырылады: шайнау жүйесі және мимикалық.

Шайнайтын бұлшық еттердің үлкен бұлшықет бөлігі бар. Олар өз атауын тірі ағзаның тағамға табиғи қажеттілігінің арқасында алды, бірақ бұл олардың функциясы ғана емес. Бұл бұлшық етсіз сөйлесу мүмкін емес, шайнайтын бұлшық еттер адам тұлғасының мимикалық қозғалыстарына қатысады.

Шайнайтын бұлшық еттерге мыналар жатады: шайнайтын бұлшықет, аспалы бұлшық ет. Олар бас аймағында орналасқан, беттік жатыр, олардың қысқаруы тері астында байқалады (сурет 27).

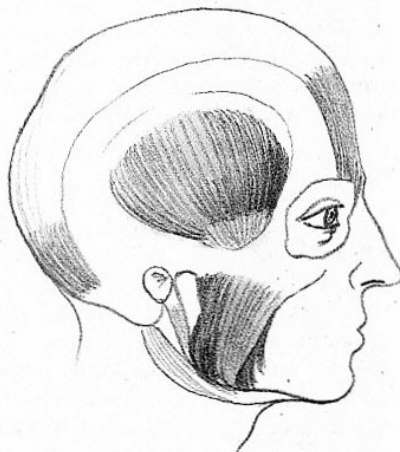
Сурет 27. Басының сүйегінің бұлшық еттері

Анатомиялық құрылымы бойынша шайнайтын бұлшық ет (жұптық) қаңқалы доғадан басталады және төменгі жақ сүйегінің бұрышында аяқталады. Бұл екі бұлшықеттердің рельефті тамақ ішкенде байқалады. Бұлшықеттердің бет мимикасында қатысуы адамның физикалық ауыруы, эмоциялық уайымдаумен байланысты күшті күйзеліс жағдайында – қайғы–қасірет, бақытсыздық, жағымсыз, ашкөз, жанжал, қауіп, алаңдатушылық және т. б.

Мимикалық бұлшық үш топқа бөлінеді. Олардың бөлімшесі бастың бет бөлігінде орналасқан облысқа және табиғи байланыстарға және өзара байланыстарға байланысты (сурет 28).

Адам басының мимикалық бұлшық етінің жоғарғы тобына мыналар жатады: маңдай бұлшық еті (маңдай іш), сіндірілген дулыға (бас сүйек

апоневроз, яғни бұлшық ет күшін әсер ету орнына ауыстыру қызметін атқаратын тегіс сіңірдің кеңейтілген пластинасы), желкелі бұлшық ет (желкелі іш), көмейдің бұлшық еті (пирамидалық бұлшық еті), қас бұлшық еті (ауырсыну бұлшық еті), көздің шеңберлі бұлшық еті, бұлшық ет – жоғарғы ғасырдың көтергіші.

Сурет 28. Басының сүйегінің мимикалық бұлшық ерттері

Мимикалық бұлшық еттердің келесі тобы ауыз тесігі мен мұрын аймағы: ауыздың шеңберлі бұлшық еті, үлкен қаңқалы бұлшықет (күлкі бұлшық еті), кіші қаңқалы бұлшықет (жылау бұлшық еті), бұлшық ет жоғарғы еріннің және мұрын қанатының көтергіші, мұрын бұлшық еті мұрын қалқанының төмен түсіргіші, бұлшық ет ауыз бұрышын көтергіші, төменгі еріннің төмен түсіргіші, бұлшық ет ауыз бұрышының төмен түсіргіші, иек бұлшық ет және щеткалы бұлшық ет.

Соңғы топ – құлақтың бұлшық еті. Топ үш әлсіз дамыған шағын бұлшық ет – алдыңғы, жоғарғы және артқы.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Бұлшық етке қысқаша сипаттама беріңіз.
2. Бастың бұлшық етінің пластикалық анатомиясы қандай топтардан тұрады?
3. Қандай бұлшық ет шайнайтын?
4. Мимикалық бұлшық дегеніміз не?
5. Неліктен бірнеше бұлшық еттердің бірлескен әрекеті кезінде бет күрделі өрнек алады?
6. Неге бастың бұлшық етінің пластикалық анатомиясын білу керек?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

2. ТАҚЫРЫП: АДАМ БАС СҮЙЕГІНІҢ ТҮРЛІ КӨРІНІСІ

Жоспар:

1. Құрылымдық бас сүйектің құрылымы
2. Бас сүйектің бөлшектерінің кеңістікте орналасуы.

Негізгі түсініктер: анатомиялық құрылысы, бас сүйек.

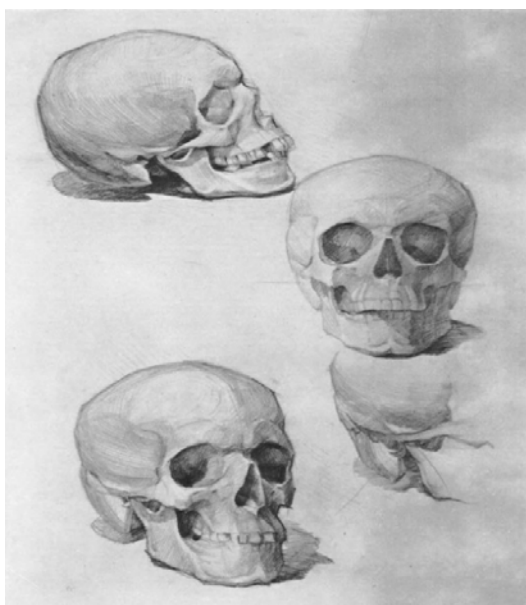
1. Құрылымдық бас сүйектің құрылымы

Адамның басын сызуға кірісер алдында бас сүйегінің анатомиялық құрылысымен танысу керек. Өйткені бас түрінің сипаты бас сүйегінің құрылысының ерекшеліктеріне байланысты. Беттің пластикалық сипатын анықтауда жеке төменгі жақ сүйегінің маңызды мәні бар. Ол денеден және жоғары қарай баратын екі тарамнан – оң және сол жақтардан тұрады. Әрбір тарам екі өскінмен – самай сүйегімен бірігетін буын өскінімен және самай бұлшық еті бекитін өскінімен бітеді. Дене мен тарам төменгі жақ сүйегінің бұрышын құрайды.

Бас сүйек екі генетикалық бөліктен тұрады. Біреуі ми деп аталады, оған маңдай және желкелі, аспалы, бұзау сүйектері кіреді. Екіншісі бас сүйектің бет бөлігі деп аталады және оған Жоғарғы және төменгі жақ, қаңқалы, мұрын сүйектері, қаңқалы өсінділер және т. б. жатады (сурет 29).

Бас сүйектің суретін салудың күрделілігі, жазықтықта көлемді көрсетуін талап етеді, қағаз бетіне көлемдік бейнелеу керек. Қағаз бетіне өлшемнен – ұзындық және биіктіктен тұрса. Сурет салу күрделі кезең болып табылады, орындағанда кезеңдерінде айқын мақсаттар шешіледі:

- 1) Сурет салушы бас сүйегінің көрінісін құрамын түсініп игеру керек;
- 2) Негізгі ережелерін сақтау;
- 3) Жарық – көлеңкесін дұрыс анықтау.

Сурет 29. Бас сүйегінің көрінісі

Көру және талдау, толық қабылдау, сонымен бірге қарым-қатынастарын, айырмашылықтарын бір-бірімен және айнала фонмен салыстырудан түзеледі. Суретті сауатты салуды үйрену үшін көрген – байқаған нәрселерді қағаз бетіне суреттеме ретінде күнделікті бейнелеп отыру қажет. Түрлі өзгешеліктерін оқып білу және олардың көлемдерін айқындау.

2. Бас сүйектің бөлшектерінің кеңістікте орналасуы

Бас сүйегінің көрінісін бір – бірімен салыстыру заңдылықтарын, перспективалық өзгерістерді, денелердің пропорциялық қатынастарын, құрылымдық ерекшеліктерін тез игере бастайды.

Суретті қағаз бетіне орналастырудан басталады. Негізгі қасиеттерін, олардың қалай анықталатынын білу керек. Аталған қасиеттер мыналар: пішін, мөлшер, жарық– көлеңке, түс.

Суретті бастағанда біріншіден бас сүйегінің көрінісінің айырмашылықтары қарастырылады.

Бас сүйегінің көрінісін оның құрылысын анықтаудан және кеңістікте қалай орналасқанын байқап барлаудан басталады.

Қағаз бетіне көкжиек сызығын белгілеп алып, өзің таңдап алған көру нүктесінен салынатын көрінісін орналастыруға болады. Сонымен қатар жарық пен көлеңкені табамыз.

Егер штрих сызығы дұрыс жүргізілмеген болса, оны өшірмей-ақ дәл сол жанынан екінші сызық жүргізген дұрыс. Сонда жіңішке жүргізілген алғашқы дәл емес штрих сызықтары суретке қарағанда көзге түспейді де, сурет салынып біткенде ол сызықтар көрінбей қалады (сурет 30).

Сурет 30. Бас сүйегінің көрінісі

Бас сүйектің бейнесі өз ерекшеліктері бар. Бас сүйектің суреті бойынша жұмысты егжей-тегжейлі, оның біріздігінде, барлық кезеңдердің өзара байланысында қарастырайық.

Бас сүйек жасанды жарықтандыруда сурет салу керек.

Алдын ала эскизді немесе этюдті, суреттеуді немесе құрастыру но-байын, қысқаша кіріспе суретті орындаңыз, яғни алдағы уақытта көрудің асқынған қабылдауымен және табиғатқа назар аударумен жұмыс істеуге жақындаңыз.

Үлкен форманы белгілегеннен кейін, бас сүйектің негізгі пропорциясын және оның кеңістіктегі орналасуын анықтауға көшіңіз – натураның қойылымына байланысты алға немесе артқа қарай болуы мүмкін.

Бас сүйектің бөлшектерінің пропорционалды арақатынасын анықтап және оның құрамдас элементтерінің көлемдік-конструктивтік сипаттамасын бере отырып, біртіндеп кезекті кезеңге – барлық нақты формаларды егжей–тегжейлі пысықтауға көшуді бастаңыз.

Жалпылау суретінің соңғы кезеңінде – барлық суретті тағы да тексеру керек, оны кейбір алыстан көру керек, содан кейін аяқтауға кірісу керек.

Енді сіз алдында міндет тұр – сурет тұтас қабылданады, яғни онда қарама-қайшылықтар дұрыс анықталған, тұтас бағынышты әрбір бөлшекті байқайды.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Адам басының бас сүйегі қандай екі бөліктен тұрады?
2. Бас сүйектің сыртқы сүйектерін атаңыз және оларға қысқаша түсініктеме беріңіз?
3. Қаңқалар дегеніміз не және олар бас сүйектері ретінде қандай рөл атқарады?
4. Сүйектерді қандай тігістер біріктіретінін есіңізде сақтаңыз?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

3. ТАҚЫРЫП: БЕТ – БЕЙНЕНІҢ ХАРАКТЕРІН ҰСТАУДА ҚОЛДАНАТЫН ӘДІС – ТӘСІЛДЕРІ

Жоспар:

1. Еріннің бейнесі
2. Мұрынның, ауызының бейнесі
3. Көздің бейнесі
4. Құлақтың бейнесі

Негізгі түсініктер: ерін, мұрын, көз, құлақ.

1. Еріннің бейнесі

Адам тұлғасын жақсы салып үйрену үшін алдымен адам анатомиясын көп зерттеп, адам бейнелерін көп салған жөн.

Өмірде табиғат пен адамның ғылыми және эстетикалық байланысын аңғарумен қатар адамның анатомиялық дене бітімінің сұлулық бейнесін сала аламыз. Адам тұлғасының құрылымын, бұлшық еттер мен сүйектердің және сіңірлерінің бір – бірімен байланысын зерттеу арқылы жаңа сурет жасау мүмкіндігі туады. Ұлы шеберлердің шығармаларында керемет дәлдікті, бөлшектеп талдауды, заттың бөлшек пішіндерінің нақтылығын, адам анатомиясын, перспектива заңдылықтарын, жарық – көлеңкенің айқын да сауаттылығын көре аламыз.

Сауаттылыққа тек анатомияны ғана емес, пропорция, перспектива заңдылықтарын да қатар алып жүру міндет.

Пропорция дегеніміз – бейнеленетін заттың барлық мүшелерінің немесе бөлшектерінің өлшемдерінің бір-біріне қарым-қатынасы.

Пропорция суретшіге қандай өлшемде болсын дене мүшелерінің бір-біріне қатынасын дұрыс сақтауға көмектеседі

Бас құрылысын суретке салудағы жұмыстардың алғашқы, кезеңдерін көмекші сызықтар арқылы көрсетіп отырамыз.

Сызықтарды әдетте ортақ сызық деп атайды, бас құрылысын түрлі пропорциялық бөлшектерді анықтауда ортақ сызық өте қажет. Осы ортақ тік сызықтың бойына бастың, орындарын белгілеп алу қажет. Бастың құрылысын өзара салыстыра отырып және олардың көлденең, тік сызықтарға қарағандағы орналасу жағын тексере отырып, жалпы пішінін түсіріп аламыз.

Суретте өлшем алшақтықтары болмас үшін бас пропорцияларының дұрыстығын және оның құрылысын үнемі тексеріп отыру керек.

Тұлғаны пропорциясын көзбен елестетудің белгілі бір санмен, ал бөлшектерде алынған бас модуль деп қабылдауды дағды еткен. Оқу барысында анатомиялық, пропорциялық, перспективалық заңдылықтарды қамти отырып, объективті білім алуы керек. Көру қабілетінде ешқандай кемшілік болмаса, ол дұрыс көреді де, дұрыс салады. Қарау көру емес дейді, қарағанда ештеңе көре алмауы да мүмкін немесе аңғармайды.

Көре алу қабілеті түсіну, ойлау қабілетімізбен тығыз байланысты. Нақнұсқашы сәл ғана қимылдайтын жағдайда.

Адам қандай қимыл қозғалыста болса да жалпы бастың пропорциясы өзгермейді. Нұсқа басын бейнелеу тек перспективада ғана өзгеруі мүмкін.

Пропорция туралы әр түрлі әдіс – тәсілдер жасалған.

Көне мысырдың суретшілері адам тұлғасының пропорциясын анықтаған кезде канон ретінде бейнеленіп тұрған адамның ортан саусағының өлшемімен бүкіл тұла бойын өлшеуді ұйғарған.

Ал ежелгі гректер адам тұлғасын бас өлшемімен өлшеген болатын. Леонардо да Винчи әдебиет негіздерін талдау арқылы «квадрат» деген пропорциялық канон әдісін ұсынған.

Жалпы адам тұлғасының биіктігі бас өлшеммен өлшенгенде 8 немесе 7,5 еселенеді. Әр адамның дене бітімінен де, жаратылыс мінез – құлқына да көп байланысты. Әйел баласының ер адамға қарағанда, балалардың тұлғасының пропорциясы үлкен адамға қарағанда айрықша ерекшеліктері болады. Мысалы, ер адамға қарағанда әйел адамның кеуде қуысы тар, иықтары кішілеу, ал бөксе бөлігі кеңдеу болады.

Жұмыстың келесі ең қиын және өте қызықты кезеңі – (ерін, мұрын, көз) бас бөлшектерінің гипс соқырларын зерттеуден бастайтын адамның басын салу. Сурет салуға кіріспес бұрын, олар қандай геометриялық пішін еске түсіретінін елестету қажет: призманы, текше, цилиндр және т.б. басты суретте бейнелеу тәжірибесінде басшылыққа алатын барлық ережелер мен қағидаларды ұстану керек. Бас бейнесі суретшілер үшін, әсіресе олардың кәсіби қалыптасу жолында басты тақырып болды. Адамның басының мүсін бейнесінің гипсті моделін салған кезде, сіз оның түрлі форманың күрделі кешені, сондай-ақ өзара байланысты және өзара шартталған екеніне көз жеткізе аласыз. Бұл жерде аңғардың немесе иектің бір бөлігінің өзгеруі басқасының өзгеруін тудырады және адамның бет беті құрылысының сипатты ерекшелігін анықтайды.

Суретші бастың суретін салуға кіріспес бұрын ең алдымен бас сүйек қорабының құрылысына, бұлшық еттердің орналасуының анатомиялық заңдылығына назар аударып, беттің сұлбасын зерттеуі тиіс.

Кез келген іске оқыту жолы қарапайым адамнан күрделіге дейінгі қағидат бойынша өтеді. Бұл сөзсіз дәл қағидатта бейнелеу сауатының негіздеріне оқыту құрылады.

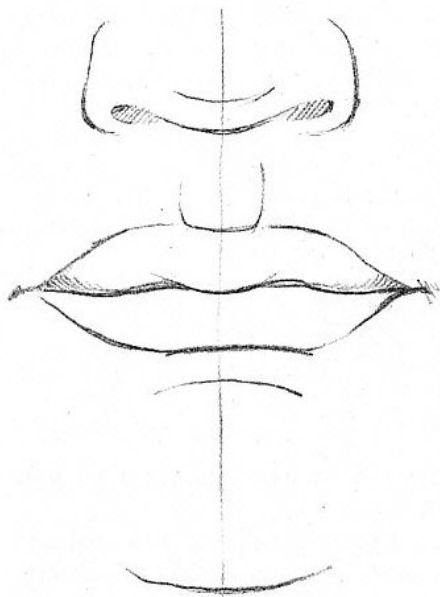
Суреттің құрылу негізі – бөліктердің қатынасы. Суретті пішімде модельдің орнын шектеуден бастап, жоғарғы және төменгі жағын, содан кейін – сыртқы тікбұрышты форманың бүйір жақтарын айқындай отырып бастаған жөн.

Ауыздың пішіні ерінге байланысты. Ерін қозғалмалы, беттің мимикалық жиырылуында үлкен рөл атқарады. Ауыз қалың еттерден тұрады және жоғарғы төменгі еріннен, жоғарғы ерін өзегінен тұрады. Еріннің жымдасқан сызығы мөлшермен тістердің түйіскен сызығына сай келеді және де еріндердің екі жақ шеттеріндегі түйіскен бұрыш – бұрыштары немесе езу дейді (сурет 31, 32).

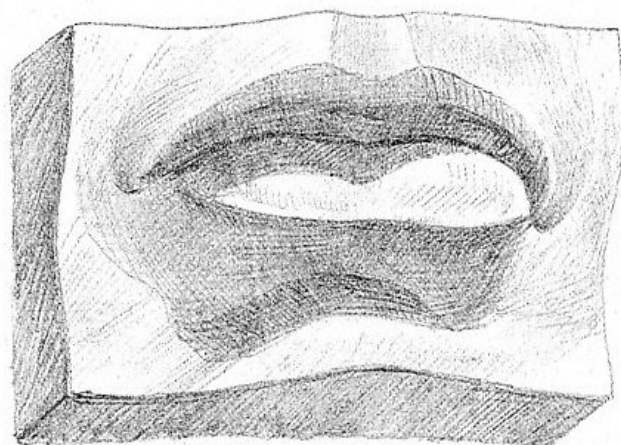
2. Мұрынның, ауызының бейнесі

Жалпы гипс моделі бар сурет кез – келген тоналды сияқты жүргізіледі, – ортақ бөлшектерге дейін және соңғы кезеңде қайтадан жалпыға қайтарылады. Жақсы ойластырылған, дұрыс салынған және Тонда сақталған сурет пішінді, жарықты, материалды және қоршаған ортаны

береді. Сондықтан сіз ұзақ сурет бойынша жұмысты қалай бастау, қалай жүргізу және қалай аяқтау керектігін білу қажет.

Сурет 31. Ауыздың пішіні

Сурет 32. Ауыздың пішіні

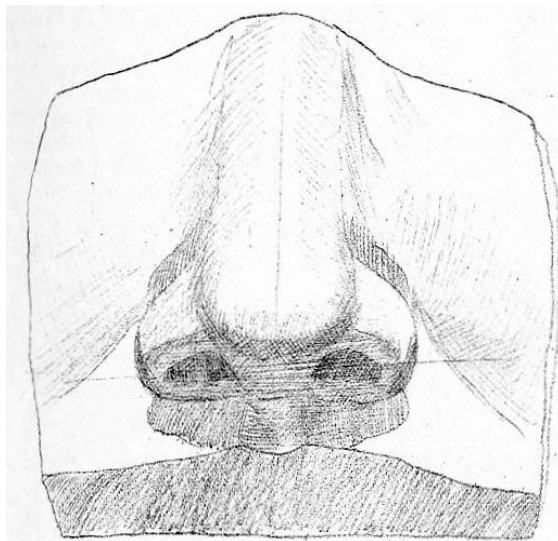
Адамдардың бет – бейнесін қағаз бетіне шапшаң, нобайлап түсіруге де жаттығып отыруы тиіс. Мұның өзі адамның бет құрылысын, мінез–құлқын жіті аңғаруға көмектеседі және жан – жақты ашып көрсетеді.

Ол үшін көптеген көмекші сызықтарды пайдалана отырып, бастың сұлбасын қағаз бетіне түсіріледі де, кейін мұрынның үстіңгі қырын қуа, бетті қақ жарып, төмен қарай тік ортақ сызық жүргізіледі. Мұрынның жалпы пішіні призма тәрізді.

Мұрынның пішіні мен әр түрлі пропорциясы болуы мүмкін. Ол мұрын жотасы, мұрын ұшы, желбезегі және мұрын бүйірлерінен тұрады.

Мұрынның үш жағы желбезекпен жұмсақ еттерден тұрғандықтан қозғалмалы иілгіш келеді. Мұрын беттің қозғалмайтын бөлігіне жатады.

Адамның мұрынында жеке сүйек жүйесі бар, ішінара бет сүйегінің сүйегінен басталады, оған екі ұзын мұрын жабыстырылады және переносицаны құрайды. Бұл екі сүйек жоғарғы жақтың өсінділерімен жоғары бағытталған бүйіріне тіреледі. Мұрын сүйектерінің алдыңғы жиегіне бүйір шеміршектері бекітіледі. Мұрын бес басты шеміршек бар: оң және сол жоғарғы, оң және сол төменгі, бір орташа, мұрынның екі жағы арасында орналасқан. Мұрынның қанаттары екі төменгі шеміршекпен қалыптасады. Барлық осы негізгі мәліметтер мұрынның түбегейлі анатомиясын адам басының бөлігі ретінде түсіну үшін қажет. Сурет салушы үшін мұрын пішінінің сыртқы белгілерін білу маңызды. Жоғарғы бөлігі-түбір, төменгі жағы – ұшы. Мұрынның арқасы ортаңғы сызық бойынша бүйір жақтарымен түйісетін бөлік деп аталады, олар төменгі жағында қанатқа ауысуға байланысты кеңейтіледі. Мұрынның әрбір қанаты басқа шеміршек мұрын қалқасымен бөлінген мұрынды шектейді (сурет 33).

Сурет 33. Мұрынның пішіні

Мұрынның суреті жалпы пішін анықтаудан басталады. Суретті парақта орналастыру көмекші этюдте алдын ала анықталған болатын.

Жалпы пішін белгілеп, натураның құрамдас элементтерін орналастыруға өтіңіз және әрқайсысының сипатын бірден нақтылаңыз. Егер сіз мұрын пішінінің конструктивтік негізін дұрыс құрастырған болсаңыз, пішін нүктесімен үлгілеуді бастауға болады.

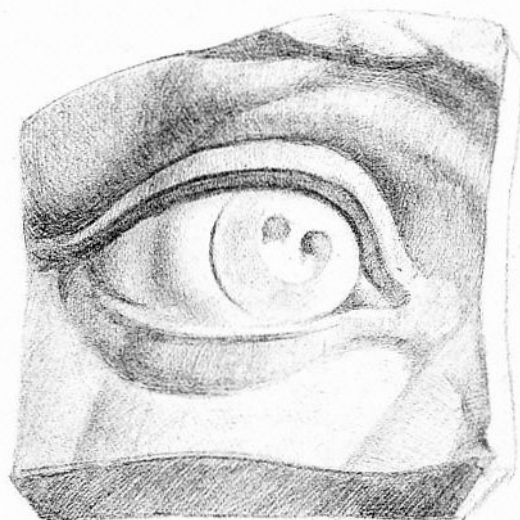
Бейнені орындай отырып, натураның жарықтандырылуына, оның жаңа жағдайына назар аударыңыз, онда модельдің бетінде жарық сәулелерінің таралу ерекшеліктері жақсы көрінеді.

3. Көздің бейнесі

Көз шарасыны немесе көз алмасының үлкен кішілігі көздің сыртқы пішініне және бастың осы жердегі пластикалық құрылысына көп әсерін тигізеді.

Қабақ пен кірпік және көз жасының беті көзді сыртқы әсерден қорғап тұратын «қорғаныс» болып табылады. Қабақ жоғарғы және төменгі болып екіге бөлінеді.

Үстіңгі қабақ әрқашанда астыңғысынан ұзындау болып, алға қарай шығыңқы келеді (сурет 34).

Сурет 34. Көздің пішіні

Көз шар тәрізді нысаны бар, тек көз ойығы деп аталатын үштен бір бөлігі – бас сүйектің тереңдеуі. Адамның анатомиялық көру органы көзге тамаша орналасқан көз алмасынан, көру нервінен, көз бұлшық етінен және көз жас аппаратынан тұрады. Көз алмасының қабырғасы үш қабаттан тұрады. Бізді сыртқы қабық қызықтырады - фиброзды, әйтпесе сөйлеу сөзінде көздің ақуызы деп аталады. Фиброзды қабықтың алдыңғы жағында мөлдір қабық бар, ол арқылы мөлдір қабық жақсы көрінеді, оның ортасында көз қарашығы бар. Көз алмасының ортаңғы бөлігі – тамырлы қабық, түсі бір көзді карими, басқалары – сұр және т. б. атауға мүмкіндік беретін пигментті қамтиды.

4. Құлақ бейнесі

Құлақтың пішіні эллипс түріне ұқсас келеді.

Ұзындығы мұрын сүйегіне тең әрі параллель. Атқаратын қызметіне қарай сыртқы, ортаңғы және ішкі құлақ болып үшке бөледі (сурет 35).

Сурет 35. Гипстен жасалған құлақ пішіні

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Адамның басын салу кезінде бейнелі қабылдау және бейнелі ойлау дегеніміз не?
2. Адамның басын салудың практикалық мәні неде?
3. «Давид» мүсінінің бас ерінінің гипс көрпесінің бірнеше суретін әр түрлі көзқараспен салыңыз (нобай және сурет түрінде).

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс]: оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы: Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

4. ТАҚЫРЫП: ГИПСТІ БАС (АНТИЧНАЯ) САЛУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жоспар:

1. Гипсті бас салу
2. Гипсті бас
3. Гипсті Давид басы
4. Қима бас /обрубковка/

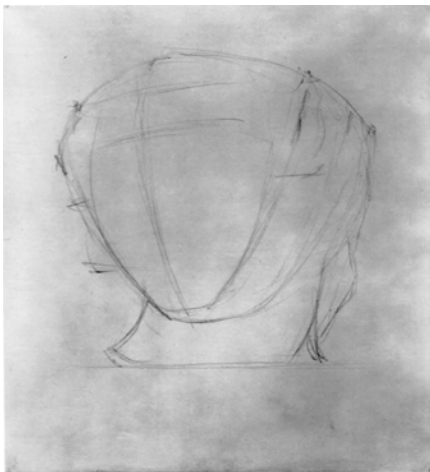
Негізгі түсініктер: Давид басы, қима бас /обрубковка/

1. Гипсті бас салу

Бас суретінің ұзақ мерзімді, кешенді жұмысында әдістемелік негіздерге сүйену керек.

Әдістемелік бірізділіктің суреттегі барлық егжей – тегжей жейін түсіну үшін гипстегі Антиной басының бейнесін мысалға алайық.

Бірінші кезең – бейнелеуді қағаз бетінде композициялық орналастыру. Бейнені жазықтықта қолайлы қалай орналастыру қажет екенін, пішін құрылысының ерекшеліктері қандай көзқараста жақсырақ болып көрінетінін анықта алу үшін алдын ала нақнұсқаны барлық жағынан байқап қарау қажет (сурет 36).

Бірінші кезең

Екінші кезең

Үшінші кезең

Төртінші кезең

Сурет 36. Гипсті бас салу кезендері

Екінші кезең – бас пішінінің түр өзгешелігін, пропорциясын және бастың қалпын кеңістікте беру.

Алдымен бас пішіннің түр өзгешелігін табуды бастамай тұрып, сурет салушы нақнұсқаны мұқияттап танысуы тиіс, пішін құрылысының көптеген ерекшеліктерін белгілеу қажет.

Суретте бастың пішінін айқындап бере отырып, суретші, ең алдымен, пішіннің жалпы массасын табу керек, оның түр – сипатын, пропорциялық қатынасын, жеңіл сызықпен бастың жалпы түрін белгілеп алу қажет.

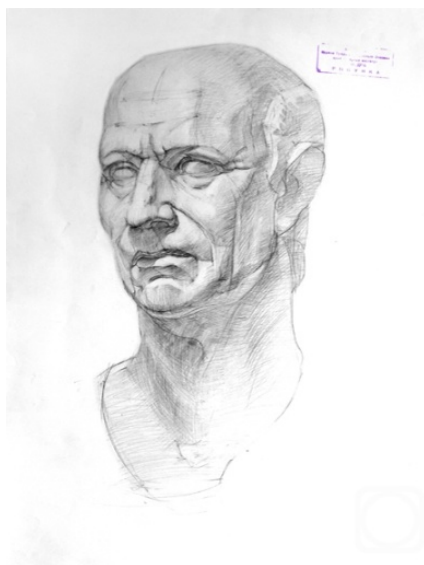
Үшінші кезең – пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін табу және перспектива көріністерін беру. Пішінді анықтау және айқындау.

Пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін белгілеп болған соң, суретті анықтап айқындауға көшу керек.

Төртінші кезең – жарық – көлеңкенің көмегімен пластикалық сипаттама беру. Бастың пішінін сызықтық құрылымдық негізін белгілеп болғаннан кейін жарық пен көлеңке қатынасымен көлемін шығару.

2. Гипсті бас

Бастың бет бөлігінің пропорционалды бөлшектеу заңдылығын көне замандағы суретшілер анықтады. Бас пішіні сызықтық – құрылымдық бейнелеу мынадан тұрады: алдымен жалпы бастың пішінін тек қана сызықтармен, жарық көлеңкесіз жазықтықтар шекарасы шектейтін, бас пішінін айнала кеңістіктен. Содан кейін бастың бет бөлігін теңдей үш бөлікке бөлетін профиль сызығы жүргізіледі (сурет 37).

Сурет 37. Гипсті бас

Бастың жекелеген бөлшектер пішінін әзірше суретін салмаймыз, бұл кезеңде олардың тек орналасуын анықтаймыз және бөліктер мен бүтіннің ара қатысының дұрыстығын тексереміз. Көздің, танаудың, еріндердің көлемдерін әзірше сызықшалармен, нүктелермен белгілеуімізге болады, олардың тұрған жері мен көлемін анықтауға болады.

Жазықтықтардың өтуіне шек қоя отырып өндік кеңістікте пішінге шек қоятын сызықтар өндік қатынастардың (жарық, жартылай көлеңке, көлеңке) шекарасы болатынын есте ұстаған жөн.

Бас пішіннің сызықтық – құрылымдық құрылысын бейнелеген кезде қарандашпен қағаз бетіне қатты баспау керек, сызықтар өте жеңіл болуы керек. Алдымен көлеңке саламыз, бас пішінін жалпы сипатын және бөлшектерін көруге болады. Сызықтық – құрылымдық суретте бас піші-

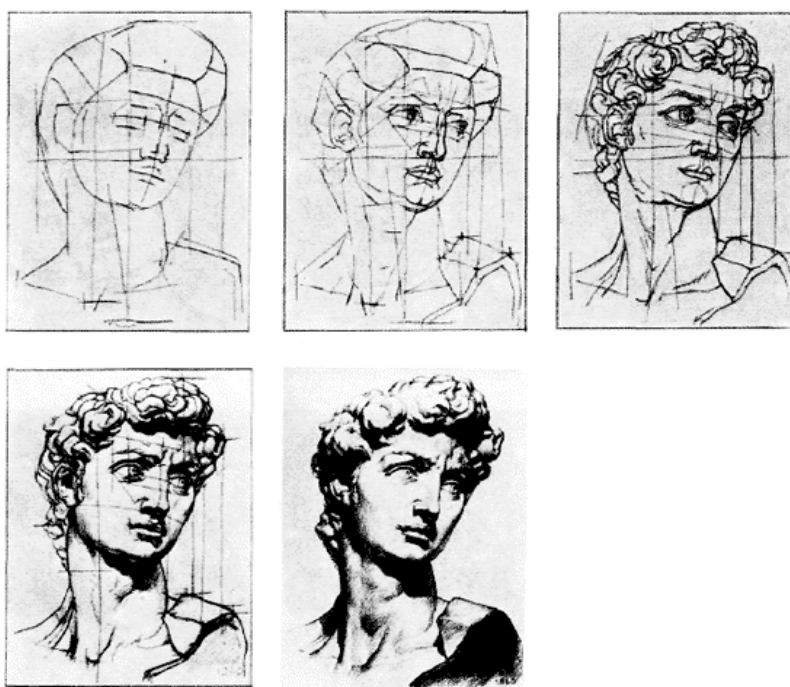
нінің пластикалық сипаты онша көрінбейді, өң берген кезде, пішін көлемі анығырақ көрінеді.

Сурет алдыңғы бөліктерінің бөлшектері анығырақ берілу керек, артқы бөлігіндегі бөлшектер алға қарай шығып тұрса, оны көмескілеу етіп берген дұрыс. Бұл – кеңістік перспектива заңдылығы.

Сурет жұмысында әдістемелік жүйелілік қатаң түрде сақталған дұрыс.

3. Гипсті Давид басы

Бастың бет бөлігінің пропорционалды бөлшектеу заңдылығын көне замандағы суретшілер анықтады. Бас пішіні сызықтық – құрылымдық бейнелеу мынадан тұрады: алдымен жалпы бастың пішінін тек қана сызықтармен, жарық көлеңкесіз жазықтықтар шекарасы шектейтін, бас пішінін айнала кеңістіктен. Содан кейін бастың бет бөлігін теңдей үш бөлікке бөлетін профиль сызығы жүргізіледі (сурет 38).

Сурет 38. Гипстен жасалған бастың бейнесі (Давид)

Бастың жекелеген бөлшектер пішінін әзірше суретін салмаймыз, бұл кезеңде олардың тек орналасуын анықтаймыз және бөліктер мен бүтіннің ара қатысының дұрыстығын тексереміз. Көздің, танаудың, еріндердің көлемдерін әзірше сызықшалармен, нүктелермен белгілеуімізге болады, олардың тұрған жері мен көлемін анықтауға болады.

Жазықтықтардың өтуіне шек қоя отырып өндік кеңістікте пішінге шек қоятын сызықтар өндік қатынастардың (жарық, жартылай көлеңке, көлеңке) шекарасы болатынын есте ұстаған жөн.

Бас пішінінің сызықтық – құрылымдық құрылысын бейнелеген кезде қарандашпен қағаз бетіне қатты баспау керек, сызықтар өте жеңіл болуы

керек. Алдымен көлеңке саламыз, бас пішінінің жалпы сипатын және бөлшектерін көруге болады. Сызықтық – құрылымдық суретте бас пішінінің пластикалық сипаты онша көрінбейді, өң берген кезде, пішін көлемі анығырақ көрінеді.

Сурет алдыңғы бөліктерінің бөлшектері анығырақ берілу керек, артқы бөлігіндегі бөлшектер алға қарай шығып тұрса, оны көмескілеу етіп берген дұрыс. Бұл – кеңістік перспектива заңдылығы.

Сурет жұмысында әдістемелік жүйелілік қатаң түрде сақталған дұрыс.

4. Қима бас (обрубовка)

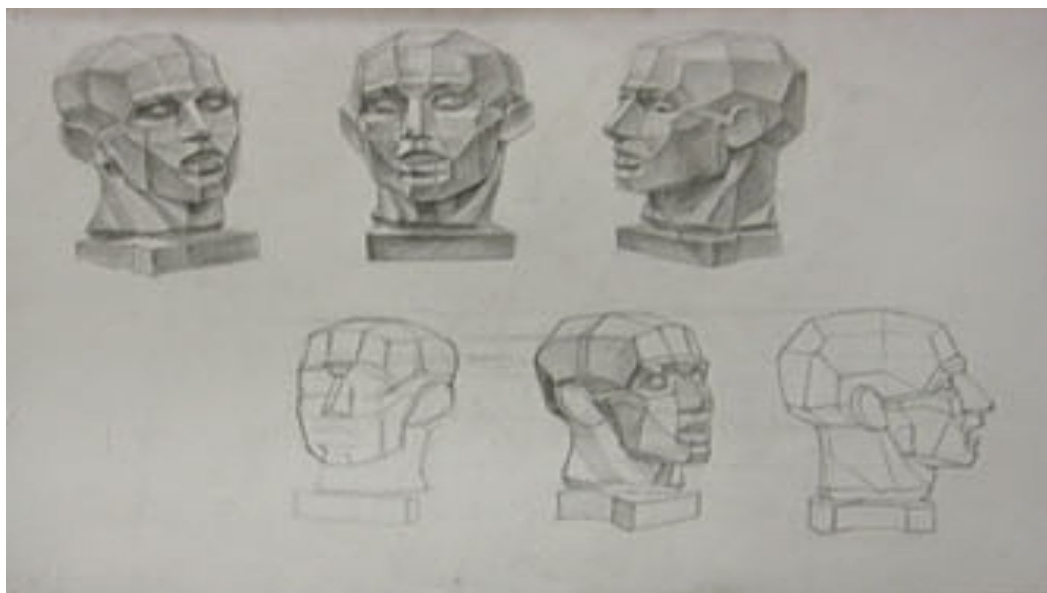
Басын дұрыс бейнелеу үшін оның пішіндік қалыптасу заңдылығын, бөлшектерінің бір-біріне пропорционалдылығын, бірігу қарым-қатынасын және бүтінделуін білу керек. Ең негізгісі, алған білімді бейнелеу кезеңінде қолдана білу немесе бейнені білу керек. Бұл қажеттіліктерді ұғыну үшін өте көп жаттығулар жасау керек. Бас пішінінің құрылым заңдылығын және салу ережелерін үйренген кезде, оны қағаз бетіне бейнеленген кезде ең бірінші талдау әдісі мен бастың жалпы пішінін бейнелеудің алғашқы кезеңдерін өтеді.

Көріп қабылдау заңдылығын пайдалана отырып бірінші кезекте бастың жалпы көрінісін көрсету, оның қалыптасу ерекшеліктерін және сыртқы бөліктерінің өзара жымдасуын көрсету.

Қоршаған кеңістіктен әрбір заттың пішіні бөліп тұратын көптеген жазықтықтардан тұрады .

Осы сыртқы бөліктердің бір-бірімен жымдаса отырып пішін пайда болуын түсіну. Пішінді жазықтық бетіне дұрыс бейнелеу үшін көлемді үш өлшемдік бейнені жобалау, өзінің көлемді ұғымын жазықтық түрінде қабылдау. Бастың жобалық пішіні бейнені құру барысында перспектива заңдылығын біліп, оны пайдалануын талап етеді (сурет 39).

Сурет 39. Гипсті бас (Обрубовка)

Суретті бөлшектеп емес, жалпыдан бастау керек, алғашында бастың жалпы пішінін бейнелеп, содан соң біртіндеп бөлшектерін табуға кіріскен жөн. Бастың көлемін құрастыратын негізгі жазықтықтар, жоспарлар, кеңістікте сүйектер мен бұлшық еттердің пішіндер бағыттарымен бөлінеді. Бастың жалпылама пішінін бейнелеп отырып, бастың көлемі қандай жеке жазықтықтар қосындысынан тұратынын пішіннің құрылымдық негізі қалай ұйымдастырылатынын көре білу қажет.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Суретті орындау кезінде қандай материалдар қолданылады?
2. Адам басының суретінде кезеңдерін көрсет?
3. Адам басының суретінде пропорционалды шамаға не жатады?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010. – 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

5. ТАҚЫРЫП: ГИПСТІ БАС (ВЕНЕРА, АНТИНОЙ, АППОЛОН)

Жоспар:

1. Орналастыру.Форманы рең арқылы модельдеу.
2. Бұрылған гипсті бас.

Негізгі түсініктер: гипсті бас /Венера, Антиной, Апполон/

1 Орналастыру. Форманы рең арқылы модельдеу

Бас суретінің ұзақ мерзімді, кешенді жұмысында әдістемелік негіздерге сүйену керек.

Әдістемелік бірізділіктің суреттегі барлығын түсіну үшін гипстегі басының бейнесін мысалға алайық.

Бірінші кезең – бейнелеуді қағаз бетінде композициялық орналастыру. Бейнені жазықтықта қолайлы қалай орналастыру қажет екенін, пішін құрылысының ерекшеліктері қандай көзқараста жақсырақ болып көрінетінін анықта алу үшін алдын ала нақнұсқаны барлық жағынан байқап қарау қажет.

Екінші кезең – бас пішінінің түр өзгешелігін, пропорциясын және бастың қалпын кеңістікте беру.

Алдымен бас пішіннің түр өзгешелігін табуды бастамай тұрып, сурет салушы нақнұсқаны мұқияттап танысуы тиіс, пішін құрылысының көптеген ерекшеліктерін белгілеу қажет.

Суретте бастың пішінін айқындап бере отырып, суретті, ең алдымен, пішіннің жалпы массасын табу керек, оның түр – сипатын, пропорциялық қатынасын, жеңіл сызықпен бастың жалпы түрін белгілеп алу қажет.

Үшінші кезең – пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін табу және перспектива көріністерін беру. Пішінді анықтау және айқындау. Пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін белгілеп болған соң, суретті анықтап айқындауға көшу керек.

Төртінші кезең – жарық – көлеңкенің көмегімен пластикалық сипаттама беру. Бастың пішінінің сызықтық құрылымдық негізін белгілеп болғаннан кейін жарық пен көлеңке қатынасымен көлемін шығару (сурет 40).

Венера

Антоний

Апполон

Сурет 40. Гипсті бас

2. Бұрылған гипсті бас

Сурет салудың алдында, суретті, бейне қандай болатынын, қағазда қалай орналасатынын, қағаздың өзін қалай – тік әлде көлденең орналас-тыруын, үйлестіру әдістерін анықтап алу керек.

Суретке кірісу алдында композициялық мәселелерді шешу қажет.

Негізгі қасиеттерін, олардың қалай анықталатынын білу керек. Аталған қасиеттер мыналар: пішін, мөлшер, жарық– көлеңке, түс.

Суретті бастағанда біріншіден нақнұсқаның айырмашылықтары қарастырылады

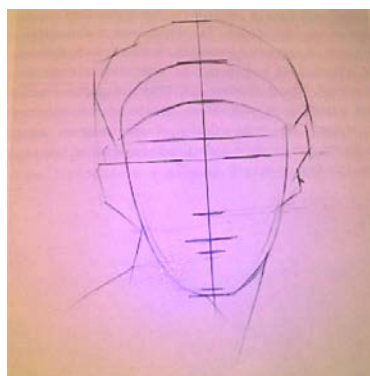
Түрлі пішіндердің құрылыстық өзгешеліктерін оқып білу және олар-дың көлемдерін айқындау үшін гипсті бастың бейнесін қолдану дұрыс болады.

Ол заттарды бір-бірімен салыстыру заңдылықтарын, перспектива-лық өзгерістерді, денелердің пропорциялық қатынастарын, құрылымдық ерекшеліктерін тез игере бастайды. Бір сызыққа орналастыруға бол-майды, себебі олар бірқалыпты ырғақтық әсер береді. Сурет мынадай бірізділікпен орындалады:

- Қағаз бетіне жалпы композициялық орналастыруын қарастыру;
- Бейнеленетін жалпы пішіндерін және олардың пропорциялық қатынастарын анықтау;
- Перспектива заңдылықтарын қолдана отырып талдау; жарық – көлеңке өңдік қатынастарын шешу.
- Нақнұсқадан салатын суреттің негізгі мақсаты – көлемнің айқын-далуы, жарық – көлеңкелі қатынастары арқылы берілетін фактура және кеңістіктік көріністері.
- Гипсті бастың жарық – көлеңкені көрсеткен кезде қағаз бетіндегі суреттің ең жарық жерлерін түртпей қалдыруға болмайды, өйткені,

жарық түсіп тұрған гипсті бастың ақ өңінде бәрі бір өңдік ауысулар байқалады.

Бірінші кезең – Бейнені жазықтықта қолайлы қалай орналастыру қажет екенін, пішін құрылысының ерекшеліктері қандай көзқараста жақсырақ болып көрінетінін анықта алу үшін алдын ала нақнұсқаны барлық жағынан байқап қарау қажет (сурет 41).

1 кезең

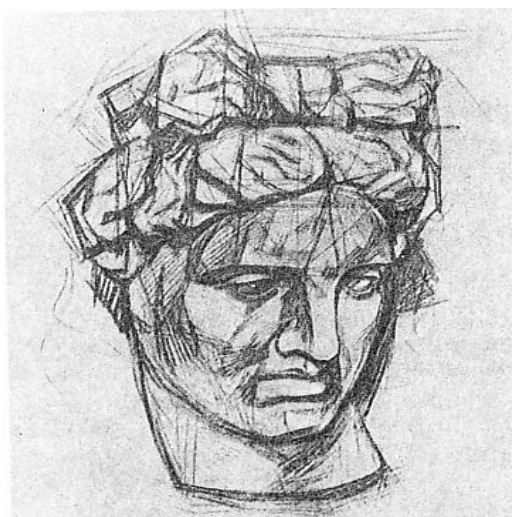
2 кезең

3 кезең

Сурет 41. Гипсті бас салу кезендері

Екінші кезең – бас пішінің түр өзгешелігін табуды бастамай тұрып, сурет салушы нақнұсқаны мұқияттап танысуы тиіс, пішін құрылысының көптеген ерекшеліктерін белгілеу қажет, пропорциясын және бастың қалпын кеңістікте беру (сурет 42).

Сурет 42. Гипсті бас

Суретте бастың пішінін айқындап бере отырып, суретті, ең алдымен, пішіннің жалпы массасын табу керек, оның түр – сипатын, пропорциялық қатынасын, жеңіл сызықпен бастың жалпы түрін белгілеп алу қажет.

Үшінші кезең – пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін белгілеп болған соң, суретті анықтап айқындауға көшу керек.

Төртінші кезең – бастың пішінін сызықтық құрылымдық негізін белгілеп болғаннан кейін жарық пен көлеңке қатынасымен көлемін шығару.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Суретті орындау кезінде қандай материалдар қолданылады?
2. Гипсті бас (Венера, Антиной, Апполон) суретінде кезеңдерін көрсет?
3. Гипсті бас (Венера, Антиной, Апполон) суретінде пропорционалды шамаға не жатады?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.
2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

6 ТАҚЫРЫП: ЭКОРШЕ БЕЙНЕСІ

Жоспар:

1. Бұлшық ет пластикасы

2. Нұсқаның басы

Негізгі түсініктер: бұлшық ет пластикасы

1. Бұлшық ет пластикасы

Бастың бұлшық етін салудағы қабілетін арттыру, композициялық орталық, тепе – теңдік, пропорциялық қатынастар, көлем, кеңістік, перспектива заңдылықтармен танысады. Себебі, қара фонға орналасқан ақ гипстің бетінде жарық-көлеңке өңдіктері өте жақсы байқалады. Сурет мынадай бірізділікпен орындалады:

- Композициялық орналастыруын қарастыру;
- Бастың бұлшық етін салудағы қабілетін арттыру, пропорциялық қатынастарын анықтау;
- Бастың бұлшық етін салудағы заңдылықтарын қолдана отырып талдау; жарық – көлеңке өңдік қатынастарын шешу.

Негізгі жарық – көлеңкелі қатынастарын жеңіл штрихтармен көрсетеді. Суреттің негізгі мақсаты – көлемнің айқындалуы, жарық – көлеңкелі қатынастары арқылы берілетін фактура және кеңістіктік көріністері. Гипстегі жарық – көлеңкені көрсеткен кезде қағаз бетіндегі суреттің ең

жарық жерлерін түртпей қалдыруға болмайды, өйткені, жарық түсіп тұрған гипстің ақ өңінде бәрі бір өңдік ауысулар байқалады.

Сурет салуды бірнеше кезеңге бөліп қарауға болады.

1. кезең. Ең алдымен бастың бұлшық етін тұтастай қабылдап, оны қағаз бетіне орналастыруға баса назар аудару. Сонан кейін бастың бұлшық етін салудағы биіктігі мен енін шама жағынан салыстыра отырып бейнелеу.

2. кезең. Суретті салынатын бастың бұлшық етін салудағы қабілетін арттыру, құрылымдық құрылымына назар аудару керек. Сурет салу барысында салыстыра қарау үшін көмекші жіңішке сызықтар пайдаланған жөн. Негізгі құрылымдық құрылымы табылған соң жарық пен көлеңкенің шекараларын көмекші сызықпен белгілеп қою керек. Суретті штрихтау ісі көлеңкеден басталады.

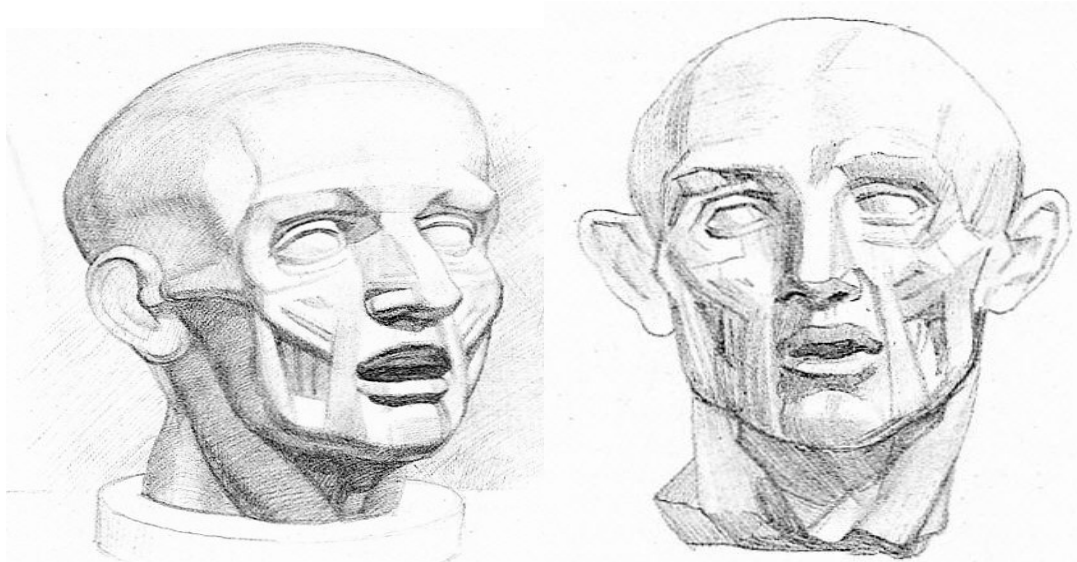
3. кезең. Жарық көлеңкесін штрихтау арқылы олардың пішінін, көлемін шығарамыз. Жарық пен көлеңке арқылы айқындалады. Қараңғы болуы жасанды және табиғи жарықтың түсуіне байланысты. Суреттің өңін айқындағанда заттың ең жарық, ең қараңғы жағын анықтап алу керек. Яғни реңдік қатынасты дұрыс айқындауға үйрену керек. Штрихтауды меншікті көлеңкеден бастаған жөн. Меншікті көлеңке дегеніміз – сәуле түспеген бетінде пайда болған көлеңке. Жарық деп – табиғи сәуле мен жасанды жарық түскен бетті айтамыз. Жылт дегеніміз – жарықтың аса мол мөлшерде түскен жері.

Түспе көлеңке дегеніміз – нақты бейнеленген жазықтықтың бетіне түскен көлеңке. Жартылай көлеңке дегеніміз – меншікті көлеңке мен жарықтың арасында пайда болған көлеңке. Рефлекс дегеніміз – заттың меншікті көлеңкесінің шет жағында, артқы жазықтық арасында пайда болған көмекші жарық тәріздес құбылыс. Сонымен штрихтау арқылы өңін, пішінін, көлемін анықтауда жоғарыда аталған сурет салу заңдылықтарына сүйену керек (сурет 43).

4. кезең. Бұл бейнеленген бастың бұлшық етін анықтау кезеңі деп аталады. Мұнда сурет салу ережелеріне сүйене отырып, кейбір елеулі артық кеткен жарық пен қараңғы дақтарды бәсеңдетеміз. Біртұтас реңдік қатынасқа бағындырамыз. Орындалған суреттің жарасымды болып шығуына баса назар аударамыз.

2. Нұсқаның басы

Бастың бөлігінің пропорционалды бөлшектеу заңдылығын көне замандағы суретшілер анықтады. Бас пішіні сызықтық – құрылымдық бейнелеу мынадан тұрады: алдымен жалпы бастың пішінін тек қана сызықтармен, жарық көлеңкесіз жазықтықтар шекарасы шектейтін, бас пішінін айнала кеңістіктен. Содан кейін бастың бет бөлігін теңдей үш бөлікке бөлетін профиль сызығы жүргізіледі.

Сурет 43. Экорше

Бастың жекелеген бөлшектер пішінін әзірше суретін салмаймыз, бұл кезеңде олардың тек орналасуын анықтаймыз және бөліктер мен бүтіннің ара қатысының дұрыстығын тексереміз. Көздің, танаудың, еріндердің көлемдерін әзірше сызықшалармен, нүктелермен белгілеуімізге болады, олардың тұрған жері мен көлемін анықтауға болады.

Жазықтықтардың өтуіне шек қоя отырып өндік кеңістікте пішінге шек қоятын сызықтар өндік қатынастардың (жарық, жартылай көлеңке, көлеңке) шекарасы болатынын есте ұстаған жөн.

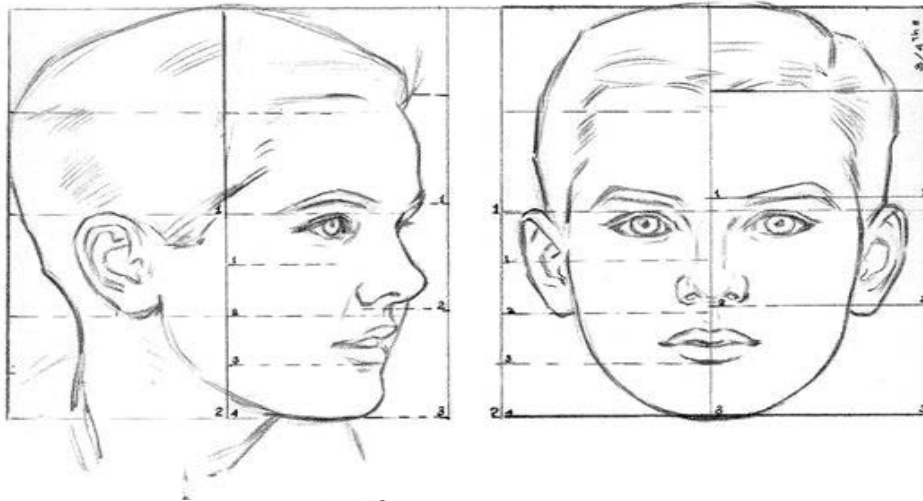
Бас пішінінің сызықтық – құрылымдық құрылысын бейнелеген кезде қарандашпен қағаз бетіне қатты баспау керек, сызықтар өте жеңіл болуы керек. Алдымен көлеңке саламыз, бас пішінінің жалпы сипатын және бөлшектерін көруге болады. Сызықтық – құрылымдық суретте бас пішінінің пластикалық сипаты онша көрінбейді, өң берген кезде, пішін көлемі анығырақ көрінеді.

Сурет алдыңғы бөліктерінің бөлшектері анығырақ берілу керек, артқы бөлігіндегі бөлшектер алға қарай шығып тұрса, оны көмескілеу етіп берген дұрыс. Бұл – кеңістік перспектива заңдылығы.

Сурет жұмысында әдістемелік жүйелілік қатаң түрде сақталған дұрыс.

Бірінші кезең – бейнелеуді қағаз бетінде композициялық орналастыру.

Бейнені жазықтықта қолайлы қалай орналастыру қажет екенін, пішін құрылысының ерекшеліктері қандай көзқараста жақсырақ болып көрінетінін анықта алу үшін алдын ала нақнұсқаны барлық жағынан байқап қарау қажет (сурет 44).

Сурет 44. Адам бейнесі

Екінші кезең – бас пішінінің түр өзгешелігін, пропорциясын және бастың қалпын кеңістікте беру. Алдымен бас пішіннің түр өзгешелігін табуды бастамай тұрып, сурет салушы нақнұсқаны мұқияттап танысуы тиіс, пішін құрылысының көптеген ерекшеліктерін белгілеу қажет.

Суретте бастың пішінін айқындап бере отырып, суретші, ең алдымен, пішіннің жалпы массасын табу керек, оның түр – сипатын, пропорциялық қатынасын, жеңіл сызықпен бастың жалпы түрін белгілеп алу қажет.

Үшінші кезең – пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін табу және перспектива көріністерін беру. Пішінді анықтау және айқындау. Пішіннің сызықтық – құрылымдық негізін белгілеп болған соң, суретті анықтап айқындауға көшу керек.

Төртінші кезең – жарық – көлеңкенің көмегімен пластикалық сипаттама беру. Бастың пішінінің сызықтық құрылымдық негізін белгілеп болғаннан кейін жарық пен көлеңке қатынасымен көлемін шығару.

7. ТАҚЫРЫП: АДАМ БЕЙНЕСІ

Жоспар:

1. Нұсқаны беліне дейін салу
2. Адам бейнесі қолымен
3. Адам басының анатомиялық құрылысын оқу
4. Адам тұлғасының жылдам суреттері
5. Адамның суреті

Негізгі түсініктер: адам бейнесі, адам тұлғасы, адамның суреті

1. Нұсқаны беліне дейін салу

Нұсқаны пропорционалды бөлшектеу заңдылығын көне замандағы суретшілер анықтады. Нұсқаның пішіні сызықтық – құрылымдық бейнелеу мынадан тұрады: алдымен жалпы пішінін тек қана сызықтармен, жарық көлеңкесіз жазықтықтар шекарасы шектейтін, нұсқаның пішінін айнала кеңістікте.

Жекелеген бөлшектер пішінін әзірше суретін салмаймыз, бұл кезеңде олардың тек орналасуын анықтаймыз және бөліктер мен бүтіннің ара қатысының дұрыстығын тексереміз.

Жазықтықтардың өтуіне шек қоя отырып өңдік кеңістікте пішінге шек қоятын сызықтар өңдік қатынастардың (жарық, жартылай көлеңке, көлеңке) шекарасы болатынын есте ұстаған жөн.

Нұсқа пішінінің сызықтық – құрылымдық құрылысын бейнелеген кезде қарандашпен қағаз бетіне қатты баспау керек, сызықтар өте жеңіл болуы керек. Алдымен көлеңке саламыз, бас пішінінін жалпы сипатын және бөлшектерін көруге болады. Сызықтық – құрылымдық суретте нұсқа пішінінің пластикалық сипаты онша көрінбейді, өң берген кезде, пішін көлемі анығырақ көрінеді.

Сурет алдыңғы бөліктерінің бөлшектері анығырақ берілу керек, артқы бөлігіндегі бөлшектер алға қарай шығып тұрса, оны көмескілеу етіп берген дұрыс. Бұл – кеңістік перспектива заңдылығы.

Сурет жұмысында әдістемелік жүйелілік қатаң түрде сақталған дұрыс.

2. Адам бейнесі қолымен

Қоршаған кеңістіктен әрбір заттың пішіні бөліп тұратын көптеген жазықтықтардан тұрады .

Осы сыртқы бөліктердің бір – бірімен жымдаса отырып пішін пайда болуын түсіну. Пішінді жазықтық бетіне дұрыс бейнелеу үшін көлемді үш өлшемдік бейнені жобалау, өзінің көлемді ұғымын жазықтық түрінде қабылдау. Адам бейнесі қолыме жобалық пішіні бейнені құру барысында перспектива заңдылығын біліп, оны пайдалануын талап етеді (сурет 45).

Сурет 45. Адамдың бейнесі

Суретті бөлшектеп, жалпыдан бастау керек, алғашында қолдың жалпы пішінін бейнелеп, содан соң біртіндеп бөлшектерін табуға кіріскен жөн. Қолдың көлемін құрастыратын негізгі жазықтықтар, жоспарлар, кеңістікте сүйектер мен бұлшық еттердің пішіндер бағыттарымен бөлінеді. Қолдың жалпылама пішінін бейнелеп отырып, қолдың көлемі қандай жеке жазықтықтар қосындысынан тұратынын пішіннің құрылымдық негізі қалай ұйымдастырылатынын көре білу қажет.

3. Адам басының анатомиялық құрылысын оқу

Сурет – тек бейнелеу өнерінің дербес түрі емес, сонымен қатар живопись, гравюра, плакат, мүсін, сәндік–қолданбалы өнер және басқада өнер түрлерінің негізі. Салынатын шығарманың алғашқы ойлары да осы сурет арқылы қағазға түседі.

Сурет салудың заңдылықтары мен ережелерін игеру үшін нұсқамен жұмыс жасауға саналы түрде бару керек. Алдын-ала қойылымды мұқият зерттеп, пішінді шынайы түсініп алғаннан кейін ғана, сурет салушы нұсқаны қағазға түсіргені абзал.

Кез келген зат үш өлшемдік бірлікпен анықталады: ұзындығы, ені және биіктігі: көлемі дегенде заттың үш өлшемдік бірлігін түсінсек, пішін дегенде – заттың сыртқы түрін, ішкі сұлбасын ұғынамыз.

Бейнелеу өнері негізінен заттың көлемі мен пішінін зерттеуге көбірек көңіл бөледі. Демек, сурет салуда көлем мен пішінді жетекшілікке ала отырып, сезімді жеткізетін әдіс – тәсілдердің барлығын осы екеуіне бағындыруымыз керек.

Сурет салуды бастамас бұрын алдымен нұсқаны жан-жағынан қарап түйсіну қажет. Адам басын алдынан (фас) салмай тұрып, оның жанынан (профиль) дұрыс зер сала қарау керек. Бастың төрттен үш бұрылысы жағдайында құлақтың орналасуын белгілеп, тіпті көрінбей тұрған екінші құлақтың да пішінін алдын-ала елестетпей, мұрынның тасасында қалған көз қияғын да толық көрмей суретті бастауға болмайды.

Конструкция немесе құрылысы деп сурет бөліктерінің өзара байланысы мен орналасуын түсінуіміз керек. Алғашында геометриялық денелер мен заттарды, сонан соң пішіні жағынан бұларға жақын суреттерді салып, жайлап күрделі композицияларға ауысса конструкция заңдылықтарын жете біле түседі. Жаттығу кезінде суретші конструкциясының сипатын анықтап, салынып жатқан нұсқаның ерекшелігін түсінеді. Әсіресе жас суретшіге адам денесінің құрылысын салу қызықты да, күрделі үдеріс. Нұсқаны дұрыс бейнелеу үшін пластикалық анатомияны білу қажет болады.

Сурет салу барысында заттардың сәйкестіктерін сезу басты элементтердің бірі. Сәйкестік сақтау, салып отырған сурет бөліктерінің көлемін бір-біріне сәйкестендіріп алу деген сөз. Сәйкестік сурет масштабын сақтай отырып, қағазға салып отырған затты нұсқадан көлемдірек етіп көрсетуге мүмкіндік береді.

Сәйкестік еш бұзылмауы тиіс. Бұзылған жағдайда сурет бөліктері бір-біріне сәйкес келмей, зат ұқсастығы жойылып, нұсқанын сипаты өзгереді.

Портрет салуда немесе белгілі бір үлкен тақырыпта композициялық шығарма жазуда адам анатомиясын жетік білу өте қажет. Ол суретшіге адам денесінің құрылысы жайында ең қажетті мәліметтер береді. Суретшінің назарының адамның кейпі мен қозғалысын байқап, ұға білуге осы кейіпке тән ерекше белгілерді екінші дәрежелі детальдардан айыр білуге көмектеседі.

Сурет салушы бастың суретін салуға кіріспес бұрын алдымен бас сүйек қорабының құрылысына, бұлшық еттердің орналасуының анатомиялық заңдылығына назар аударып, беттің схемасын зерттеуі тиіс. Мұны білу басты дұрыс бейнелеу үшін ғана емес, сонымен бірге адамның мінезін, сезімдері мен қуаныш, күйінішін де беру үшін қажет.

Сәйкестік жөніндегі әңгімеге қайта оралсақ, заңдылықтарды ескерген жағдайда, мысалы берілген нұсқаның көзі қаншалықты бір-бірінен алшақ немесе жақын екендігін анықтау оңайға түседі. Ересек адамның бас сүйегі (иектен төбеге дейін) тұтас тұлғаның шамамен $1/7-1/8$ биіктігін құрайды. Сондықтан өзіміз белгілеген тік сызықтың кесіндісін сегіз бастың өлшеміне тең етіп, сегіз бөлікке бөлеміз.

1. Бастың жоғарғы нүктесінен иекке дейін;
2. Иектен бастап төс сүйегінің ұшына дейін;
3. Төс сүйектің ұшынан кіндікке дейін;
4. Кіндіктен шап айырығына дейін;

5. Шап айырығынан жамбас сүйекке дейін;
6. Жамбас сүйектің ортаңғы бөлігінен тізенің төменгі жағына дейін;
7. Тізенің төменгі жағына бала балтырдың төменгі жағына дейін,
8. Балтырдың төменгі жағынан табанға дейін.

Бас пен кеуде адам бойының жартысы болып табылады. Иықтың ені екі бастың биәктігіне тең. Бірақ бұл сәйкестік ауытқи да береді, көбінесе кем болып та шығады. Адам суретінің жарық пен көлеңкесін айырағанда ең әуелі оның жалпы аумағын негізгі штрих сызықтармен белгілеп алып, сонан кейін ғана адам денесінің мүшелерін түгелдей біржола анықтауға кірісу керек.

Сегіз бастың өлшемін бойы ұзын адамдарға, бойы аласа адамдарға жеті бас өлшемі көлемінде қолданады.

Отырған адамды суретке салу қиынырақ, өйткені адам мүшелері қалыптағыдан өзгереді. Сондықтан отырған адамның тұлғасын ең әуелі оңайлау көріністе салып дағдыланған дұрыс. Біршама жаттыққаннан кейін қимыл-қозғалысты адам бейнесін салуға көшу керек.

Сурет салушының бейнеленетін нысанының жарық түсіп тұрған жағы жарық деп, екінші, қарама-қарсы жағы көлеңке деп аталады. Жарық көзінен сәулелер түспейтін жақтарында меншікті көлеңке пайда болады. Қойылған заттан екінші бір заттың, яғни жазықтықтың бетіне түскен көлеңкені құлай түскен көлеңке деп атаймыз. Бұл көлеңке әрқашанда дененің көленкесінен қоюға болады.

Жарықтан көлеңкеге ауысар жерін жартылай жарық немесе шала көлеңке дейміз.

Дененің шет жағында (көлеңке жағында) басқа денеге түскен жарықтың әсер етуінен пайда болатын әлсіз жарықты – рефлекс дейді.

Көру нүктесі – деп сурет салушының затты суретке салып отырған орнын атайды. Егер студент бір орнынан қозғалмай отырып, немесе түрегеліп тұрып сурет салатын болса, онда қарау нүктесінің деңгейі де соған сәйкес не жоғары, не төмен болады. Мәселен, сурет салушы оңға немесе солға қарай орнын өзгертсе, соған байланысты оның қарау нүктесі де өзгеріп қоймай, салынып жатқан сурет те өзгеруі қажет.

Перспектива – сөзі (латын сөзінен шыққан) арғы бергі жақты көруді білдіреді. Перспектива – бақылаушыдан түрлі қашықтағы заттарды бейнелеуді сызықтық құру заңдарын зерттейтін ғылым. Сондықтан әдетте сызықтық перспектива туралы айтады. Сондай – ақ осы заңдар бойынша құрылған бейненің өзін де перспектива деп айтады. Сызықтық перспективадан басқа, ауа перспективасы деген бар.

Жарық пен көлеңкенің кереғарлық дәрежесі, заттың көлемдігі, оның нұсқасының айқындығы, түстік бояуы, өңі ол сурет салушыдан алыстаған сайын күрт өзгеріп отырады. Қашықтау дәрежесіне қарай олардың қарақошқыл және бозғылт жерлерінің кереғарлығы барған сайын біртіндеп жұмсарады, заттар неғұрылым жайпақтана түскендей болады да, ақырында көкжиекте зорға ажыратылатын силуэттерден тұратын бір реңкті

мұнарға айналады. Сонымен бір мезгілде олардың түс бояуы да өзгереді. Осы құбылыс ауа перспективасы деп аталады.

4. Адам тұлғасының жылдам суреттері

Бұл тапсырмада анатомиялық білімдер аса қажет. Сондықтан адамды бейнелеу міндетті түрде анатомиялық білімдерді пысықтау сабағынан басталуы керек. Адам денесінің пропорциясы, ересектер мен балалардың, еркек пен әйелдің, жас пен кәрінің анатомиялық өзгешеліктерін жақсы білу керек.

Ал, бейнелеу жолында ең бірінші қойылатын талап адам тұлғасын қағаз бетіне толық сиғызу, мысалы: тұлғаны жоғарыға тіреп, немесе, аяқтары симай қалса – бұл композициялық қате. Адам тұлғасы қағаз бетінде еркін орналасуы керек, сол үшін жоғарыдан, төменнен және жан – жағынан суретте белгілі мөлшерде «ауа» қалдырылады.

Дене пропорциясы мен қимыл өзгешеліктерін дәл бейнелеу суреттің негізгі мақсаты. Егер студент жоғары оқу орнына дейін бұл дайындақтарды өтпесе, оған қосымша жаттығулар берілуі керек.

Жылдам суреттерде адам тұлғасының салу. Суретші мамандығын игеруде адам тұлғасын бейнелеуге басты назар аударылады. Бұл сабақтар 1 курстан басталады. Тұлғаның дәл өлшемдерін табу үшін көз өткір болмаса, қателіктерден арылмайсың. Сондықтан көп сурет салу керек, көзді жаттықтыру керек (сурет 46).

Адам тұлғасын салуды үлкен формалардан бастау керек, егер бірден бөлшектерге кетіп қалсаң дұрыс нәтиже болмайды. Композициялық құрылымдардың барлығында дерлік адам тұлғалары олардың түрленіп, толықтырылады.

Адам денесіне қонымдылығы, оның пішімі мен моделінің композициялық құрылымы және фактурасы шығармашылық мән – мағынасын толықтыра түседі. Нақнұсқаны оқып зерттеу арқылы оның құрылымының заңдылықтарын үйренеді. Шығармашылық суретте нақнұсқалық көркем образын жасайды.

Композициялық құрылымды шығармада іздену жолында есте сақтау және нақнұсқадан қарап салады да, адам тұлғасының қимыл – қозғалыстарын дәлме – дәл көрсете білуге тура келеді.

Адам бейнесін салуды үйрену, танып – білу мақсатында жасалуы мүмкін.

Егер адам отырса перспективалық көкжиек төмендейді, егер жоғары қарай шықса жоғарылайды.

Сурет салушыға көлеңке перспективасын да білу керек. Жасанды жарықтан түскен заттардың көлеңкелері жан-жаққа түседі. Оның өлшемін жарықтан шыққан түзулер арқылы анықтайды. Көкжиек сызығы да көз деңгейінде өтеді. Адам бейнесін салғанда да перспективалық өзгерістерді ұмытпаған жөн.

Сурет 46. Адамдың бейнесі

Сурет салу кезінде осы екі перспектива заңдылықтарын толық жүзеге асса, жұмыс өз дәрежесінде орындалады.

Нәрсеге қарап салуда негізгі пішінге немесе центрге көп көңіл бөлінеді. Қойылатын мақсат – негізгіні көрсете білу. Ол үшін дене қажетті реңдермен кейін жалпылау жұмысын білімгер өзіне мақсат етеді. Кеңістік перспективасы реңмен түстермен көрсетіледі. Кеңістік перспективасы адам тұлғасын аядан бері шығарып алу үшін жасалады.

Бұрын да айтылғандай, академиялық кескіндемеде үйренушіге, біріншіден, сызықтық–құрылымдық тұрғызуды дұрыс және перспектива заңдылықтарымен көрсете білу, оның ішкі немесе көрінбейтін артқы контур сызықтарын көрсете сызумен қатар сүйек құрылыстарын жеңіл түрде көрсете білу – мақсат. Бізге белгілі бейнеленетін кезі оның жалпы пішініне көңіл қойып назар аударады.

Тұлғаны түгел көре білу керек. Оның әр бөлшегін салыстыру арқылы айқындап отыру керек. Бөлшектерге ұрынбай, үлкен форманы ұстап қалу, оның сипаттық өзгешеліктерін таба білу көп еңбекпен келетін жұмыс. Жылдам суреттерде тұлға (натура) кішірейтіп салынатындықтан, оның әрбір мүшесі мөлшерімен өз орнында болуы керек. Ал қимылдағы тұлғаны салуда аяқ, қолдың дұрыс қойылуы аса маңызды. Қандай қимыл болмасын, тұлға жерде нық тұруы керек. Тұлға суреттің жеңіл сызықтар-

мен ең жоғарғы нүкте (төбесі) және төменгі нүктелерді (табан) белгілеуден бастау керек. Сондан соң мүшелердің көлемі (бас барлық денеге 7, 7½ рет сияуы мүмкін). Бұл көрсеткіш балаларда өзгеше. Адам мүшелерінің пропорциялық өлшемдерін ұлы суретшілер Леонардо да Винчи, Микельанджело, Альбрехт Дюрер жасап кеткен. Олардың зерттеулерін мұқият оқу керек, суреттерін қайталап салу да аса пайдалы.

Адам тұлғасын салуда, осы классикалық стандарттарды пайдалана отырып, әр адамның өзгешеліктерін таба білу керек.

Бұрынғы сурет оқуында классиктердің суреттерін қайталап салу (штудировка) кең орын алған. Бұл жолмен белгілі суретшілердің бәрі өткен. Көп білу үшін – ұлылардан көп үйрену керек. Теоретикалық білімдер – практикалық шеберліктің арқауы деген осы емес пе?

Қарындашты алға созып өлшеу бастапқыда пайдалануға болады, бірақ кейін көзбен өлшеу шеберлігін дамыту керек. Бастапқыда тік тұрған адам тұлғасын салып, содан кейін күрделі қимылдағы тұлғаларға көшу қажет. Кейінірек студенттер жалаңаш тұлғаны салуға көшеді. Ол үшін анатомиялық (пластикалық анатомия) білімдері өте қажет. Адамның сүйек құрылысын салу II курста басталады. Бұлшық еттер мен буындар жасалған гипс фигураларды да пайдалану керек. Бұл суреттер арқылы адам тұлғасын классикалық үлгілер арқылы тез бейнелеуге үйренуге болады.

Баланың өлшемі (сурет 47).

Сурет 47. Баланың суреті

Денемен салыстырғанда балаларда басы үлкен көрінеді.

Бір жастағы баланың бейнесі. Оның басы – бүкіл дененің ұзындығының төртін бір бөлігі.

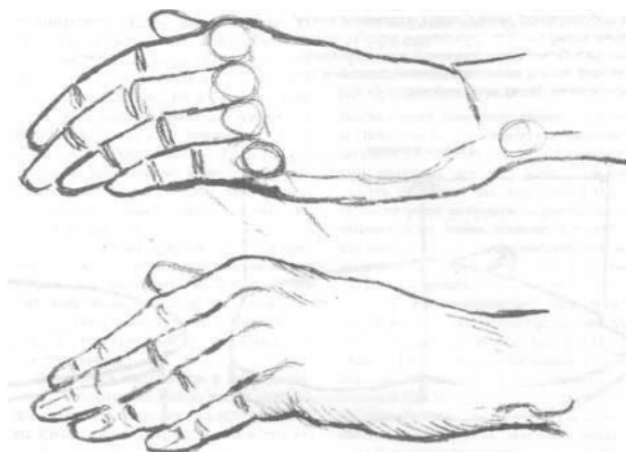
Төрт жасар баланың басы дене ұзындығының бестен бір бөлігін алады, яғни бүкіл дененің ұзындығы бес басына тең.

Сегіз жасар балада бастың өлшемі бүкіл дененің ұзындығынан алтының бір бөлігінен тұрады.

Қолдың схемалық бейнесі.

Көптеген адамдар қолын бейнелеуден қорқады. Қолдың бас сияқты салуы қиын. Қол салуды үйрену үшін барлық күш салу керек.

Қолдың құрылымы (сурет 48)

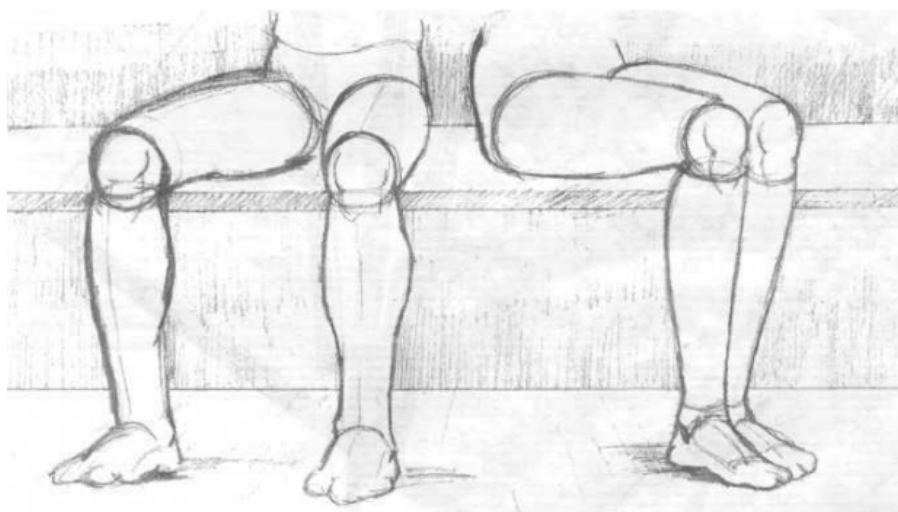

Сурет 48. Қолдың бейнесі

Сүйектен саусақтың бірінші буыны – ең үлкен. Ортасында орналасқан екінші буын біріншіден қысқа, бірақ үшіншіден ұзын.

Аяқты салу

Аяқтың бүйірінде ұзын s-тәрізді иілу болып табылады (сурет 49).

Сурет 49. Аяқтың бейнесі

Тізе шыныаяқ үлкен бұрышынан төмен кіші бұрыш сүйегіне жалғанатын берік байламдармен орнында ұсталады. Аяғы ұзындығы тең екі цилиндрден тұрады: біреуі – сан басынан бастап санға дейін тізе тостағандары, және басқалары – тізе тостағандардан ішкі тостағанға дейін қысқыш сүйектері. Егерде адам отырса және оның аяғы тізе мен жамбас буынында бүгілсе, жамбас салу әлдеқайда оңай, оларды цилиндрлер ретінде қарастыра отыру болады.

5. Адамның суреті

Алдымен оншақты жылдам суреттер салу керек. Сурет материалы студенттің өз таңдауымен болады. Сонымен қатар жоғарыда жазылған нұсқауларды естен шығармау керек. Адам тұлғасын салуда композициялық шешімге басты назар аудару керек. Адамның пропорциялық өлшемдерін, қимыл өзгерістерін жіті бақылай білу керек.

Сурет дене мүшелерінің өлшемдерінен басталып, тұлғаны түгел салып отырумен жалғасады. Бірінші мөлшерлі сызықтардан бастап, адамның әр мүшесін біркелкі салып отыру, суреттің тұтастығын сақтайды, сурет әр кезеңде толық мағлұмат беруі тиіс. Адамның бір мүшесі толығымен бейнеленіп (мысалы: қолы) басқа мүшелері бейнеленбеген болса, бұл үлкен қателік. Суреттің барлық мүшелері біркелкі бейнеленіп отыруы керек. Студенттердің жұмыстарында көп кездесетін қателердің бірі – адам тұлғасын дұрыс, нық қоя білмеулері. Бұл қателіктерді болдырмау үшін, анатомиялық білімдерге сүйене отырып, тұлғаның салмақ ортасын дәл табу керек.

Ол үшін жұтқыншақтан басталған тік сызық табанның ортасына дәл түсуі керек, өйткені тік түрегеліп тұрған адамның салмақ ортасы дәл сол табанының ортасына келеді.

Сызықтар техникалық сызбалардағыдай біркелкі болмау керек, тұлғаның аумақтарын белгілейтін қалыңдықтағы «тірі сызықтар» болуы керек. Жарық түскен жақ жеңіл сызықтармен, ал көлеңке жақ ауыр, қатты сызықтармен белгіленеді. Бейнелеудің алғашқы кезеңінен бастап көлеңке жақтарын штрихпен басып салып қойған дұрыс.

Бұл форманың болашақ туындайтын көлемін айқындаудың бірден бір жолы. Біркелкі жүргізіліп отырған жұмыс суреттің тұтастығын сақтайды.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар

1. Композиция дегеніміз не?
2. Композицияның қандай түрлері бар?
3. Құрылымдық және геометриялық орталық ұғымдары нені білдіреді?

Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

1. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010.– 160 б.

2. Өтепбаев, Н. Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
3. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ақбаева, Ш.Ә. Бейнелеу өнерін жоғары оқу орнында оқытудың теориясы мен әдістемесінің мәселелері/ Ш.Ә. Ақбаева // Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының хабаршысы. – 2010. – № 4. – 44–48б.
2. Аксенов К.Н. Рисунок: учебное пособие для студентов. – М.: Педагогика, 1987.
3. Ақпанбек, Ғ.Техникалық суретті түсіндірме сөздік [Текст] / Ғ. Ақпанбек, Ж. Қожықов.– Алматы: РБК, 2000.– 53 б.
4. Анализ и интерпретация произведения искусства. Художественное сотворчество [Текст]: учеб. пособие / под ред.Н.А. Яковлевой.- 5-е изд., стер.- СПб.; М.; Краснодар: Лань: ПЛАНЕТА МУЗЫКИ, 2019.- 720с
5. Антонов Ф.В. Рисунок: учебник для вузов. – М.: Лань, 1988.
6. Барчаи Е. Анатомия для художников. – Будапешт, 1999.
7. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты. – М.: Педагогика, 1969.
8. Бейнелеу өнері [Текст]: жалпы білім беретін мек.1–сын.арналған оқулық / Ұ.Ш.Ибрагимов, Қ.К.Болатбаев, Б.А.Әлмұхамбетов, З.Ш.Айдарова. – 2–і бас., өңдел.– Алматы: Атамұра, 2001.– 135 б.:
9. Ғалиев, В.З.Қазақстан ХІХ ғасыр суретшілерінің шығармаларында / В.З. Ғалиев.– Алматы: Өнер, 2005.– 160 б.
10. Қазақ өнері. 5 томдық [Текст] = Казахское искусство=Kazakh Art. Т.4. Кескіндеме живопись.- Алматы: Елнұр, 2013.- 224 б.
11. Қайдаров, М. «Модернизмнің» өнердегі әсері [Мәтін] / М. Қайдаров // Жұлдыз.– 2010.– №8.– 206–208 б.
12. Кузин В.С. Психология: Учебник 3–е изд., перераб. и доп. – М.: Агар, 1997.
13. Основы учебного академического рисунка. – М: ЭКСМО, 2004.
14. Өтепбаев, Н.Н. Академиялық сурет [Электрондық ресурс] : оқу құралы / Н. Н. Өтепбаев. – Алматы : Эверо, 2016. – 264 б.
15. Паранюшкин, Р.В. Рисунок фигуры человека [Текст] / Р.В. Паранюшкин, Е.Н. Трофимова.- СПб.; М.; Краснодар: Лань:ПЛАНЕТА МУЗЫКИ, 2015.- 104 с.
16. Раупова, Н.А. Бейнелеу өнері [Текст]: жалпы білім беретін мектеп. 3-сын.арналған оқулық / Н.А. Раупова, Ә.Т. Төлебиев; ҚРБЖҒМ.- 2-бас., өңдел.- Алматы: Атамұра, 2014.- 192 б.
17. Ростовцев Н.Н. Академический рисунок: курс лекций: учебник для студентов художественно-графических факультетов педагогических институтов. – М., 1999.
18. Ростовцев Н.Н. Академический рисунок: Курс лекций: Учеб. Для студентов худож.-граф. факультетов педагогических институтов. – М., 1999.
19. Сәпиев Ә. С. Сурет негіздері: сурет пәніне арналған әдістемелік

- нұсқаулық / Ә.С. Сәпиев. – Қостанай: ҚМПИ баспасы, 2011. – б.
20. Соловьев А.М. Смирнов Г.Б. Учебный рисунок. – М.: Педагогика, 1953.
21. Султанбекова, Ж.Х. Бейнелеу өнерінің түрі графикалық өнері/ Ж.Х. Султанбекова // ҚМПИ Жаршысы. – 2009. – №2. – 42–47б.
22. Уалиев Б.М., Иманбекова Қ.К. Сурет. Оқу-әдістемелік құралы. – Астана: Фолиант, 2010. – 160 б.
23. Уралиев М.М., Павловская Л.М., Павловский А.Л. Методические основы развития восприятия студентов на занятиях академическим рисунком / Материалы Международной научно-практической конференции «Ауезовские чтения – 5»: «Казахстан в гуманитарном измерении: тенденции, поиск, перспективы развития». – Шымкент, 2006. – с.251–253.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
1 Модуль	5
Визуалдік өнерінің ролі мен маңызы.....	5
Сурет салудың негіздері.....	11
«Композиция» ұғымының ролі мен маңызы.....	18
Перспектива.....	23
2 Модуль	29
Ақ балшықтан жасалған геометриялық денелердің құрылысын бейнелеу.....	29
Тұрмыстық заттардан құрастырылған қарапайым қойылым. Натюрморт.....	37
Күрделі емес денелерден құралған натюрморт.....	45
Өртүрлі заттарды бейнелеу.....	49
3 Модуль	54
Черептің анатомиялық және пластикалық құрылымы.....	54
Адам бас сүйегінің түрлі көрінісі.....	58
Бет – бейненің характерін ұстауда қолданатын әдіс – тәсілдері.....	60
Гипсті бас салудың ерекшеліктері.....	66
Гипсті бас (Венера, Антиной, Апполон).....	71
Экорше бейнесі.....	75
Адам бейнесі.....	79
Пайдаланған әдебиеттер тізімі.....	89